

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİRİ FİLLER
ÜZERİNE ÖRNEKLİ ÇALIŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
SAVAŞ ŞAHİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioğlu

Ankara – 2008

ONAY

Savaş ŞAHİN tarafından hazırlanan Türkmen Türkçesinde Tasviri Fiiller Üzerine Örnekli Çalışma başlıklı bu çalışma, 16.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

.....

Unvanı, Adı ve Soyadı (Başkan)

Prof. Dr.M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

İmza

.....

Unvanı, Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ

İmza

.....

Unvanı, Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Çetin PEKACAR

ÖNSÖZ

Bu tezde, Türkmen Türkçesinde tasvir fiilleri üzerine örnekli metin çalışması yapılmıştır. İncelediğimiz metinleri yirminci yüzyılda yazılmış eserlerden seçtik. Tezimizde Beki Seytekov'un "Povestler ve Hekayalar", Berdi Kerbabayev'in "Saylanan Eserler" Ata Govşudov'un "Mähri Vepa" eserlerini taradık. Bu kitaplarda geçen tasvir fiillerini tespit ettik.

Türkiye Türkçesinde birleşik ve tasvir fiil hakkındaki görüşleri sıraladıktan sonra Türkmen Türkçesindeki birleşik ve tasvir fiili terimlerini tanıttık. Daha sonra Türkmen Türkçesindeki tasvir fiillerini ve bunların ifade ettikleri anlamları verdik. Bu işi alfabetik sırada yaptık. Tasvir fiillerinin hangi zarf-fiil ekleriyle birleştiğini, bağlantıyı kuran öğeler kısmında gösterdik. Tasvir fiillerini tanıtırken Eski Türkçe'de kullanılıp kullanılmadığına değindik. Metin incelemesinin başında incelediğimiz tasvir fiilleriyle ilgili kısa bir bilgi verdik.

Tasvir fiiller kendi içinde; bildirdikleri anlamlara, yaptığı görevlere ve yapıcı gösterdikleri türlere göre çeşitli adlar altında değerlendirildiğinden gramer kitaplarında bu kavramlar değişik terimlerle verilmiştir. Türkmen gramercileri bu konu üzerinde pek durmamışlar, yapılan çalışmalar da daha çok Rus gramercilerinin tespitlerinin aktarımı şeklinde olmuştur. Tezime birlikte başladığım, hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioğlu'na çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR.....	vi
İŞARETLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
İNCELEME	3
A) TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ VE BİRLEŞİK FİİLLER İÇİNDEKİ YERİ	3
B) TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ VE BİRLEŞİK FİİLLER İÇİNDEKİ YERİ	14
C) İNCELEDİĞİMİZ ESERLERİN YAZARLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ	26
1. ATA GOVŞUDOV.....	26
2. BEKİ SEYTEKOV.....	26
3.BERDİ KERBABAYEV	27
TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ TASVİR FİİLLERİ	28
1. AL-	28
1.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	28
1.2.İŞLEVLER.....	28

2. BAR-	31
2.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	32
2.2. İŞLEVLER	32
3. BAŞLA-	37
3.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	38
3.2. İŞLEVLER	38
4. BER-	45
4.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	46
4.2. İŞLEVLER	46
5. BİL-	51
5.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	52
5.2. İŞLEVLER	52
6. BOL-	65
6.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	66
6.2. İŞLEVLER	66
7. ÇIK-	72
7.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	72
7.2. İŞLEVLER	72
8. DUR-	75
8.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	77
8.2. İŞLEVLER	77
9. GAL-	92

9.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER	93
9.2. İŞLEVLER.....	93
10. GEÇ-.....	98
10.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	98
10.2. İŞLEVLER.....	98
11. GEL-	100
11.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	101
11.2. İŞLEVLER.....	101
12.GİT-	106
12.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	107
12.2. İŞLEVLER.....	107
13. GOY-	117
13.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	117
13.2. İŞLEVLER.....	117
14. GOYBER-	119
14.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	119
14.2. İŞLEVLER.....	119
15. GÖR-.....	121
15.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	121
15.2. İŞLEVLER.....	121
16. OTIR-.....	126
16.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	126

16.2. İŞLEVLER.....	126
17. OTUR-	130
17.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	130
17.2. İŞLEVLER.....	130
18. UGRA-	134
18.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	134
18.2. İŞLEVLER.....	134
19. YAT-	140
19.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	140
19.2. İŞLEVLER.....	140
20. YÖR-.....	144
20.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER.....	144
20.2. İŞLEVLER.....	144
SONUÇ153 KAYNAKLAR	155
ÖZET	160

KISALTMALAR

A.Taranan Eseler:

MV : Mehri Vepa.

SE : Saylanan Eserler.

PH : Povestler ve Hekayalar.

B.Yararlanılan Eserler ve Diğer Kısaltmalar:

Alm : Almanca.

Ar : Arapça.

Bkz : Bakınız.

DLT :Divân-ı Lügati't Türk.

ET :Eski Türkçe.

ETG: Eski Türkçe Grameri.

Far : Farsça.

HM : Hoca Murat.

KB: Kutadgu Bilig.

İİYF:Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkan Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri.

TDG: Türkmen Dilinin Grameri.

TDK :Türk Dil Kurumu.

TKAE : Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.

TLG : Türk Lehçeleri Grameri.

TN: Tahir Nejat.

Vb:Ve Benzeri.

Osm :Osmanlıca.

ZK: Zeynep Korkmaz.

İŞARETLER

ä : Açık "e" sesi.

ñ : Geniz n'si.

- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini temsil eder.

+ : İsme bağlanmayı isim kategorisini temsil eder.

> : Sağa doğru gelişme gösterir.

< : Sola doğru gelişme gösterir.

I : ı, i, u, ü

A : a, e

BİRLEŞİK FİLLER İÇİN KULANILAN TERİMLER

TABLO 1

Yazar Adları	Birleşik Fiiller	Tasvir Fiilleri	Tasvir Fiillerin Bildirdikleri Anamlara Göre Çeşitleri							
<i>Tahsin Banguoğlu</i>		Tasvir Fiilleri	İktidar Fiilleri	Tacil Fiilleri	İstirrar Fiilleri	Mukarebe Fiilleri				
<i>T. Nejat Gencan</i>	Birleşik Fiiller	Özel Birleşik Fiiller	Yeterlik Fiilleri	Tezlik Fiilleri	Sürerlik Fiilleri	İstiklenme Fiilleri	Yaklaşma Fiilleri			
<i>M. K. Bilgegil</i>	Y. Fiillerle Teşkil Olunan Birleşik Fiiller	İki Fiillin Birleşmesiyle Teşkil Olunan Birleşik Fiiller	Yeterlik Fiili	Tezlik Fiilli	Sürerlik Fiilleri	Yaklaşma Fiilleri				
<i>Haydar Ediskun</i>	Birleşik Fiiller	Birinci Öbek	Yeterlik Fiilli	Tezlik Fiilli	Sürerlik Fiilleri	Yaklaşma Fiilleri	Beklenme zlik Fiilleri	Gereksem e Fiilleri	Yapmacık Fiilleri	
<i>Leyla Karahan</i>	Birleşik Fiiller	Bir Fiill Unsuru ve Bir Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller	Yeterlik Fiilleri, İhtimal Fiilleri	Tezlik Kolaylık Fiilleri	Devamlılık Fiilleri	Yaklaşma Fiilleri				
<i>Muharrem Ergin</i>	Birleşik Fiiller		İktidar Fiilleri	Kolaylık, Çabukluk, Birdenbire lik Fiilli	Deneme Devamlık, Sürerlilik Fiilleri	Yaklaşma Fiilleri				

BİRLEŞİK FİLLER İÇİN KULANILAN TERİMLER

TABLO 1

Yazar Adları	Birleşik Fiiller	Tasvir Fiilleri	Tasvir Fiillerin Bildirdikleri Anlamalara Göre Çeşitleri						
			Tezlik fiilleri	Yeterlik fiilleri	Sürerlik fiilleri	Yakınlık fiilleri			
Vecihe Hatipoğlu	Birleşik Eylem	Uaçlı birleşik eylem							
Zeynep Korkmaz	Birleşik fiil	Tasvir fiilleri	Yeterlik fiili	Süreklilik fiili	Tezlik fiili	Yaklaşma fiili			
A. N. Kononov		Sentaktik yapılar							
A. V. Gabain		Descriptiv fiil							
J. Deny		K armaşık fiil							

TABLO 2

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ

AL-	Kaplamak, Etkisi Altına Almak, Sarmak İfade Eder.	Hile İle Ele Geçirme İfade Eder.
BAR-	Hareketin Sürecini ve Yönünü Gösterir.	Başlayan Bir Hareketin Bitmediğini Bitmeye Yaklaştığını İfade Eder.
BAŞLA-	Harekete Başlamayı İfade Eder.	
BER-	Rica istek İfade Eder.	Çabukluk, Tezlik, Kolaylık İfade Eder.
Bil-	Hareketi Başarıyla Yapabilme veya Yapamama Hususunda İktidar ve Kabiliyet İfade Eder.	İhtimal İfade Eder.

TABLO 2

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ

BOL-	Hareketin Meydana Gelmesinin Mümkün Olup Olmadığını İfade Eder.	Niyet İfade Eder.
-------------	--	--------------------------

ÇIK-	Hareketin Bittiğini İfade Eder.	Beklenmedik Bir Durumun Ortaya Çıkmasını İfade Eder	
-------------	--	--	--

DUR-	Sürerlik İfade Eder.	
	Hareketi Yapmaya Başlama İfade Eder.	Hareketin Geçmişten Başlayıp Tekrarlanarak Süregeldiğini İfade Eder.

GAL-	Şaşırıp Kalma İfade Eder.	Hareketsiz Sürerlik İfade Eder.
-------------	----------------------------------	--

GEÇ-	Hareketin Bittiğini İfade Eder.	
-------------	--	--

TABLO 2

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ

GEL-	Hareketin Geçmişten Başlayıp Süregeldiğini İfade Eder.	
GİT-	Hareketin Özneden Uzaklaşmasını İfade Eder.	Hareketin Bittiğini ya da Bitmeye Yaklaştığını İfade Eder.
GOY-	Hareketin Bittiğini İfade Eder.	
GOYBER-	Hareketin Bittiğini İfade Eder.	
GÖR-	Hareketi Yapmayı Deneyip Sonucunu Görme İfade Eder.	
OTIR-	Sürerlik İfade Eder.	
OTUR-	Sürerlik İfade Eder.	Hareketi Yapmaya Başlama İfade Eder.
UGRA-	Hareketi Yapmaya Başlama İfade Eder.	

TABLO 2

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ

YAT-	Hareketsiz Sürerlik İfade Eder.	
-------------	--	--

YÖR-	Sürerlik İfade Eder.	Hareketin Tekrar Ederek Süregeldiğini İfade Eder.
-------------	-----------------------------	--

GİRİŞ

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Zarf-fiil eki almış esas (temel) fiille bir yardımcı fiilin bağlanması sonucu oluşan bir yapıdır. Yardımcı fiil, kendisinden önceki asıl fiilin gösterdiği durum veya hareketi tasvir eder, çeşitli bakımlardan onun yapılma şeklini gösterir. Burada zarf-fiilin anlamı esastır. İkinci fiil anlam kayması yoluyla sözlük anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanır ve esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini tarzını tasvir eder.

Türk lehçeleri tasvir fiilleri bakımından oldukça zengindir. Bu zenginlik Kuzey Doğu lehçelerinde kendini daha çok göstermektedir. Tasvir fiilleri yapı bakımından oldukça eskilere dayanmaktadır. Göktürk Yazıtlarından başlayarak zengin bir kullanıma sahip olan tasvir fiilleri, Türkçenin tarihi seyri içinde daha da gelişmiş kullanımı artmış ve zenginleşmiştir. Bu da Türkçenin ifade gücünün ne kadar zengin olduğunu gösterir.

Çalışmalarımız esnasında bu konuyla ilgili çok az çalışmanın yapılmış olduğunu ve birçok meselenin tam anlamıyla aydınlatılmadığını gördük. Tasvir fiilleri bakımından zengin olan lehçerimizdeki tasvir fiillerinin semantik, isimlendirme, sayı bakımından sağlıklı ve tutarlı bir biçimde gruplandırılmadığını tespit ettik. Tasvir- fiillerinde asıl fiilin isim-fiil ve sıfat fiil eki alıp almadığı ve bu ekleri alan yapıların ikinci fiilinin asıl fiildeki oluş ve kılışı tasvir edip etmediği tartışma konusudur. Tezimizi hazırlarken bu konuyla ilgili birçok eksiğin olduğunu gördük. Yapılacak olan çalışmalarla bu eksiklerin giderileceğini umuyorum.

Biz, yirminci yüzyılda yazılmış olan üç eserdeki tasvir fiillerdeki tespit ederek işe başladık. Türkmen gramercilerinin konuyla ilgili görüşlerini tespit ettik ve bunları da Türkiye Türkçesiyle karşılaştırdık. İkisi arasındaki benzer ve farklı yönleri gösterdik. Metinlerde tespit ettiğimiz tasvir fiillerini ifade ettikleri anlamlara göre gruplandırdık. Gerek Türkiye Türkçesi gerekse Türkmen Türkçesinde sağlıklı bir gruplandırma yapılmadığı konu üzerinde yeteri kadar çalışılmadığı için tez çalışmalarımız sırasında sıkıntı çektik.

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ VE TASVİR FİİLLERİNİN BİRLEŞİK FİİLLER İÇİNDEKİ YERİ

Tasvir fiilleri, birleşik fiillerin asıl fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiilden oluşan bir çeşidedir. Şekilce zarf-fiil kuruluşundaki bir asıl fiilin, bir yardımcı fiile bağlanması sonucu meydana gelen tasvir fiillerinde; yardımcı fiil, kendisinden önceki kelimeye, kendi anlamına yakın veya tamamen farklı bir şekilde, çeşitli yönlerden katkıda bulunur; asıl fiilin gösterdiği durum veya hareketi resmeder, tasvir eder, çeşitli bakımlardan onun yapılma şeklini gösterir. Bu yapıya tasvir fiili denir. Yardımcı fiil tek başına asla tasvir fiili değildir. Tasvir fiili, yardımcı fiilin zarf-fiille birlikte oluşturduğu yapıdır.

Bu yapılarda asıl anlam zarf-fiilin anlamıdır. Yardımcı fiiller, anlamları ile değil, işlevleri ile çekim unsuru olarak görev yaparlar (Ergin, 2002: 386-389).

"Tasvir fiili" bütün kaynaklarda kullanılan bir terim değildir. Bazı araştırmacılar bu yapı için farklı terimler kullanmaktadırlar. Buna göre Banguoğlu, Korkmaz, Ediskun, Topaloğlu "tasvir fiili" terimini kullanır. Ergin, Bilgegil tarafından bu yapılar birleşik fiil olarak değerlendirilmiştir. Deny bu yapıyı "karmaşık fiil" olarak isimlendirir (Deny, 1941: 465 -478). Hatiboğlu bu yapı için "ulaçlı birleşik eylem" terimini kullanır. Gencan'a göre bu yapı "Özel birleşik eylem"dir. Bozkurt ise "birleşik eylem" olarak değerlendirir (Bozkurt, 1995: 366 -369).

Tasvir fiillerini anlayabilmek için onun birleşik fiiller içindeki yerini ve sınırlarını iyi tespit etmek gereklidir. Buna göre Türkiye Türkçesinde birleşik fiil ve onun içinde yer alan tasvir fiilleri ile ilgili sınıflandırmalar ve açıklamalar şu şekildedir:

Muharrem Ergin, birleşik fiili, "Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur" şeklinde tanımlar. Ergin'e göre

yardımcı fiiller ikiye ayrılır: 1.İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller 2. Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, I. grupta, isim unsuru isim veya partisiptir; fiil unsuru ise et-, eyle-, ol-, bulun- ve yap-'tır (rica et-, dost ol-, almış ol-, alacak ol-, gezer ol-, gürültü yap-, yapmış bulun- vb.). 2. grup ise konumuz olan tasvir fiilleridir. Bu grupta, asıl fiillere gelerek birleşik fiil yapan bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy- (ko-) yardımcı fiilleri getirilmektedir. Bu fiillerden bil- iktidar (gele bil -); ver- kolaylık, çabukluk, birdenbirelik (ah ver-, kaybolu ver-); gel-, gör-, dur-, kal-, koy- deneme, devamlılık ve süre (kullanıla gel-, düşmeyi gör-, yapa dur-, baka kal-, otura koy-, gezip dur-); yaz- yaklaşma işlevlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca Ergin; TT'nde, örneklerde de belirtildiği gibi *-ip*, *-ip* zarf-fiil ekiyle yalnız dur- fiilinin birleşik fiil yaptığını belirtmektedir (Ergin, 2002:386 -388).

M.Ergin, eski devirlerde vokal gerindiumu birleşik fiil unsuru olduğu gibi tek başına zarf da olduğu için o devirlerde birleşik fiile zarflı müstakil fiili ayırmanın biraz dikkat gerektirdiğini belirtir. Bu hususta kullanılan ölçünün gerindiumun arkasından gelen fiilin manasına bakmak olduğunu belirtir. Eğer o fiil kendi manası ile kullanılmışsa zarf değil de çekim unsuru olarak vazife görüyorsa yardımcı fiildir ve orada birleşik fiil vardır.

Banguoğlu; tasvir fiillerini; -e ve -a zarf fiillerine belli yan yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanları şeklinde açıklamıştır. Bu fiiller, zarf-fiil eki getirilmiş fiilin anlattığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ettikleri için bu ismi almışlardır. (Banguoğlu, 2007: 488). Tasvir fiilleri (verbe descriptif) bitişik yazılmaktadır ve ifade ettikleri duruma göre çeşitleri bulunmaktadır. Banguoğlu Türkiye Türkçesinde tasvir fiillerini dörde ayırmaktadır: 1.Yeterlik fiilleri (verbe possibilitif) (yapabil-), 2. İvedilik fiilleri (verbe hatif) (alıver-), 3. Sürek fiilleri (verbe duratif) (yürüyedur-) 4.Yaklaşık fiiller (verbe approximatif) (öleyaz-). Ayrıca Banguoğlu'na göre -p ile bağlanmış yapılar

da bulunmaktadır ve bunlar da yan tasvir fiilleridir (verbe protodescriptif) (Banguoğlu, 2007: 493). Bunlardaki zaman yakınlığı iki fiilde bir tek kılışın sürekliliği anlatımın yaratır ve bu da bir tür tasvir fiilidir (yapıp dur-, sürüp git-) (Banguoğlu, 2007: 429). Ayrıca Banguoğlu'nun karmaşık fiiller diye isimlendirdiği bir grup daha vardır ki, bunların tasvir fiilleriyle karıştırılmaması gerekmektedir. Bu gruptakileri Banguoğlu üç kısımda inceler: A. Öncelik fiilleri (görüştümüş ol-, bitmiş ol-, bağlanmış bulun-), B. Başlama fiilleri (gelir ol-, utanır ol-, görmez olsaydım), C. Niyet fiilleri (gidecek ol-, verici ol-, kalkacak ol-) (Banguoğlu, 2007:152 -153).

Görüldüğü gibi Türkçede tasvir fiilini oluşturan ilk kelime -A veya -(l)p zarf-fiil ekleriyle kullanılan bir zarf-fiildir. Banguoğlu'na göre eskiden -A zarf-fiil ekiyle yapılan yan tasvirî fiiller bugün -(l)p ekiyle kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1995: 493),

Haydar Ediskun, birleşik fiilleri geniş bir biçimde ele aldığı gramerinde bu fiilleri genel olarak dört grupta incelemiştir. 1. Grup: İki veya daha fazla fiilden meydana gelmiş bileşik fiiller. Bu gruptakileri Ediskun yedi kısma ayırmıştır: a)Yeterlik fiilleri (giyebil-, alabil-), b)Tezlik fiilleri (alıver-, çıkıver-), c)Süreklilik fiilleri (alıkoy-, çıkagel-, bakakal-), d)Yaklaşma fiilleri (yanayaz-, Gereksime fiilleri (göreceği gel-, göresi gel-), g)Yapmacık fiilleri (işitmemezlikten gel-, anlamazlığa gel-, anlamamış dur-). 2. Grup: Bir ortaç ile ol- yardımcı fiilinden meydana gelmiş bileşik fiiller: a) Başlama fiilleri (görür ol-, söylemez ol-), b)Bitirme fiilleri (yazmış ol-, görmemiş ol-), c) Davranma fiilleri (diyecek ol-, okuyacak ol-) 3. Grup: İsim kök veya gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol-yardımcı fiillerinden biriyle meydana gelen bileşik fiiller (iyi et-, kabul ol-, arz eyle-, mecbur kıl-) 4. Grup: Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller (kafa tut-, ağzını ara- vb,) (Ediskun, 1999: 225 -244).

Zeynep Korkmaz birleşik fiilleri anlam ve yapı özelliklerine göre dört kısma ayırmaktadır. Birinci gruptakiler bir isim ile *et-*, *ol-* yardımcı fiillerinin veya esas fiil olma dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan *bul-_T* *buyur-*, *eyle-*, *kıl-*, *yap-* fiillerinin birleştirilmesi sonucu oluşur (*akın et-*, *kul ol- vb.*).

Tasvir fiilleri ikinci grupta yer almaktadır. Bu gruptakileri Korkmaz şöyle açıklar: "Birinci fiil, bir *-A*, *-I* veya *-(y)-Ip* zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir." Bunlar yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma biçimindeki özelliklerdir. Bu birleşikler; anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve tek bir oluşla kılışı gösterir. Yardımcı fiilin görevi ise esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir (Korkmaz, 2003: 811). Yardımcı fiil olarak kullanılan ve esas fiille bitişik yazılan fiiller şunlardır: A) Yeterlik fiilleri: *Bil-* (*görebil-*); B) Tezlik fiilleri: *Ver-* (*alıver-*); C) Süreklilik fiilleri: *Dur-* (*gidedur-*), *gel-* (*söylenegel-*), *kal-* (*bakakal-*), *gör-* (*yalvaragör-*), *koy-* (*oturakoy-*); Ç) Yaklaşma fiilleri: *Yaz-* (*bayılayaz-*); D) Uzaklaşma fiilleri: *Git-* (*dalıp git-*) (Korkmaz: 2003: 811-833).

Korkmaz; dilimizdeki tasvir fiillerinin, oluş ve kılışın tarzını bildirdikleri için, çekime girmemiş yalın hâlleri ile "kılınış" temsil ettiğini (kılınış bakımından incelediği diğer fiil kökleriyle birlikte) belirtir. Meselâ; geçip *git-* kılınış açısından "anlılık bir çabukluk", *gidedur-* "süreklilik", *düşüver-* "tezlik", *olagel-* "geçmişten gelen süreklilik", *bakakal-* "şaşkınlık ve zamanda süreklilik", geleceği tut- "beklenmedik bir istek" bildirmektedir. Bunlardaki kılınış kavramı kip kavramı ile de iç içe girmiştir (Korkmaz; 2003: 536 -537).

Bunların dışında Z.Korkmaz; tasvir fiilleri gibi iki fiilden oluşan ve zarf-fiille bağlanan iki birleşik fiil çeşidi daha vermiştir. Bunlardan biri "*Belirleyici*

birleşik fiiller" (Banguoğlu'nun yarı tasvir fiilleri terimi ile karşıladığı birleşikler) başlığı altında incelediği birleşik fiillerdir. Gabain'in modal yardımcı fiilleri (modales hilfsverb) dediği bu fiiller çıkagel- (ansızın gel-), alıkoy- , okumaya başla-, yemeye çalış-, dikmeye kalk-, gibi fiillerdir. Son örneklerde birinci fiil bir zarf-fiil olmaktan çıkmış ve adlaşmıştır. Korkmaz'a göre bu birleşiklerde asıl anlam, tasvir fiillerinde olduğu gibi birinci fiilde değil, ikinci fiildedir. Birinci fiil ikinci fiildeki anlamı belirleyen bir zarf görevinde kullanılmıştır. Ayrıca Korkmaz'a göre "*İkili birleşik fiiller*" başlığı altında iki ayrı fiilin belirli biçim kalıpları içinde bir araya gelip anlamca kaynaşmasından oluşan bir birleşik fiil çeşidi daha bulunmaktadır. (Örnekler: alıp ver-, atıp tut-, döküp saç-, düşüp kalk-, gidip gel-, sayıp dök-, silip süpür-, yatıp uyu-) Bu birleşmelerde; fiillerden bazıları anlamca birbirine yakındır, bazıları da zıttır. Anlam bakımından birleşigi oluşturan her iki fiil; hem az çok kendi anlamlarını sürdürmekte, hem de anlam kaynaşması yoluyla her iki anlamı birden içeren özel bir anlam vermektedir. Burada Korkmaz her iki esas fiilin de birbirini tasvir ettiğini belirtir (Korkmaz, 2003:834 -837). Yine de genel olarak incelendiğinde hem belirleyici nitelikteki fiiller hem de ikili yapıdaki fiiller bir dereceye kadar "tasvir fiilleri" grubuna sokulabilir (Korkmaz, 2003: 812).

Üçüncü gruptakiler "karmaşık fiil" (Osm. mudil fiil) diye adlandırılan ve bir sıfat-fiil ile "öncelik", "alışkanlık" ve "niyet" gösterme işlevlerindeki *ol-* yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir (*anlamış ol-*, *utanır ol-* vb.). Dördüncü gruptakiler ise isim veya isim soylu bir kelimenin bir esas fiille birleşerek anlam kaymasına uğraması sonucu meydana gelen "anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller"dir (*göze gir-*, *üste çık-* vb.). Bu tasnifte yer alan üçüncü grup mevcut gramerlerin çoğunda yer almamaktadır.

Z. Korkmaz'a göre birleşik fiillerin bir kısmının alamca kaynaşmış birleşik fiil diye adlandırışı, ötekilerin bunun dışında bırakılması doğru değildir. Çünkü ister isim olsun, ister fiil olsun, birleşik yapıdaki bütün kelimelerde bir anlam kaynaşması vardır, İki ismin veya bir isim ile bir fiilin birleştirilmesi yoluyla, eskisinden farklı anlamda yeni bir kavrama yeni bir karşılık bulma söz konusu olduğuna göre, birleşik kelimeyi oluşturan ögeler arasında elbette bir şekil ve anlam kaynaşması vardır. Ancak bunlardaki anlam kaynaşması ya bir ismi fiil durumuna getirme (kabul et-, memnun ol-, son bul-) veya temel fiildeki anlama bir işlev inceliği dolayısıyla da yeni bir anlam katma biçimindedir (tutabil-, bakakal-).Ayrıca birleşigi oluşturan kelime ögeleri arasında bir anlam kaynaşması bulunduğu içindir ki bunlar eskisinden farklı yeni bir oluş ve kılış kavramına karşılık olabilmişlerdir. Aslında bütün birleşik fiillerde bir anlam kaynaşması vardır.

Nurettin Koç birleşik eylem başlığı altında bu fiilleri üç grupta incelemektedir: 1. Yardımcı eylemlerle kurulan birleşik eylemler (arzu et-, affet-, sebep ol-, rahmet eyle-, mutlu kıl- vb.), 2. İki eylemle kurulan birleşik eylemler, 3. Deyimleşmiş birleşik eylemler (dalga geç-, gözü doy- vb.). N. Koç; tasvir fiillerini iki eylemle kurulmuş birleşik eylemler olarak göstermekte ve bunları yeterlik bildiren birleşik eylemler (*açabil-*), tezlik bildiren birleşik eylemler (üşüyüver-), sürerlik bildiren birleşik eylemler (bakakal-, okunagel-, coşadur-) yakınlık bildiren birleşik eylemler (düşeyaz-) şeklinde ayırmaktadır (Koç, 1990: 275-283).

M. Kaya Bilgegil, birleşik fiilleri a) Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan bileşik fiiller (temenni et-, memnun kıl-), b) İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan bileşik fiiller, c) Kaynaşma yoluyla teşkil edilen bileşik fiiller (mihnet çek-, yorgun düş-} şeklinde üçe ayırmıştır. İkinci grup yani Bilgegil'in tasvir fiillerini ele aldığı grup dörde ayrılmaktadır. 1. Yeterlik fiili (iktidârî fiil)

(yazabil-), 2. Tezlik fiili (ta'cilî fiil) (bitiriver-), 3. Sürerlik fiili (istimrar fiil): Bu gruptakiler işlevlerine göre üç bölümde incelemiştir. Birincisi; eylemin geçmiş zamandan sözün söylendiği ana kadar devamını bildirir: Yazıla gelmiş, söylene gider. İkincisi; eylemin gelecek zamanda devamını ifade eder: Kınla gitsin, otura dursun, baka kaldı. Üçüncüsü; öznenin eylemde devamını ifade eder: Ağlaya gör vb. 4. Yaklaşma fiili (mukarebe fiili) (düşeyaz-) (Bilgegil, 1984: 280-282).

Vecihe Hatiboğlu tasvir fiillerini iki eylem kökünden kurulan ulaçlı birleşmiş eylemler (tasvirî fiiller) şeklinde belirterek, bunların ulaç biçimleri ile bazı sayılı eylem köklerinin kalıplaşmasından meydana geldiğini ifade eder. Hatiboğlu'na göre bunlar dört türdür:

a) Yeterlik eylemi (gelebil-, yazabil-) b) Tezlik eylemi (geliver-, gîdiver-), c) Yakınlık eylemi (düşeyaz-), ç) Sürerlik eylemi (bakakal-, gidedur-, olagel-, yapagör-) (Hatiboğlu, 1972: 45). Ayrıca Hatiboğlu; fiillerin zarf şekilleri (Ulaç,

Gerundium) ile başka fiillerden kurulan birleşmiş fiillerin bitişik yazıldığını ve aralarına başka kelime girmediğini belirtir. "Baştaki ulaçlar ayrıca tek basma kullanılamaz, bu bakımdan yan kalıplaşmış sayılırlar: Gelebil-, veriver-, vermeyiver-, bakakal-, düşeyaz-, yazadur-, olagel-, yapagör-, yapmayıgör-, *yapmayıver-* gibi" (Hatiboğlu, 1963: 212).

T. N. Gencan birleşik eylemler başlığı altında, bunları önce üç gruba ayırmıştır: 1. Kurallı birleşik eylemler, 2. Anlamca kaynaşmış birleşik eylemler, 3. Deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler. Gencan, kurallı birleşik eylemleri de iki grupta inceler: 1. Özel birleşik eylemler, 2. Yardımcı eylemlerle yapılmış birleşikler. Konumuzu teşkil eden tasvir fiilleri, özel birleşik eylemler olarak ifade edilmiş ve bunlar da beş bölüme ayrılmıştır. 1.Yeterlik eylemi (yetişebil-), 2. Tezlik eylemi (söyleyiver-), 3. Sürerlik

eylemleri (bakakal-, yazadur-, arayagel-, koşup dur-, alıkoy-, uyumuş kalmış, ağladı durdu vb.), 4. İsteklenme eylemi (göreceği gel-, gülesi gel-), 5. Yaklaşma eylemi (gideyaz-). Ayrıca T. N. Gencan, olup bitme eylemi (inandım gitti, olur gider), -meye görsün eylemi (gücenmeye görsünler), beklenmezlik eylemleri (öfkeleneyeceği tutmasın mil) gibi yapılardan da bahsederek, bunları özel birleşik eylemler arasında değerlendirmiştir, ikinci grupta yer alan yardımcı eylemlerle yapılmış birleşikler ise; yolcu et-, memnun ol-, söyleyecek ol-, ses gelmez ol-, fakir düş-, insan eyle-, can bul-, müsaade buyur- vb. örneklerle gösterilmiştir. Ayrıca anlamca kaynaşmış birleşik eylemler; alıkoy-, elver-, öngör-, aşyer-, varsay-, hasta *düş-*, *lâzım gel-*; deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler; gönül ver-, diş bile-, yüzü gül-vb. örneklerle tespit edilmiştir (Gencan, 2001: 340-360).

A.B. Ercilasun, birleşik fiilleri kelime grupları arasında değerlendirmiştir. Buna göre birleşik fiil, diğer kelime grupları gibi anlamca bir bütünlük teşkil etmekte ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektedir. Nasıl ki kelime gruplarına iştirak eden unsurlar asıl anlamlarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir anlam için bir araya geliyorlarsa birleşik fiili oluşturan unsurlar da (birinci unsur ister isim ister fiil olsun) aynı görev için bir araya gelirler. Ayrıca birleşik fiillerin basit ve türemiş fiillerden fonksiyon bakımından bir farkı yoktur. Üçünden de aynı şekilde faydalanılır. Yapım ekiyle türetilmiş fiilin tek bir oluşu veya kılışı ifade ettiği gibi kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşan birleşik fiil de tek bir oluşu veya kılışı ifade eder. Aralarındaki fark; teşkil edilmişlerindedir. Basit ve türemiş fiiller tek kelimededen meydana gelirken, birleşik fiiller iki (bazen daha fazla) kelimededen meydana gelir (Ercilasun, 1984:83-87).

L. Karahan birleşik fiilleri 1. Bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve 2. Bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olarak iki grupta inceler. İlk gruptaki fiiller "ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller" (dost ol-, yok et- vb.) ve "diğer

fiillerle kurulan birleşik fiiller" (yol al-, para ye-, baş kaldır- vb.) şeklinde ikiye ayrılır, İkinci grupta ise bir hareketi tasvir etmek üzere zarf- fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulan birleşik fiiller ele alınmıştır.(yaza-bil, yapabilsürüp git-, şaşsa kal-) Karahan bir tarafı isim fiil olan birleşik fiilleri de bu grupta değerlendirmiş ve başla-, çalış-, iste- gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiillerin -maya başla-, -mak iste, -maya çalış- kalıpları içinde, yardımcı fiil olduğunu ve bu fiillerin birlikte kullanıldıkları hareket isimlerini tasvir ettiğini belirtmiştir (Karahan, 2004: 73 -79).

K. H. Menges, Türkçede fiil terkiplerini iki grupta inceler. 1. grup "isim-fiil, zamanı İngilizcedeki "to be" anlamı taşıyan yardımcı fiille meydana getirilen terkiptir. 2. grup ise konumuzu içine alan, "işlevini bir gerundium (bunlar sadece -a ve -p gerundiumudur) bir yardımcı fiille yerine getiren isim-fiil terkipleridir.

Menges'e göre bu kategorideki yardımcı fiiller, bir fiilin muhtelif şekillerini ifade ederler ve böylece aslı görünüş niteliğindedirler. Bu iki grup ele alındığında ilk gruptaki yardımcı fiiller, ikinci gruptakilere göre daha yaygındır. Eski Türk lehçelerinde bu gruptakiler daha ağır bassa da, tasvir fiili dediğimiz ikinci gruptaki şekiller son yüzyıllarda daha fazla gelişme kaydetmiştir. Bugünkü Türk lehçelerine bakıldığında ikinci gruptaki şekillerin oluşum yoğunluğunun Batı'dan Doğu'ya arttığı görülmektedir. Oysa Oğuz grubunda tasvir fiillerinin kullanılışı daha nadirdir. Menges'e göre tasvir fiillerinin en zengin kullanımı Güney Sibirya lehçelerindedir. Bu grupta yarım düzineyi bulan birleşmelere kadar fiil bağlantıları görülmektedir.

Menges'e göre bu ikinci gruptakilerin (yani tasvir fiillerinin) tamamen bir görünüş (aspect) niteliği vardır. "Fiildeki zaman ve görünüş arasında keskin bir hudut çizgisi olmadığı gibi, ayrıca ikinci kategorideki bir zaman anlamı ara sıra fiildeki görünüşün yerine ortaya çıkabilir. Temel fiil bu terkiplerde ya -a/-â ya da -

p gerundiumlarıyla, olumsuzlukta ise -may veya -may vb. şekillerle, ayrıca ara sıra isim karakteri taşıyan diğer şekillerle, en çok da gerundiumlu şekillerle kullanılır, -a veya -p gerundiumunun kullanılmasını belirleyen hiçbir kesin kural görülmez; ama kullanım bunlardan birini yeğler" (Menges, 2002: 615-620).

Menges'e göre en yaygın kullanılan yardımcı fiiller şunlardır: Tur- "durmak, ayakta dur-, ayağa kalk-", yat- "yat-, yaşa-", otur- "otur-, ikamet et-, yaşa-", yori-/ jür-l çoru- "yürü-, koş-" yardımcı fiilleri süreklilik görünüşü için; bar- "ver-", bol- "ol, vuku bul-" yardımcı fiilleri hareketin başladığını, harekete girişildiğini göstermek için; bar- "var-, git-", ket- "git-, aynı-", sal- "koy-, bırak-", öt- "geç-, geçip git-", kal- "kal-", koy- "bırak-, yerleştir-", kendisi de bir terkip olan yibâr- (yibâr- > uz-a-bâr-) "gönder-, yolla-; kov-, yol ver-", al- "al-, yeterli ol-", kağ- "ez-, güçsüzlüğünden yararlan-, döv-" vb. önemli yardımcı fiillerdendir. Bu yardımcı fiiller "yardımcı fiilin temel duyumundaki hareketin değişikliğiyle bitmiş görünüş (perfective aspect)" için kullanılır. Ayrıca "kal- kendisinden bir durum, bir netice çıkarmaya dikkat edilen bir hareket için, öt- ve aynı şekilde sal-, uz- yardımcı fiilleri bitime ve başarıya geçiş anında fark edilen hareketin tamamlandığını göstermek için, ket-, koy- ve benzerleri sırf bir hareketin başarıya (veya bitime) eriştiğinin ifadesi olarak Türk dillerinde kullanılır". Bunlara ilave olarak yaz- başaramamak, neredeyse olmak anlamıyla; tüs- yukarıdan bir hareket için; kör-, kara- gayret etmek, ilgilenmek anlamında teşvik ifadesi için; çık- bir hareketin tamamlandığını göstermek için; kel- hareketin çabuk tamamlandığını göstermek için kullanılır (Menges, 2002: 620).

Tasvir fiillerinin kuruluşunda mutlaka zarf-fiil ekleri bulunur. Bilgegil ve Ediskun dışındaki araştırmacılar asıl fiile gelmesi gereken eki zarf-fiil eki olarak gösterirler. Bilgegil ve Ediskun -A şeklinde asıl fiillere eklenen eke istek eki demektedirler. Zarf-fiil olarak kullanılan diğer ünlüler ise Bilgegil'e

göre sadece "ses"tir (Bilgegil, 1984: 281). Ediskun bu ünlüleri yardımcı fiillerle birlikte göstererek onlara "tasvir fiili" demektedir. Başka bir araştırmaya göre tasvir fiillerinde yer alan "A-I-U ünlüleri" semantik değil, fonetik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır ve bu ünlüler zarf-fiil eki değil, bağlayıcı ünlüdürler. Dolayısıyla tasvir fiillerinde kullanılan bu ünlüler zarf-fiil eklerinden farklı bir kategoride değerlendirilmelidir (İlhan, 2001:177-182). Halbuki bu örnekteki ünlüye "bağlayıcı ünlü" denirse -y ünsüzü açıkta kalmaktadır. Türkçenin eski ve yeni metinlerine bakıldığında iki fiili bağlayan unsur kesinlikle "zarf-fiil eki" olarak isimlendirilmelidir.

Bugünkü Türk Lehçelerinde tasvir fiilleri, yapılan tariflere temelde uygunluk göstermektedir. Ancak yapı ve işlevlerinde farklılıklar vardır.

J. Deny iki kelimedenden oluşan fiilleri 1. Karmaşık fiiller 2. Mürekkep fiiller şeklinde iki bölümde inceler. Mürekkep fiiller bir isimle onun ardından gelen bir fiilden teşkil edilir. Karmaşık fiiller ise; ikincisi yardımcı fiil olarak kullanılan iki fiilli bir küme suretindeki fiillerdir. Bu fiillere karmaşık "complexe" veya yendelik "periphrastique" adı verilir. Deny bu grubu A) Ol-mak yardımcısıyla yapılan karmaşık fiiller (yazmış ol-, sevmiş ol-, sevecek ol-, yer ol-, unutmuş ol-, kalkamaz ol- vb.) B) -(y)e veya -(y)i'li ulak üzerine kurulmuş karmaşık fiiller (seve bil-, yazıver-, düşe yaz-) şeklinde İkiye ayırır. B grubundaki fiiller bizim tasvir fiili dediğimiz gruptur (Deny, 1941: 465-475).

Yukarıda görüldüğü üzere tasvir fiillerin sınıflandırılması, terim olarak adlandırılması husunda tam bir mutabakat sağlanamamıştır.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ VE TASVİR FİİLLERİNİN BİRLEŞİK FİİLLER İÇİNDEKİ YERİ

Türkmen Türkçesinde birleşik fiiller,goşma işlikler olarak adlandırılmaktadır.Tasvir fiillere ise Rus gramercilğinin de etkisiyle analitik işlikler veya goşma işlikler denilmektedir.Annanurov analitik işlik, Bayliyev ise goşma işlik “İlk kelimesi fiil olmayan birleşik fiiller” terimini kullanır. Birleşik fiiller tek bir fiille anlatılamayan karışık hareketi esas fiile bağlanarak anlatır. Birleşik fiiller iki sözcükten oluşur. Bu sözlerden ilki isim veya fiil olabilir. Esas anlamı anlatan söze esası söz “esas söz”, ikinci fiile kömekçi işlik “yardımcı fiil” denir. Bayliyev birleşik fiilleri “ilk kelimesi fiil olmayan birleşik fiiller “ ve “ ilk kelimesi fiil olan birleşik fiiller (tasvir fiilleri) diye iki gruba iki gruba ayırmıştır (TDG, 1999:313). Biz tezimizde ilk kelimesi fiil olan birleşik fiilleri (tasvir fiilleri) konusunu ele aldık.

Türkmen Türkçesinde isim ve fiilden oluşan birleşik fiillerde ikinci fiil yardımcı eylemdir: etmek, bolmak, bermek, çekmek, görmek, gelmek, atmak, tutmak vb.) Bayliyev bu fiillerden başka gör-,ber- fiillerini de dâhil etmektedir. (harap etmek, az bolmak, tayyarlık görmek, içesi gelmek, cogap bermek, yüz tutmak, nazar salmak, üstün çıkmak, ah çekmek, hayran galmak, dınç almak... Türkmen Türkçesinde daha çok etmek kullanılmaktadır; kılmak ve eylemek daha az kullanılır. Birleşik fiil, iki sözcükten meydana gelmektedir. Birinci grup birleşik fiillerde ilk unsur isim ya da sıfat olabilir. Yapım ve çekim eki alabilir. ilk ögenin Türkmen Türkçesinde aldığı ekler Türkiye Türkçesiyle benzerlik gösterir. İlk unsur isim olabilir: sabır etmek, melim bolmak, ahmaklık etmek, eyesi bolmak... İlk unsur sıfat olup yapım eki alabilir: gaharlı bolmak, gutlı bolmak...

Esası sözleri ilişikten bolan goşma işliller (ilk kelimesi fiil olan birleşik fiiller) tasviri fiil grubuna giren birleşik fiillerdir. Bu birleşik fiiller karışık

hareketin tek bir fiille anlatılması mümkün olmadığı için hareketi göstermek için kullanılır. (TDG, 1999:313).

Tasviri fiiller iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş fiillerdir.

Birinci fiil (A-), veya (y)(lp-) zarf- fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir.

İkinci fiil ise aslında bir esas fiil olduğu halde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp ilk fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir. Esas fiilin oluş ve kılışını tasvir eder.

H. Bayliyev ilk kelimesi fiil olan birleşik fiilleri 1.“Hareketin meydana gelme sürecini ve neticesini gösteren birleşik fiiller” , 2. “Karmaşık şimdiki zamanı anlatan birleşik fiiller” ve 3. “Modallık gösteren birleşik fiiller” diye üç ana gruba ayırmış ve bunları da kendi içinde alt başlıklara ayırmıştır:

1. Hareketin Meydana Gelme Sürecini ve Neticesini Gösteren Birleşik Fiiller:

a. Hareketin Başlangıcını Gösteren Tasvir Fiilleri: Zarf-fiil eki almış esas fiile başlamak, ugramak, durmak, oturmak yardımcı fiilleri getirilerek yapılır.

-p ugra- : Gâmini nireden alarsın? Diyip, Mergenov nâbelli, inamsız bir suratda begenip ugradı. (PH s,326)

” Gemiye nereden alırsın? Deyip Mergenov belirsiz bir şekilde sevinmeye başladı. ”

-p başla- : Soñra çıranı yakıp, Mopassanı okap başladı. (PH s,175)

Sonra çırayı yakıp, Mopassa’yı okumaya başladı.

-a dur- : Melece bukcadan çıkan eplem kağızı alıp, okamaya durdu.

” Melece zarftan çıkan kırışmış kâğıdı alıp, okumaya başladı.(SE s,185) ”

-p otur-: Hanı, indi nâme etmeli bolsa, aydıp otur. (PH s,133)

” Öyleyse, şimdi ne yapmak gerekiyorsa, söylemeye başla. ”

b. Hareketin Devamlılığını Gösteren Tasvir Filleri: Bu birleşik fiiller “goşma işlikler” hareketin bir süredir devam ettiğini ya da devam edeceğini gösterir(TDG:1999:323). Durmak, hareketli sürerlik göstermesinin yanı sıra işin âdet halinde süregeldiğini ifade eder. Gelmek, bir yerden başka bir tarafa doğru hareket etmeyi ifade eder.Oturmak, hareketsiz sürerlik ifade eder.Yörmek, hareketli sürerlik ifade eder. Zarf-fiil eki almış esas fiile du:r-, gel- ,yö: r-, otı: r- yardımcı fiilleri getirilerek yapılır.

-p otır- : Nâme üçin ters bakıp otırsıñ? (PH s,55)

” Niçin ters bakıyorsun? ”

-p yör- : Ol şu zatları görüp yörkâ, Akcemal göyâ onuñ bilen bilelikde cayıñ içinde gezip yören yalıdı. (PH s,13)

”O bu şeyleri görüyorken, Akcemal sanki onunla birlikte evin içinde geziyor gibiydi. ”

-p dur- : Gündogar yüzündäki kiçicik otagda ölügsice çıra yanıp olur. (MV s,49)

” Doğu tarafındaki küçücük odada cansızca çıra yanıyor. ”

-p gel- : Bekmırat boşap galan sovk öylerine dolanıp geldi. (PH s,12)

”Bekmırat boşalan soğuk evlerine döndü. ”

c. Hareketin Sürecini,Artışını ve Yönünü Gösteren Tasvir Filleri:Bu birleşik fiiller “tasvir fiilleri” hareketin gittikçe bitmeye yaklaştığını fakat; bitmediğini ve bununla birlikte yönünü gösterir. (TDG, 1999:325) Zarf-fiil eki almış esas fiile; gel-,bar-,git- yardımcı fiilleri getirilerek yapılır.

Yön gösteren tasviri fiiller Türkiye Türkçesinde bulunmaktadı. Bu tür birleşik fiiller hareketin sonuca yaklaştığını; fakat sonuçlanmadığını ve yönünü gösterir.

-p bar- : Giñ mañlayı herdemsayın yere golaylaşıp baryan yalıdı. (PH s,260)

“Geniş alını her nefes aldığında yere yaklaşıyor gibiydi. ”

-*p git-* : Aldanıp onun ızına düşüp giden garıplaram kân. (PH s,265)

”Aldanıp onun peşine düşüp giden yoksullar da çok. ”

-*p gel-* : Bekmırat boşap galan sovk öylerine dolanıp geldi. (PH s,12)

”Bekmırat boşalan soğuk evlerine döndü. ”

ç. Hareketin Tezliğini ve Devamlılığını Gösteren Birleşik Fiiller: Zarf-fiil eki almış esas fiile ber- yardımcı fiili getirilerek yapılır.

-*i ber-* : Vepa ızına övrülip gidibermekçi boldı. (MV s,316)

“Vepa arkasına dönüp gidivermek istedi. ”

Türkiye Türkçesinde ver-fiili ile karşılanan bu kavramı Türkmen Türkçesinde ber- fiili ile ifade edilir. Bu fiil hareketin devamlılığını, tezliğini gösterir. Başka bir şahsın lehine olan hareketi ifade eder. İmlâ bakımdan Türkiye Türkçesiyle ortaklık vardır. Esas fiil ünsüz ile bitiyorsa “-ı “ ,”-i” ünlüsü eklenir; ünlü ile bitiyorsa, son ünlü uzun okunur. Eğer asıl fiil “-e” sesi ile bitiyorsa ber- yardımcı fiili getirildiğinde “-e” sesi “-ä” sesine dönüşür ve uzun okunur.

d. Hareketin Bittiğini Gösteren Birleşik Fiiller:Bu goşma işlikler “ tasvir fiilleri” hareketin ya da işin bittiğini ifade eder. Bunlardan bir kısmı hareketin aniden ortaya çıktığını ve hareketin uzun sürmeden bittiğini, bir kısmı ise hareketi birkaç kez tekrarlandıktan sonra bittiğini ifade eder.) Zarf-fiil eki almış esas fiile; bol-,gutar-, goyber-, git-, çık-,gal-,geç-,goy- yardımcı fiilleri getirilerek yapılır.Goybermek iki fiilden oluşmuştur. Dar ünlüsü düşmüştür; go-y-u-<ber-> goyber-.

-*p geç-* : Hepdeniň ikinci günü Yarnepesiň öyünde, işinde durmuş şu yokarda beyan edilişi yalı bolup geçdi.(PH s,208)

”Haftanın ikinci günü Yarnepes’in evinde, işinde hayat şu yukarda beyan edildiği gibi oldu.”

-*p çık-* : Mehri hatı iki sapar okap çıkdı. (MV s,211)

” Mehri mektubu iki kere okuyup bitirdi. ”

- *p gutar-* : “Onı et” munı etme diyip, bar aytcak zadını iki agız sözde aydıp gutarardı.(PH s,68)

Onu yap, bunu yapma deyip, bütün söyleyecek şeyini tek cümleyle söyleyip bitirirdi.

-*p goyber-* : Olar onuñyalı davanı hemişe çalaca hücräniñ içinde aygıt edip goyberyärdiler. (SE s,192)

”Onlar onun gibi tartışmayı her zaman sessiz odanın içinde azmedip bitiriyordular. ”

2.Karmaşık Şimdiki Zaman Anlatan Birleşik Fiiller:Türkmen Türkçesi gramerlerinde şimdiki zaman, belirgin (konkret) şimdiki zaman ve umumi şimdiki zaman olmak üzere iki şekide ele alınmaktadır. Umumi şimdiki zaman Türkmen Türkçesinin edebi dilinde yar-, yär- ekleriyle kurulmakta ve mânâ itibariyle bir hareketin, bir işin söylendiği zaman yapılıyor olduğunu henüz bitmediğini ifade etmektedir. Belirgin (konkret) şimdiki zaman ise Türkiye Türkçesindeki kavramları da içine alabilen bir ifade tarzıdır. Bir işin o nesneye has bir hareket olduğunu, tabii bir özellik gösteren bir hareket olduğunu veya âdet olduğu üzere tekrarlandığını ifade eder. Meselâ, “Avtobus şu yerde durya:r.” “Aman şu yerde oturyar.” denildiğinde işin söylendiği sırada yapıldığı anlatılır ve zaman “umumi şimdiki zaman” olarak adlandırılır. Fakat aynı cümleler Avtobus şu yerde du:r. ” Cuma şu yerde yatı:r.” şeklinde ifade edildiğinde o hareketin o hareketin genel olarak âdet üzere yapıldığını gösterir ve zaman “belirgin şimdiki zaman” olarak

adlandırılır. Türkmen Türkçesinde hâli hazırda uzun ünlülü olarak kullanılmaktadır. (Erdem, 2000: 57)

Bu ana grupta kullanılan yardımcı fiiller şunlardır: yö:r-, du:r-, otı:r-, yat-
p yat- : Her adımda “Kakaň magazini iyp yatır” diyip, yüzüme gamçılöp durlar. (PH s,158)

”Her adımda “Baban mağazayı yiyip duruyor” deyip yüzüme vuruyorlar. ”

-p otır- : Náme üçin ters bakıp otırsıñ? (PH s,55)

” Niçin ters bakıyorsun? ”

-p dur- : Emma Vepa entek kiçicikti, onuň gara gözleri oynap duryardı. (MV s,8)

“ Fakat Vepa henüz küçücüktü, onun kara gözleri oynayıp duruyordu. ”

-p yör- : Bir görseler, demir gapaklı alabeder pişbagalar şakırdaşıp yörler. (SE s,204)

”Bir görseler demir kapaklı benekli kaplumbağalar şakırdaşıyorlar. ”

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman eki olan yar-,yör-eki şimdiki zamanı anlatmaktadır. Ancak bu ekler sürerlik ifade etmez. Oka-yar-ın (okuyor-um) basit bir fiil çekimidir. Sürerlik ifade eden bir tasvir fiili değildir. Okap yör(okuyor), gaynap dur(kaynıyor), suv akıp yatır(su akıyor), ılgap otır örnekleri şimdiki zaman ifadesi yanında sürerlik ifade etmektedir.

3. Türkmen Türkçesinde Bakış, Değerlendiriş Anlatan (Modal) Birleşik Fiiller:

Türkmen Türkçesinde bu tür birleşik fiiller, konuşan kişinin o harekete olan bakışını gösterir. Bu gruba giren birleşik fiiller kendi içinde dört gruba ayrılır:a-Hareketin Meydana Gelmesinin Mümkün Olup Olmadığını Gösteren Tasvir Fiilleri: Kullanılan yardımcı fiiller: bol- ve bil- Türkmen Türkçesindeki

bil- yardımcı fiili Türkiye Türkçesindeki iktidar anlatan bil- yardımcı fiilinin aynısıdır.

-*p bol-* : Hiçbir düşünüşte arkayın gürleşip, içini döküşip bolanok.(SE s,125)

“Hiçbir buluşmada rahat konuşup, içini dökemiyor.”

-*p bil-* : Ol öz oylan sözlemine keşbirlap yazıp bilmeyardı.(SE s,50)

”O kendi düşündüğü cümlesini düzenleyip yazamıyordu. ”

b. Hareketin Deneme Yoluyla Gerçekleştiğini Gösteren Tasvir fiilleri:

Kullanılan yardımcı fiil görmek'tir.

-*p gör-* : Giz seniñ, birinci yandan, akılıñı sınaş görüpdür, ikinci yandan, seni garrı görüpdür.” Kız ilk olarak senin aklını sınamış, ikincisi de seni yaşlı görmüş. ”

c. Bilmezlikten Gelmeyi, Küçük Görmeyi Anlatan Tasvir Fiilli: Bu tür birleşik fiiller, güvenmezliği, bilmezlikten gelmeyi, bir işi basit görmeyi anlatmak için kullanılır. Bu tür birleşik fiiller “bolmak” yardımcı fiili ile yapılır. Bir işi gönülsüzce yapmayı vakit geçirmek için yapıldığını anlatır (TDG, 1999:335).

Näme, näme diyip, sen bilmedik bolan boylarsın? (A. Durdiyev)

“Ne? Ne? Deyip sen bilmezlikten geliyorsun?”

Bayliyev'in tasvir fiilleri olarak kabul ettiği bu tasvir fiilli fiilleri, esas fiile sıfat-fiil eki getirilerek yapılır. Zeynep Korkmaz'ın karmaşık fiiller dediği yapı(fiil + sıfat- fiileki + yardımcı fiil) bu bölüme girer. Biz de tezimizi zarf- fiillerle kurulan tasvir fiilleriyle sınırlandırdığımız için bu konuya değinmedik. Sıfat-fiillerle kurulan tasvir fiiller tartışma konusudur.

Ediskun, bu gruptaki yapıyı (fiil + sıfat- fiileki + yardımcı fiil) tasvir fiili olarak kabul etmiştir.

d. Hayal Etmeyi Anlatan Tasvir Fiilleri: Esas fiil cak-,cek- gelecek zaman eki alır.Yardımcı fiil olarak "bolmak" gelir (TDG, 1999:335).

Bir sığircagaz alcak boyları "Bir sığır almak istiyoruz." (A.Durdiyev)

Türkiye Türkçesinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür: "Geçenlerde bir araba alacak olduk fakat; pahalı olduğundan vazgeçtik." Türkiye Türkçesinde bu yapı niyetlenme fiilleri olarak adlandırılmaktadır.Tezimizde bu yapıyı tasvir fiilleri konusuna dahil etmedik.

A.Annanurov "Türkmen Dilinin Yazuv Yadıgärliklerinde Analitik ilişkiler"adlı kitabında Sovyet Türkolojisinde birleşik fiiller konusunu ele alarak

değerlendirilen araştırmacıların konuyla ilgili fikirlerini orataya koymaktadır.Annonurov bu kitabında *parçalı (birleşik) fiiller* meselesinin Türkolojide henüz çözüme kavuşmamış bir mesele olduğunun altını çizerek bu konuda çalışmış araştırmacıların kitaplarında ve gramerlerinde meseleyi ele alışlarını incelemektedir.

Yaptığı değerlendirmeler ve incelemeler sonucu parçalı fiilleri diğer fiillerden fiil birleşimlerinden ve deyimlerden ayırt edebilmek için şu kriterleri öne sürmüştür: Parçalı fiiller Arap, Fars ve Türk kökenli isim, sıfat zamir ve ses yansımali kelimelerden olup kıl- , eyle-, bol- yardımcı fiilleri aracılığıyla kurulurlar.Parçalı fiiller iki kelimededen oluşurlar. Eğer üç ve dört parçadan ibaret ise bunlar parçalı fiil değil söz birleşimi veya deyimdir.Parçalı fiil öğeleri herhangi bir kelimededen, örneğin nesne anlatan kelimelerden olmaz. Bu fiillerin isim ögesi belli bir kelimededen, yani soyut anlam taşıyan, durum, hareket, ve süreç anlatan kelimelerden olabilir.Yani; parçalı fiillerin birinci ögesi soyut anlam taşıyan ya da durum anlatan isim, sıfat, ses yansımali kelime, isim- fiil, ya da diğer fiill türleri olabilir.Bu kaide bir başka dilden gecen kelimeler için de geçerlidir.Fakat fiil türlerinden elde edilen kelimeler

isimleşmiş olacaktır.Parçalı fiillerin ilk ögesi -lık/-lik; -çılık/-çilik ekleri aracılığıyla isimleşen kelimelerden kurulabilir (çiftçilik etmek, ahmaklık etmek). Var, yok gibi kelimelerden de parçalı fiiller oluşturulabilir(var ol-, yok et-).

Parçalı fiillerin ilk ögesi, esas anlamı üzerinde taşımaktadır. Bu ilk öge sadece tek kelimededen oluşabilir. Söz birleşiminden ibaret olamaz. Bu öge devamlı ismin yalın halinde gelir, değişmez ve yardımcı fiil ile basit birleşme (bağlılık) yoluyla birleşir. Eğer ilk öge ismin diğer hallerinde ise bu kelime söz birleşimin ya da deyim birleşimin bir ögesidir.

Yardımcı fiiller tek başına bir anlam ifade etmez ve cümlede bağımsız fiiller olamaz. Yardımcı fiil cümlede değişen unsur olarak iş görür, parçalı fiilin gramer ilişkilerini gösterir. Yardımcı fiil kelime türetici bir unsurdur. Yardımcı fiil ismi fiilleştirir, ona hareketlilik anlamı katar.

Parçalı fiiller, diğer esas fiiller gibi zaman, çekim ve diğer fiil şekillerini kabul edebilirler. Eğer tüm çekim örnekleri yok ise parçalı fiil değildir.Parçalı fiiller tek mana ifade ederler. Esas anlam ilk öge üzerinde bulunsa bile, yardımcı fiilin de anlama katkısı vardır. Yardımcı fiil ismi fiilleştirerek belli bir derecede katkıda bulunmaktadır. (Annanurov, 1984:14-23)A.Anonurov parçalı fiilleri (birleşik fiiller) dört ana gruba ayırır1) kılmak fiili ile yapılanlar2) etmek fiili ile yapılanlar3) eylemek fiili ile yapılanlar4) bolmak(olmak) fiiliyle yapılanlar

Daha sonra bu dört grubu da birinci ögesi Türkçe kelimelerden oluşan parçalı

fiiller, birinci ögesi Arapça kelimelerden oluşan parçalı fiiller ve birinci ögesi Farsça kelimelerden oluşan parçalı fiiler diye alt gruba ayırmıştır.

A.Anonurov analitik fiilleri (tasvir fiilleri) önce iki ana gruba ayırır:1)Birinci komponenti hal işliğin -ıp / -ip formasından hasıl bolan

analitik işlikler (Birinci Unsuru –p/-ip Zarf-fiil eki olan tasvir fiiller):Türkmen Türkçesinde en sık kullanılan tasviri fiillerdir. Annanurov'un tespit ettiği –p li şekiller şunlardır:

-p dur- : Kalmak, beklemek manasında bir hareketin devamlılığını anlatır.

-p otur- : Devamlılık anlatmakla birlikte hereketin başlangıcını anlatır.

-p yat- : Hareketin sürekliliğini anlatır.

-p yör- : Hareketin devamlılığını anlatmaktadır.

-p gez- : Devamlılık anlatmaktadır. Bayliyev -p gez ve – p yör yardımcı fiillerin aynı anlama geldiğini vurguluyor.

-p bar- : Hareketin yönünü göstermekle birlikte artarak ilerlediğini bitmeye yaklaştığını anlatıyor.

-p gal- : Hareketin bitikten sonra sabit halde devam etmesini ifade eder. Hareketin birden ortaya çıkmasını ifade eder. Şaşırma anlamıda vardır.

-p yiber- : Hareketin birden bire ortaya çıkmasını ifade eder.

-p goyber-: Hareketin sona erdiği ifade eder.

-p taşla-: Hareketin bittiğini ifade eder.

-p bol-: Hareketin bittiğini ifade eder. Ayrıca yetenek ifade eder.

-p gel- : Hareketin, başlangıcı belli olamayan bir süreçten beri devam ettiğini anlatılır.

-p bol- : Hareketi gerçekleştirebilmenin mümkün olup olmadığını ifade eder.

-p ber- : Başkası lehine yapılan hareketi ifade eder.

-p gör- : Hareketin deneme amaçlı yapıldığı anlatılıyor

2. Hal işliğin –A /-E forması arkalı hasıl bolan hareket tärinin analitik formaları

(Birinci unsuru –a/-e Zarf-fiil eki olan tasvir fiiller):-a /-e bermek, -a /-e başla, –a/-e yörmek, -a/-e yazmak, a/-e bilmek, -a /-e görmek

Mehmet Kara tasvir fiillerini yeterlilik, iktidar, tezlik ve süreklilik olarak üç gruba ayırmıştır. Yeterlilik şekli Türkiye Türkçesindeki benzemektedir. Zarf - fiil eki almış asıl fiilden sonra “bil-” yardımcı fiilin getirilmesiyle yapılır. (aydıp bilirdim –söyleyebilirdim). Olumsuzu ise –maz,-mez, -mar, -mer, o:k gibi eklerin “bil” yardımcı fiiline getirilmesiyle yapılır (öçürüp bilmez– söndüremez).

Türkmen Türkçesinde tezlik; “-ı /-i, -u / -ü” ve “-p” zarf- fiil eklerine ber- yardımcı fiilin getirilmesiyle yapılır.(aydıpber-söyleyiver)Türkmencede süreklilik “-p” zarf fiil eki almış bir fiilden sonra dur-, otur-, yat-, yör- yardımcı fiillerinin geniş ya da şimdiki zaman çekimlerinin hece yutumuna uğramış birimleri olan du:r, otı:r, yatı:r, yö: yardımcı fiillerinin getirilmesiyle yapılır. Türkmencede en fazla üçüncü şahısta kullanılmaktadır (Kara: 2007:165-166)

Önder Çağırın,Türkmen Türkçesindeki tasviri fiillerini 3 kısımda inceliyor.Türkmen Türkçesindeki iktidar fiili, esas fiili ünlü ya da ünsüz gerindiumundan sonra gelen bil- yardımcı fiiliyle kurulur. Ancak bu kuruluş menfi şekiller için de kullanılır. Ayrıca, esas fiil ve ünlü ya da ünsüz gerindiumundan

sonra gelen bol- fiili de iktidar vazifesinde kullanılabilir.

Türkmen Türkçesinde çabukluk fiilleri, esas fiil ve ünlü ünlü ya da ünsüz gerindiumundan sonra gelen, Türkiye Türkçesindeki ber- (ver) fiilin fonetik karşılığı olan ber- ve ayrıca gör- yardımcı fiiliyle kulur-ber fiilin devamlılık fiilin yerinde kullanıldığı örnekler de vardır.Türkmen Türkçesindeki devamlılık fiilleri, esas fiilleri ünlü ya da ünsüz gerindiumundan sonra gelen bar-, dur-, gal-, git-, goy-, otur-, yat- ve gör

yardımcı fiilleriyle teşkil edilir. Bir örnekte ise gal- fiili, çabukluk fiili yerinde kullanılmıştır. (Çağırın:1998:3–17)

Larry Clarck tasviri fiilleri descriptive verbs (betimsel tasviri fiiller) başlığı altında incelenmiştir. Clarck ikinci fiilin anlamını kaybettiğini ve yeni bir anlam kazandığını belirtmektedir (Clarck, 1999:311-349) Clarck fonksiyonuna göre tasviri fiilleri dört gruba ayırmıştır:1)Beginning of action (hareketin başlangıcını anlatanlar) :-p/-a/-e ugra-, -p dur-, -a /-e/ -p otur-, -p /-a başla- 2) Process of action (süreç anlatanlar) -p gel-, -p yör-, -p dur-, -p otur-, -p yat-, -p otır- 3)Direction of action (Hareketin yönünü anlatanlar) :-p git-, -p çık-, -p gir-, -p gel-, -p bar-

İNCELEDİĞİMİZ ESERLERİN YAZARLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1. ATA GOVŞUDOV: Yazar, şair ve dramaturg olan Ata Govşudov, yaratıcılık kaleminin gücünü 1922 yılında yazdığı " Zakaspiy Frontı" adlı dramasını yazmakla gösterdi. Fakat o yaratıcılık işine yirminci yılların ikinci yarısından itibaren tam olarak girer. Yazar, çeşitli devirlerde hikaye, deneme, makale ve manzum eserlerinin onlarcasını yazmıştır. Onların içinde "Gandım Avçının Maşgalası", "Gaçar Aga", "Dordepel", Yelli Ödeniň Öylenişi", "İň Sonkı Arçın" gibi mensur eserleri, "Kerim Dosov" "Duşman Ot İçinde Görsün Özünü", "Adına Şöhret", "Hat ve Gogap" gibi lirik eserleri, "Partizan Aman Poeması, Huday Yolu" denilen Mehür Sahetli Günüň Gopgını, Taňrı ve Onuň Gulları" gibi hicvi makaleleri, vardır. O Permandan başka Mehri Vepa, ve Köpetdağıň eteğinde romanlarını da miras bıraktı. Yazar Türkmen halk edebiyatını da iyi bilirdi. O Türkmen masallarını ve Görogly destanını neşretmişti. Bu konuda makaleler, incelemeler yazmıştır. Onun öz sanatı da halk edebiyatıyla yoğrulmuştur. Yazar Türkmen edebiyatını temellendiren, şekillendirenlerden biridir.

2. BEKİ SEYTEKOV: Türkmenistan'ın halk yazarı, Magtimguly adındaki devlet ödülü sahibi, Türkmenistan Bilimler Akademisinin mahabir üyesi olan Beki Seytekov, Daşhovuz Vilayeti, Tagta bölgesi, Bedirkent köyünde doğmuştur. Edebiyat ve Sungat gazetesinin ilk redaktörüdür. Türkmenistan Yazarlar Birliği başkanı ve sekreteri oldu.

Seytekov, Yaşlık, Ot İçinde, Senemiň Söygüsü, Bagdagül gibi onlarca poeme ve hikâyenin, Doganlar üçlemesinin, onun devamı olan Bedirkent, Çölüň Yüregi, İs Sonkı Söveş romanlarının yazarıdır. Yazarın Bekmirat Durdıyev, Pervane, Seniň Aşkında ve başka birçok povesti Türkmen okuyucuları arasında şöhret kazanmıştır. Beki Seytekov Hayatın çelişkilerini

edebi çelişkili vakalara çevirmenin ve onları ve onları çok gergin yaygınlaştırmanın gerçek bir üstadıdır. Onun eserleri çeşitli yıllarda Moskova'da ve Aşgabat'ta yayımlandı. Eserleri, birçok dilde neşredildi.

3. BERDİ KERBABAYEV: Sovyet Dönemi Türk Edebiyatının kurucularından biri olan Bedri Kerbabayev 15 Mart 1894'te Türkmenistan'ın Tecen İlçesinin Govkuzeren köyünde dünyaya gelmiştir. Edebiyat hayatına şiirle başlar. 1920'li yıllarda yazdığı şiirler devrinin öne çıkan eğitim, kadın hakları, toprak- su reformu, vb. meselelerle ilgilenmiştir. Eski edebi eserleri halka ulaştırmada büyük paya sahiptir. Nesir ve drama türlerinde de eserler vermiştir. Konularını realist bir üslupla incelemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaş va vatan (Sovyet Vatanı) sevgisini işleyen eserler verir. Türkmen halkının sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkısı olmuş bir yazar olarak kabul edilir. Yazar'ın bunlara ilave olarak, yurt içinde ve dışında sunduğu tebliğleri, kendisiyle yapılmış röportajları, tenkîd makaleleri, sosyal ve siyâsî içerikli yazıları bulunmaktadır.

Aygıtlı Adım, Nebitdağ, Gayğısız Atabay, Suv Damcası Atın Dânesi, Öten Günler yazarın romanlarıdır. Romanları, birçok yabancı dile çevrilerek neşredilmiştir.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE TASVİR FİİLLERİ

1. AL-: Türkmen Türkçesi'nde al- esas fiil olarak; almak, kesmek, sürmek, satın almak anlamlarında kullanılır.

Taradığımız eserlerde al- fiilinin "gapla- " fiiliyle birlikte kullanımı çok sıklıkla görülür. Gapla- fiiliyle birlikte kullanılarak, özneyi etkisi altına alma, etrafını kuşatma ifade eder. Baylyev al- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiillerinden bahsetmemiştir. Taradığımız eserlerde al- yardımcı fiilinin –p zarf fiil ekine gelerek tasvir fiili yaptığını tespit ettik.

1.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(A)p/-(l₄)p zarf-fiil eki + al- yardımcı fiili

1.2. İŞLEVLER:

1.2.1. Kaplamak, Etrafını Sarmak, Etkisi Altına Alma İfade Eder:

-p al- : Orazmıradı ot gımsımlan yalı bir yagday gaplap aldı. . (PH s,176)

"Orazmırad'ı ateş sarmış gibi bir duygu kapladı. "

-p al- : Galaklık, garañkılık dünýäni gaplap alıpdı. .(SE s,152)

"Geri kalmışlık, karanlık dünyayı kapladı. "

-p al- : Näme üçin diyen dürli sovallar Amanın daşını birsihlı gabap alyardı. (MV s,105)

"Niçin diye tekrarlanan sorular Aman'ın etrafını bir türlü kaplıyordu. "

-p al- : Köp vagt geçmänkä, düşman soldatları öyüň daşını gurşap aldılar. (MV s,78)

"Çok zaman geçmeden, düşman askerleri evin etrafını çevirdiler. "

-p al- : Ayböleği birhili meymiredici lezzetli yadavlık gurşap aldı. (PH s,218)

“Aybölek’e bir tür kendinden geçirici lezzetli yorgunluk çöktü. “

-p al- : Paytagtdan örän uzakdaki rayon merkezi, onuñ biri-birine meñzeş, kömelek yalı cayları, daracık, tozanlı köçeleri baradaki pikirler onu dolap aldı. (PH s,144)

“Başkentten çok uzaktaki ilçe merkezi, onun birbirine benzeyen, mantar gibi evleri daracık tozlu sokakları hakkındaki fikirler onu doladı.”

-p al- : Ol öz töveregini adamlarıñ iki hılı taparınıñ gaplap alandığını indi duyup başladı.(PH s,70)

“O kendi çevresini, insanların iki türünün kapladığını şimdi sezmeye başladı.”

1.2.2. Hile İle Ele Geçirme İfade Eder:

-p al- : Garañkı gatlışıp, tavuk ketege giren badına garrı enesiniñ tavuklarınıñ birini ogurlap aldı.(MV s,64)

”Hava kararıp, tavuklar kümese girdiği sırada yaşlı ninesinin tavuklarının birini çaldı. ”

-p al- : Tilkicik Connuk Batırıñ telpegini sıpdırıp alıpdır-da, derrev bir daşıñ añırsında bukulıpdır. (SE s,96)

”Tilkicik Connuk Batır’ın şapkasını elinden almış ve hemen bir taşın arkasında gizlenmiş.”

-p al- : Gayta, sende pul barını bilseler, seni aldap alarlar. (SE s,150)

“Tam tersine, sende para olduğunu bilseler, senden kandırıp alırlar. “

-p al- : Ecesiniñ mıdama özüne nahar guup beryän camını kuhnyadaki stoluñ üstünden kakıp aldı.

”Annesinin sürekli kendine yemek koyup verdiği kabını mutfaktaki masanın üstünden çaldı. ”

2.BAR- : Türkmen Türkçesinde bar-fiili esas fiil olarak; gitmek, sürmek anlamlarında kullanılmaktadır.

KB'de geçen bar- yardımcı fiili, hareketin günden güne tedrici olarak gelişmesini anlatan bir devamlılığı ifade eder. Art-a bar- “günden güne artmak” (Ercilasun,1984:86).

Arat'a göre bu tasvir fiili 1-Bir hareketin, durumun tamamlandığını veya devam ettiğini 2-Hareketin ilerlemekte ve çoğalmakta olduğunu ifade eder (Arat, 1928:10).

Yüce bu tasvir fiilinin “Bir hareketin süresini ifade ettiğini belirtir (Yüce, 1973: 152).

H.M. Baylıyev, bar- yardımcı fiilini “Hareketin sürecini ve yönünü gösteren tasvir fiilleri” başlığı altında incelemiştir. Baylıyev bar- fiilinin hareketin öznedenden uzaklaştığını bildiren tasviri fiiller yaptığını savunur.(Baylıyev, 1981:131) Baylıyev'e göre barmak ve gitmek arasında hareketin neticelenmesi bakımından fark vardır. Bunu şu iki misalle açıklamaya çalışalım: 1- Durdu şehere gitdi. 2- Durdu şehere bardı.

İlk cümlede hareketin sona erip ermediği belli değildir. Fakat ikinci cümlede hareket sona ermiştir. İki cümlenin de ortak yanı, hareketin öznedenden uzaklaşmayı ifade etmesidir.

Bar- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiiller hareketin gittikçe güçlenip son noktaya yaklaştığını; fakat hareketin bitmediğini bildirir. Hareketin güçlenerek arttığı anlamı vardır. Hareket öznedenden uzaklaşmayı ifade eder (Annanurov, 1977: 28).

2. 1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p/-(A)p zarf-fiil eki + bar- yardımcı fiili

2. 2. İŞLEVLER:

2.2.1. Hareketin Sürecini ve Yönünü Gösterir:

-p bar- : Gayıgıñ iki gözünüñ yagıtısı biziñ beş-altı ädim öñümüzden gaçıp baryardı. (PH s,302)

“Kayıgıñ iki gözünüñ ışığı bizim beş altı adım önümüzden uzaklaşıyordu. ”

-p bar- : Meniñ kakamıñda, özümiñde bütün ömrüm şu yüzüp baryan deryamız bilen bağıdır. (PH s,284)

“Benim babamın da, kendimin de, bütün ömrü şu akan deryamıza bağıdır.

-p bar- : Başını yokarı galdırtman, Yarnepesiñ öyüne tarap alıp baryardı. (PH s,183)

“Başını yukarı kaldırmadan Yarnepes’in evine doğru gidiyordu. ”

-p bar- : Soñra Yarnepesiñ özi gelendigini bildirmek için dervezanıñ iç yüzünde üsgürenini eşidip, ılgap barıp, onuñ öñünden gapını açdı. (PH s,163)

“Sonra Yarnepes’in kendinin geldiğini bildirmek için, kapının iç tarafında öksürdüğünü işitip, koşup, onun önünden kapıyı açtı.”

-p bar- : Çerkez kakasına çalşırılık geyim salıp baran at torbasını gaññanıñ gürliginden çözüp aldı-da, tayharıñ burnuna geydirip, gulaklarınıñ eñsesinden berk bağladı. (SE s,213)

“Çerkez, babasına değıştirmek için giysi götüren at torbasını eyerinden çözüp aldı ve sıpanın burnuna giydirip, kulaklarının arkasından sıkı bağladı.

“

-p bar- : Onuñ emedeklöp baryan yerinde semavarıñ cüründiginden dökülyän yalı, ucıpsızca suvcagaz hem şirrildeyardı. (SE s,118)

“Onun emekleyip gittiği yerde semaverin ağzından dökülür gibi, azıcık su da şırıldıyordu. ”

-p bar- : Olar obanıñ göni köçeleri bilen tä öylerine baryañçalar hem gıgırışıp baryardılar, il-gün olara seredişyardı. (MV s,199)

Onlar, köyün uzun sokakları ile evlerine gidene kadar da gülüşüyordular, insanlar onlara bakıyordu.

-p bar- : Kursuñ komsomol komitetinin sekretarı birgün Bekmirat hovludan çıkıp baryarka, göyä oña tötänden duşan kişi bolup: (PH s,45)

“Kursun komsomol komitesinin sekreteri bir gün Bekmirat avludan çıkarken, sanki ona aniden rastlamış gibi: ”

-p bar- : Şahı älem, size habar berenimden soñ, aşaklığına bakan eññit edip baryan yıldız guyrugını meniñ boynuma çoladı-da, süyredi, gapımdan eltip, yensämden südürledi. (SE s,282)

“Padişah, size haber verdikten sonra aşağıya doğru giden yıldızın kuyruğunu benim boynuma doladı ve sürükledi, kapımdan götürüp, ensemden sürükledi.”

-p bar- : Edil şonuñ yalı şu gözedürtme garañkı gecede şu komandirin ızlap baryan hovplı yodası, bascak yerleri hem bir gulaç galyardı. (MV s,46)

“Tam onun gibi şu yoğun kara gecede, şu komutanın izlediği tehlikeli yolu, basacağı yerleri de bir kulaç kalıyordu. ”

-p bar- : Emma iyimitsiz tiryek hem indi içlerini gıyıp baranı üçin, olara gurp bermän, gayta oları kem-kemden buryandı. (SE s,135)

“Fakat yiyeceksiz tiryek de şimdi içlerini yakıp gittiği için, onlara kuvvet vermeden, tam tersine onları yavaş yavaş kıvrandırırıyordu. ”

-p bar- : Maşınlar göya bir yere gısanıp baryan yalı, biri-birinin ızından kovalayardılar.(PH s,88)

Arabalar güya bir yere aceleyle gider gibi, birbirinin peşinden kovalıyorlardı.

-p bar- : Ol guyrucagını bulayap, däbişekläp baryan tayhariñ gidişini hayal görđi-de, onı debsedi. (SE s,125)

“O kuyruğunu sallayıp, tepinip giden sıpanın yürüyüşünü kafasında canlandırdı ve onu acayip bir şekilde tepikledi. ”

-p bar- : Orazmırat düybünden başga zat barada oylanıp baryanı üçin bu sese ähmiyet bermedi. (PH s,180)

“Orazmırat tamamen başka şey hakkında düşündüğü için bu sese önem vermedi. ”

-p bar- : İndi ol bedeninde meymiredici gözlerini yumdurup baryan bir yadavlık sızdı.(PH s,68)

Şimdi o bedeninde baygın gözlerini yumduran bir yorgunluk hissetti.

-p bar- : Kimi gün işler şovlı boylar, kimi gün şovsuz bolyar, günler şunun bilen geçip baryar. (MV s,35)

“Kimi günler işler neşeli oluyor, kimi gün neşesiz oluyor, böylece geçip gidiyor. ”

2.2.2. Başlayan Bir Hareketin Sona Ermediğini, Bitmeye Yaklaştığını İfade Eder:

-p bar- : Hallıgül öz-özi bilen gepleşip seññere yetip baryardı. (PH s,136)

“Hallıgül kendi kendine konuşup merdivene yaklaşıyordu. ”

-p bar- : Hâzir gice yarım bolup baryar, yol yörelişide gatı çalt. (MV s,48)

“Şimdi gece yarısı oluyor, yol yürümesi çok hızlı. ”

-p bar- : Şöhlesi üçin mähnet gün labırını aşak atıp, yere bakan eñip baryardı. (SE s,20)

“Işığı için büyük güneş ışıklarını aşağıya salıp, dünyaya doğru iniyordu. ”

-p bar- : Hova has garañkırıp baryardı. (SE s,116)

“Hava daha kararıyordu. ”

-p bar- : Giñ mañlayı herdemsayın yere golaylaşyp baryan yalıdı. (PH s,260)

“Geniş alını her nefes aldığında yere yaklaşıyor gibiydi. ”

-p bar- : Bu vagt Bekmırat egnini sallap, gözden yitip baryardı. (PH s,135)

“Bu vakit Bekmırat omzunu silkeleyip, gözden kayboluyordu. ”

- p bar- : Men utancımdan yere girip baryarın.(PH s,99)

“ Ben utancımdan yere giriyorum. ”

-p bar- : Çerkez durı suva cın edende, doluşan ayıñ şol suvuñ bir çetinden girip baryanını gördi. (SE s,128)

“Çerkez duru suyu izlerken, dolunayın o suyun bir kenarından girdiğini gördü.

-p bar- : Emma bolmadı, buların okları payavlap baryar, onuñ üçin hem atış selçeñledi. (MV s,126)

“Fakat olmadı, bunların okları azalmaya başlıyor, onun için de atış seyrekleşti. ”

-p bar- : Vepa her vagtrak bir söz atıp baryardı. (PH s,20)

“Vepa her zaman bir söz atıp duruyordu. ”

-p bar- : Okuvçılar bolsa dünyäden bihabar öz aralarında degişe gürünler edip gülüşüp, şatlıklılı şovhunları bilen köçäni doldurıp baryardılar. (MV s,20)

“Öğrenciler ise dünyadan habersiz kendi aralarında şaka yapıp gülüşüp, neşeli eğlenceleriyle sokağı dolduruyordular. ”

-p bar- : Bağtıgöl kuhnyadaki pişen hem pişip baryan zatlari gözden geçirdi de stoluň başına geçip öz oturan yerini eyeledi.(PH s,92)

“ Bağtıgöl mutfaktaki pişen hem pişmek üzere olan şeyleri gözden geçirdi ve masanın başına gelip kendi oturduğu yere geçti.”

-p bar- : Trotuarları doldurup baryan adamlar maşından hem köpdi. (PH s,6)

“Trotuarları dolduran insanlar arabadan da çoktu. ”

-p bar- : Bağtıgöl kuhnyadaki pişen hem pişip baryan zatlari bir hatar gözden geçirdi.

“Bağtıgöl mutfaktaki pişen ve pişmekte olan şeyleri sırayla gözden geçirdi. ”

-p bar- : İndi ol bedeninde meymiredici, gözlerini yumdurup baryan bir yadavlık sızdı. (PH s,69)

“Şimdi o bedeninde kendinde geçiren, gözlerini yumdurtan bir yorgunluk hissetti. ”

-p bar- : Meniň kelläm yarılıp baryar. (PH s,21)

“Benim başım yarılıyor.”

3. BAŞLA- : Türkmen Türkçesinde başla- fiili esas fiil olarak; başlamak, girişmek, anlamlarında kullanılmaktadır.

Gabain başla fiilini üçüncü grup fiiller başlığı altında incelemiştir. Gabain'e göre başla- yardımcı fiili zarf-fiil eklerine ya da yönelme hali ekine gelerek anlamca esas fiile yardımcı olur. Asıl anlam birinci fiildedir. Tasvir fiillerinin tersine modal yardımcı fiiller (üçüncü grup fiiller) anlamlarını kaybetmezler: yuyun-u başla- "yıkılmaya başla-" (Gabain, 1953:24)

Kononov, bu bölümümüzde incememizin konusu olan –maya başla yapısını ele almış ve –mAk ve –mA ekli isim fiile yönelme hâli geldiğini, bu yapının başla- fiilinden önce gelerek harekete başlama anlamı bildirdiğini ifade etmiştir (Kononov 1956:207-212).

Karahan –maya başla yapısını "Bir tarafı isim fiil olan birleşik fiiller" başlığı altında incelemiş, ve "başla-, çalış-, iste-" gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiillerin "-maya başla-, -mak iste-, -maya çalış-" kalıpları içinde, yardımcı fiil olduğunu ve bu fiillerin birlikte kullanıldıkları hareket isimlerini tasvir ettiğini belirtmiştir (Karahan, 2004: 73-79).

Ediskun, başlama fiillerini ikinci öbek birleşik fiiller başlığı altında incelemiştir. Ediskun, konuyu farklı bir açıdan ele almıştır. Başlama fiili: a- Zaman bakımından temel eylemin geçmiş bir zaman içinde başlayıp devam ettiğini ya da edeceğini; b- Görünüş bakımından eski bir alışkanlığın ya da durumun silinip temel eylemle ilgili yeni bir alışkanlığın ya da durumun başlamasını anlatır. Geniş zamanın olumlu ya da olumsuz üçüncü tekil kişisine ol- yardımcı fiili ulanarak yapılır (Ediskun, 1999:239-240). Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu(Oğlan ata binmeye kılıç kuşanmaya başladı.).(Dede Korkut).

Z.Korkmaz, yuyun-u başla- örneğine değinerek, başla fiilinin anlamını nkoruduğunu belirtir. İsteyü git-, otarı git-, bol-u sakın- gibi örnekleri belirleyici

birleşik fiiller grubuna sokar.Örneklere birinci fiilin ikinci fiildeki anlamı belirleyen bir zarf görevinde olduğunu belirtir (Korkmaz,2003:834)

Banguoğlu bu gruptaki fiilleri yarı tasvir fiilleri olarak adlandırmıştır. Görüldüğü üzere bu gruptaki fiillerin adlandırılması ve hangi gruba sokulacağı meselesi tartışmalıdır.Türkmen gramercileri, zarf-fiil ekine başla-yardımcı fiilin gelmesiyle, hareketin başladığını gösteren tasvir fiilleri yapıldığı hususunda mutabıktırlar.

3.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l) p/-(a) zarf-fiil eki + başla- yardımcı fiili

3.2. İŞLEVLER:

3.2.1. Harekete Başlamayı İfade Eder:

-p başla-: Emma ol başka bir zat diymek için tayınlanıp, gultunıp başladı.(PH s,97)

“Fakat o başka bir şey demek için hazırlanıp yutkunmaya başladı.”

-p başla-: Soňabaka meret hem mürze veliniň atı yalı gızıp başladı.(PH s,96)

“Sonraları Meret de Mürze Veli'nin atı gibi ısınmaya başladı.”

-p başla-: Geçen yıl Yarnepes Samarkanda altı aylık kursa giden soň, Aybölek öylerine gezelençden örän giç gelip başladı. (PH s,161)

“Geçen yıl Yarnepes Semerkanda altı aylık kursa gittikten sonra Aybölek evlerine gezmeden çok geç gelmeye başladı.”

-p başla-: Onı-da kakası gelmeziniň öň yanında hovsala gaplap başladı. (PH s,162)

“Onu da babası gelmeden önce yanında ürperti almaya başladı.”

-p başla- : Çay içip başladılar. (PH s,207)

“Çay içmeye başladılar.”

-p başla- : Bekmıradıñ yüreginiñ çuññur yelerinde bir duygu- özbaşına durmuş gurmak duygusu oyanıp başladı.(PH s,84)

“ Bekmırad’ın yüreğinin derin yerlerinde bir duygu, kendi başına hayat kurmak duygusu uyanmaya başladı.”

-p başla- : Her nâme-de bolsa, hüşgärligi elden bermeli däl, diyip Bekmırat her ädimini seresap basıp başladı.(PH s,77)

“Her ne de olsa, uyanıklığı elden bırakmamalı deyip, Bekmırat her adımını dikkatlice atmaya başladı.”

-p başla- : Ol nirä baryanına üns bermän, ädim urup başladı.(PH s,75)

“O nereye gittiğine dikkat etmeden, adım atmaya başladı.”

-p başla- : Bekmırat gözlerini açalak yumalak edip, gızı sınılap başladı.(PH s,65)

“Bekmırat gözlerini kırıştırap, kızı süzmeye başladı. ”

-p başla- : Menin bar guvancım iş hem de Bağtıgül bolmalı! diyip, Bekmırat divanıñ üstünden turdu-da, öy işleri bilen meşgullanıp başladı. (PH s,58)

“Benim bütün mutluluğum iş ve Bağtıgül olmalı deyip Bekmırat divanın üstünden kalktı ve ev işleriyle meşgul olmaya başladı.”

-p başla- : Özüne gelip, kellesi işläp başlan badına, ilki bilen Bekmıradıñ añşırın zadı: yuvunmak ivleyändigi boldı.(PH s,55)

“ Kendine gelip, kafası çalışmaya başladığında ilkin Bekmırad’ın anladığı şey, yıkanmak isteği oldu.”

-p başla- : Acayıp eginlerini emay bilen hareketlendirip aglap başladı.(PH s,50)

“Görkemli omuzlarını yavaşça hareket ettirip ağlamaya başladı ”

-p başla- : Hanı, sen sanki günlerde govı okap başlapsın diyyärler. .(PH s,45)

“Sen son günlerde iyi okumaya başamışsın diyorlar.”

-p başla- : Bu gürrüñler seniñ onat okap başlanını gutlamak için gerek. (PH s,45)

“Bu konuşmalar senin iyi okumaya başladığını kutlamak için gerek.”

-p başla- : Gazabı bir az yatışan Çeper onuñ balaşık başını bir az sapaşdırıp başladı.

“Öfkesi biraz yatışan Çeper onun dağınık başını biraz okşamaya başladı.”

- p başla- : Dursun gapını goşa yumruğı bilen urup başladı.(SE s,142)

“ Dursun kapiya iki yumruğı ile vurmaya başladı.”

-p başla- : Kem-kenden Batırñ horlaması galıp, yeñillik bilen dem alıp başladı.

” Yavaş yavaş Batır’ın horlaması kesilip, nefes almaya başladı.”

-p başla- : Emma veli aradan salım geçmänkä, eyläk- beyläk burulup başladı. (SE s,143)

”Fakat aradan zaman geçmeden, o tarafa bu tarafa kıvrılmaya başladı.”

-p başla- : Olar şol yerde çiğ hamı arkayınlık bilen çekeleşip başladılar.(PH s,151)

“Onlar orada pişmemiş deriyi yavaşça çekiştirmeye başladılar.”

-p başla- : Şäher bagından yañıcık goyberilip başlan raketaların uçgunları asmanda pıtrayardı.(PH s,154)

“Şehir bahçesinde daha yeni gönderilmeye başlanan füzelerin kıvılcımları gökyüzünde dağılıyordu.”

-p başla- : Onuñ şol yagdayını añlan direktor, oña yıgrılmaga, çekinmäge, asil oylanmaga mümkünçilik bermän, onı gürüñe gızıkdırıp başladı. (SE s,173)

“Onun bu durumunu anlayan müdür, ona gülmeyi, çekinmeyi, asil düşünmeye imkân vermeden onu sohbeta çekmeye başladı.”

-p başla- : Parovoz gugurandan soñ, vagonların tigirleri emay bilen gımıldap başladı.

“Lokomotif siren çaldıktan sonra, vagonların tekerleri yavaşça kımıldamaya başladı.”

-p başla- : Gurdıñ endamındaki şişler gaydışdı ve ökcesi yeñläp başladı.(MV s,126)

“Kurdun üzerindeki şişler geçti ve ökçesi hafiflemeye başladı.”

-p başla- : Ol garaşılmadık yerden çırası öçen tamıñ içinden otluçöp sermenyän yalı döläniñ içini sermenip başladı.(MV s,113)

“O beklenmedik zamanda ışığı sönen evin içinde kibrit arıyor gibi tünelin içini aramaya başladı.”

-p başla- : Azacık salımdan soñ onuñ gözleri övrenişdi hem döläniñ azgından düşmän bolgusız ışığıñ kömegi bilen döläniñ içini saygarıp başladı.(MV s,112)

“Biraz sonra onun gözleri alıştı ve tünelin ağzından düşman azıcık ışığın yardımıyla tünelin içini fark etmeye başladı.”

-p başla- : Yañı dañ agarıp başladı.(MV s,109)

“ Güneş daha yeni ağarmaya başladı. ”

-p başla- :Bu işde başga-da köp topçu bölümler gatnaşyardılar ve olarıñ hemmesiniñ belli bir müdetde atıp başlamalıdıkları hem mälimdi.(MV s,102)

“Bu işte başka da çok topçu bölümler katılıyordu ve onların hepsinin belli bir sürede atmaya başlamaları da gerekti. ”

-p başla- : İlki gızıl goşunıñ razvedka toparları razvedka barlagını geçirip başladılar.(MV s,102)

“ İlkönce kızıl ordunun timleri, düşman ordularının nerede olduğuna bakmaya başladılar. ”

-p başla- : Ol garrı enesi bilen kişicik ayal doganınıñ arlı tomus diş dırnak bolup hoşa çöplöp edinen bugdaycıklarına-da el gatıp başladı.(MV s,64)

“O yaşlı anası ile küçük kız kardeşinin bütün yaz boyunca dişini tırnağına takıp topladığı başakları da çalmaya başladı. ”

-p başla- : Ol indi özi yalı deñ-duş çağalar bilen taşlanan köne kartı tapıp, yerini aşıkdan edip ağşamlarına kart oynap başladı.(MV s,64)

“O şimdi, kendi yaşlıları çocuklar ile bırakılmış eski kartı bulup yerini aşık oynamayı bırakıp, geceleri kart oynamaya başladı. ”

-p başla- : Hakikatdan-da, garrıyaş çitmek yalı el hünär işlerini övredip başlamayı bilen ona edepli bolmak terbiyesini-de berip başladı.(MV s,63)

“Gerçekten de, yaşlı, gençliğinde bu kıza nakış yapmak, halı dokumak gibi el hünär işlerini öğretmekle ona edepli olmak terbiyesini vermeye başladı. ”

-p başla- : Ep-esli vagt gürleşilenden soñ, tovuk yalı hemişe ir yatması düzgün eden Gılıç Mergeniñ ukusu tutup başladı.(MV s,232)

’Hayli vakit sohbet edildikten sonra, tavuk gibi daima erken yatmayı alışkanlık edinen Gılıç Mergen’in uykusu gelmeye başladı.’

-p başla- : Şol baryarka iki gat, üç gat beyik imaratlar Gılıç Mergeniň gözünüň önünden geçip başladı.(MV s,227)

“O giderken iki kat üç kat imaratlar Gılıç Mergen’in gözünün önünden geçmeye başladı.”

-p başla- : Onuň salamat gözi meymiröp ukusu tutup başladı.(MV s,221)

“Onun sağlam gözü uyuklayıp uykusu gelmeye başladı.”

-p başla- : Kınçılıklı günler hem Orazgülüň başından kem-kemolen sovlup başladı.(MV s,201)

“Zor günler de Orazgül’ün başından yavaş yavaş gitmeye başladı.”

-p başla- : Soňra çıranı yakıp, Mopassanı okap başladı. (PH s,175)

“Sonra çırayı yakıp, Mopassa’yı okumaya başladı.”

-p başla- : Orazmırat häzir şu köçäniň bir çetinden girenden gayra taraptan saziň ovazı eşidilip başladı.

“Orazmırat şimdi şu sokağın bir kenarından girdikten sonra, arka taraftan sazın sesi işitmeye başladı. ”

-p başla- : İne, men çagalık vagtlarımdan cenayata ulaşyp, çorşaga çolaşyp başladım.(MV s,140)

“İşte, ben çocukluk zamanlarımdan cinayete bulaşyp, bozulmaya başladım. ”

-p başla- : Doğrusı, Orazmırat soňki beş-altı ayıň içinde bu acayıp erkinlik barada arzuirem edip başladı. (PH s,145)

“Doğrusu Orazmırat son beş altı ayın içinde bu güzel özgürlük hakkında arzuda etmeye başladı. ”

-p başla- : Yabı yüzüp ortadan yüzüciniň kenara yetmäge hovlugıp başladı. (PH s,145)

“Arkı yüzüp ortadan yüzücünün kenara ulaşmaya acele etmeye başladı.”

-p başla- : Pis häsiyetleriň adamzada yaşlık dövründen tövrekden yokup başlayşi yalı, şonuň bilen oňa cenayatam sataşip başlayar.

“Kötü duyguların insanoğluna gençlik devrinden etraftan blaşip başlaması gibi, bununla ona cinayet de bulaşmaya başlıyor.”

-p başla-:Ol indi okuvdan pes baha alsa, namıs edip başladı.(PH s,47)

”O şimdi okulda düşük not alsa, namus etmeye başladı. ”

4.BER- : Türkmen Türkçesinde ber- fiili esas fiil olarak; vermek, bir şeyi yerine getirmek, birine iş vermek, kızı evlendirmek, görevlendirmek, iyi davranmak anlamlarında kullanılır.

KB'de bir- yardımcı fiiliyle yapılan tasvir fiilleri; kolaylık, çabukluk, tezlik ifade eder. (Ercilasun,1984:85)

Harezmi Türkçesinde bu fiil Eski Türkçeyle aynı fonksiyonda ve fonetik yapıda kullanılmıştır. Buna göre bir-; “çabukluk, kolaylık, anilik” ifade eder. Ber- Osmanlı Türkçesinde ta'cil (tezleme) hatıf fiili şeklinde isimlendirilir. Bu fiil “çabuk, tereddütsüz, düşünmeden yapmak” anlamında kullanılır. (Deny, 1941:470).

Ediskun, tezlik fiillerini “Birinci öbek fiiller” başlığı altında incelemiştir. Tezlik fiili, eyleme tezlik, tezlik anlamıyla birlikte kolaylık, savasama ve önemsememe, apansızlık, beklenmezlik, tezli ve kolaylık, alışkanlıktan vazgeçme anlamı katar (Ediskun, 1999:231).

Menges'e göre bu yardımcı fiil “Harekete başlama ve girişme işlevi” görür.(Menges, 2002:624)

N.Demir, -iver-'in, gramerlerde sözü edilen bir şeyi başkası için yapma, gelişigüzellik, vb. anlamları olduğundan bahseder(getiriverdi-benim için getirdi).(Demir, 2000:232)

H.M. Baylyev ber- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiilini “Hareketin tezliğini ve devamlılığını gösteren tasvir fiiller” başlığı altında incelenmiştir. A.Annanurov ber- yardımcı fiilinin süreklilik anlamı veren tasvir fiiller yaptığından bahseder. (Annanurov,1977-51)Günümüz Türkmen Türkçesinde ber- yardımcı fiiliyle yapılan tasvir fiilleri çok sık kullanılmaktadır.

4. 1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ a-/l- zarf-fiil eki + ber- yardımcı fiili

4. 2. İŞLEVLER:

4.2.1. Çabukluk, Tezlik, Kolaylık İfade Eder:

-a ber-:

-a ber- : Bu yerdöläniñ biryan dulunda şem yanıp durdı, edil şol yerde okabermelidi. (MV s,109)

“Bu toprak damın bir köşesinde mum yanıp durdu, tam orada okuyuvermeliydi. “

-a ber- : Maşınıny goyup, dervezä tarap ugraberende Çarı aga kabinetden çıkdı. (PH s,87)

“Arabayı bırakıp, avlu kapısına doğru yöneliverdiklerinde Çarı Ağa odadan çıktı. “

-a ber- : Sen öte geçyärsiñ-diyip, gapdalından geçip ugraberdim. (PH s,306)

“Sen öteye geçiyorsun, diyip karşıısından geçip uğrayıverdim. “

-ı/-i ber- :

-ı ber- : Söz diyeniñi gücenläp durmazlar-da, aydıbererler. (PH s,232)

“Söylemek istediğini nazlanmadan söylemezler, söyleyiverirler. “

-ı ber- :Emma fabkomiñ başlığı özüniñ inamlı delilleri bilen müdiriñ tutan yollarınıñ hemmesiniñ önünü yaptı oturıberdi. (PH s,44)

“Fakat akıl hastanesinin müdürü kendinin inançlı delileriyle müdürün izlediği yollarının hepsinin önünü kesti oturuverdi. “

-i ber- : Şeydip ol kollektivin içine dolı hukuklı çlen bolup, öz-özünden girdi-de gidiberdi. (PH s,114)

“Böyle o kollektivin içine tam anlamıyla üye olup, kendi kendine girdi ve gidiverdi. ”

-i ber- : Giceniň bir vagtı kenizlerden iň yagşy görýänimiň biri geldi-de, ata atlanıp gidiberdi. (SE s,306)

“Gecenin bir vakti prensesin hizmetkârlarından en beğendiklerimden biri geldi ve ata binip gidiverdi. ”

- i ber-: Men yene-de öňki yola düşüp gidibermeli balarmıkam?(PH s,118)

“ Ben yine de eski yola düşüp gidivermeli miyim? ”

-i ber-: Sähelçe gödek hareket etseň, onuň uçup gidibermegi mümkündi.(PH s,184)

“Biraz kaba hareket etseydin, onun uçup gidivermesi mümkündü. ”

-i ber- : Inamam vagtı bilen geliberer. (PH s,224)

“İnan vaktinde geliverir. ”

-i ber- : Gızlara eňsesini övrüp gidibermekçi boldı, emma ayakları diyenini etmedi. (PH s,318)

“Kızlara ensesini çevirip gidiverecek oldu fakat; ayakları dediğini yapmadı. ”

-i ber- : Onuň yagdayı bize düşnüklidi: Kırk yıllap yürekde gizlenip yatan gürrüňi derrev beyan edibermek, elbetde aňsat dälidi. .(PH s,284)

“Onun durumu bizim için anlaşılırdı. Kırk senedir kalpte gizlenen sohbeti hemen açıklayıvermek, elbette kolay değil.”

-i ber-: Şular yalı zatlary özün oylap tapıbermeli velin, näme üçindir garrı atanı azara goyup otırsın. .(PH s,166)

“Bunlar gibi şeyleri, kendin düşünüp buluvermelisin; ama niçin yaşlı dedeni zora sokuyorsun. ”

-i ber- : Hemme azat, herkim gövne gelenini edibermeli diyyärler. (PH s,40)

“Her şey serbest, herkes aklına geleni yapıvermeli diyorlar. ”

-u /-ü- ber- :

-u ber- : Onun hırsız, rehimsiz, ayılgañ hareketlerini gören Bagtıgül bu vagt elinden hiç zat gelmeceğini bildi-de takdıra ten berip, bir burça çekilip, gözüne yaş aylap duruberdi.(PH s,96)

“ Onun utanmaz, acımasız korkak hareketlerini gören Bagtıgül o an elinden hiçbir şey gelmeyeceğini anladı ve kaderini bekleyip, bir köşeye çekilip gözleri yaşarıp duruverdi. ”

-u ber- : Akcemalıñ depesine degdide duruberdi. (PH s,166)

“Akcemalı tepesine değdi ve duruverdi. ”

-u ber- : Emma men her minutda şu zatlardan mahrum bolup durubermeli. (SE s,134)

“Fakat ben her dakikada şu şeylerden mahrum oluvermeliyim. ”

-u ber- : Şonuñ üçinde kenara golaylap, bir düyp yolkaniñ añırsına geçip, deñze seredyän kişi bolup duruberdi. (PH s,319)

“Onun içinde kenara yaklaşip bir dip çamın arkasına geçip denize bakıyormuş gibi duruverdi. ”

-u ber- : Eger şonuñka barmasañ şonuñ bilen duşuşmasañ, boynuña tanap salcak diyselerem, ine boynum diyip başımı aşak salar durubererin. (PH s,131)

“Eğer onunkine varmazsan, onunla buluşmazsan, boynuna ip geçireceğim deseler de işte boynum deyip, başımı aşağı eğer duruveririm. ”

-ü ber- :Gavun gavundan reñk alar diyip, yöne yerden aydan daldiler diyip öz özünden otursa tursa hovsala düşübererdi. (SE s,86)

“Kavun kavundan renk alır deyip, kendi kendine yatsa kalksa çaresizliğe düşüverirdi. ”

4.2.2. Rica, İstek İfade Eder:

-ı ber- : İndi näme gerek bolsa alıberin, dükan özüñizinki. (SE s,255)

”Şimdi ne gerekiyorsa alıverin, dükkân sizin. ”

-ı ber- : Ay sövdagâr aga, indi barı bir girdiñ, iñ soñuna çenli gazıbersene. (SE s,291)

“Ey tüccar ağa! Şimdi zaten girdin, en sonuna kadar kazsana. ”

-ı ber- : Näme etmeli bolsa aydıberiñ. (PH s,37)

”Ne yapmak gerekiyorsa söyleyin. ”

-i ber- : Öz yoluna gidiberse bolmayarmı? (PH s,319)

“Kendi yoluna gidiverse olmuyor mu? ”

-i ber- : Vepa ızına övrülip gidibermekçi boldı. (MV s,316)

“Vepa arkasına dönüp gidivermek istedi. ”

4.2.3. Hareketin Bittiğini İfade Eder:

-p ber- : Diñe bu garrı ağşamlarına öz agtıklarına ve olarıñ deñ-oluşlarına ertekiler aydıp bererdi. (MV s,63)

”Sadece bu yaşlı akşamları kendi torunlarına ve onların yaşitlarına masallar anlatırdı. ”

-p ber- : Ol maña oñatca edip aydıp berenden soñ, men öz gövnüme maslahat saldım. (PH s,283)

”O bana güzelce anlattıktan sonra, ben kendi gönlüme akıl danıştım. ”

-p ber- : Mıradıñ gövünü biraz açmak, onuñ ünsünü başga bir yana sovmak için, gülküli ertekiler hem aydıp berdi. (SE s,41)

“Mırad’ı biraz rahatlatmak, onun dikkatini başka bir tarafa çekmek için eğlenceli masallar da anlattı.”

-p ber- : Buları men size yöne esası gürüñe giriş hökmünde aydıp berdim. (PH s,287)

”Bunları, size sadece sohbeta giriş maksadıyla söyledim.”

5.BİL- : Türkmen Türkçesinde bil- esas fiil olarak; bilmek, öğrenmek anlamlarında kullanılır.

Asıl fiilin bildirdiği işi yapmaya, gücü yetme ya da yetmeme anlamı içeren tasvir fiili yapar. Yeterlilik fiillerinin olumluları, zarf- fiil eki almış asıl bir fiile bil- yardımcı fiilin getirilmesiyle yapılır (anlayabil-, yürüyebil). Olumsuzu ise –a/-e/ zarf-fiil ekine –ma/-me olumsuzluk eki getirilerek yapılır (konuşama-, yazama-). Yeterlilik fiilinin olumsuzunu açıklayabilmek için Türkçenin eski dönemlerine bakmak gerekir. Eski Türkçe döneminde gücü yetmek anlamı taşıyan bir u- “muktedir olmak” fiili vardı. Bir ibaret olan bu fiil, yardımcı fiil görevinde kullanılıyordu. Kim artatı udaçı erti (Kim bozabilecek idi.). (Kültigin Yazıtı, Doğu, 22. satır) Bu yardımcı fiil; Eski Türkçede bir hareketi yapmaya muktedir olma ya da olmama anlamı taşır. Orhun Yazıtlarında hem olumlu hem de olumsuz şekli kullanılmıştır.

Yazılı kaynaklardan hareketle Türkçe'nin Eski Türkçeden beri en sık kullanılan tasviri fiil yapısı olduğu söylenebilir. Ercilasun'a göre bil- olumlu ve olumsuz iktidar meydana getirir. Fakat bil- ünlü zarf-fiillerinden sonra her zaman iktidar şeklini meydana getirmez. Bâzan kendi anlamında mı yoksa “muktedir olma” anlamında mı kullanıldığı iyice anlaşılmaz. Öyle ki, KB'in yazıldığı devrede bil- henüz yardımcı fiilliğe geçmiş gibidir. Öte yandan u- fiiliyle yapılan olumlu iktidar şekline tek tük rastlanmaktadır. Demek ki, KB'in yazıldığı devrede, olumlu iktidar şekli için u- fiili süratle kaybolmakta ve yerini bil- fiiline bırakmaktadır. Bil- fiilide bu görevi üstlenirken henüz asli hüviyetinden sıyrılamamaktadır. (Ercilasun, 1984:85–86)

Osmanlı Türkçesinden itibaren; gelmeyebilirsin “gelmesen de olur”, gitmeyebilirsin “gitmesen de olur” biçiminde, asıl fiile olumsuzluk eki getirilerek, olumsuz biçimi de gelişmiştir. (J.Deny: 1941:470)

Türkmen Türkçesinde bilmek yardımcı fiiliyle yapılan tasvir fiiller, hareketi başarıyla yapabilme ve ya yapamama hususunda kabiliyet ve beceri ifade eder. (Annanurov,1977:37). Baylyev, bil- tasvir fiilini modalik gösteren tasvir fiilleri başlığı altında incelemiştir. Hareketin meydana gelmesinin mümkün olup olmadığını gösteren tasvir fiilleri yaptığını belirtir. Baylyev'e bu konuda katılmak mümkün değildir. Bil- tasvir fiili modal fiil değildir tam tersine anlamını kaybetmiştir.

5.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p/-(a)p zarf-fiil eki + bil- yardımcı fiili

5.2. İŞLEVLER:

5.2.1. Hareketi Başarıyla Yapabilme Veya Yapamama Hususunda İktidar İmkan İfade Eder:

-p bil- : Ol öz aytmak isleyän zadını hem çenden vagtı bilen yerine yetirip bilmeyärdi.(SE s,82)

"O kendi söylemek istediği şeyi zamanında yerine getiremiyordu. "

-p bil- : Burnuniň ganını saklap bilmedik Bossan bolsa iňňilti bilen yassıga gışardı.(SE s,83)

"Burnunun kanını durduramayan Bossan ise iniltiyle yastığa yaslandı. "

-p bil- : Ol öz oylan sözlemine keşbirläp yazıp bilmeyärdi.(SE s,50)

"O kendi düşündüğü cümlesini düzenleyip yazamıyordu. "

-p bil- : Maysacık öz gazabını içine sığdırıp bilmedi.(SE s,62)

"Maysacık öfkesini içinde tutamadı."

-p bil- : Traktor barada sen özüň maňa düşündirip bilmezmiň?(SE s,28)

”Traktör hakkında sen kendin bana anlatamaz mısın?”

-p bil- : Yok, Aman berip bilcek däl. (SE s,30)

”Hayır, Aman veremez.”

-p bil- : Mırat ikinci bir hata göz gezdirenden, onuñ gözleri peträp, seslenip okap bilmedi.(SE s,44)

”Mırat ikinci kez mektuba göz gezdirdikten sonra, onun gözleri faltaşı gibi açılıp, sesli okuyamadı. ”

-p bil- : Ecesine aytcak sözünü aydıp bilmän, diñe dodaklarınıñ müñküldeyäni hem şonı tassıklayardı.(SE s,84)

”Annesine söyleyecek sözünü söyleyemeden sadece dudaklarının kımıldadığı da bunu doğruluyordu. ”

-p bil- : Ol Capbakların üstüne barıp bilmedi.(SE s,192)

”O, Capbaklar’ın üstüne varamadı.”

-p bil- : Beş günüñ içinde men ne yatıp bildim, ne de rahatlandım. (SE s,85)

”Beş günün içinde ben ne yatabildim, ne de rahatladım.”

-p bil- : Ol ilki bada boynunu hem toplap bilmeyärdi, elleri ısgınsız gimıldayardı, dili peltek yalı garışık gepleyärdi.(SE s,93)

”O ilk anda boynunu da toparlayamıyordu, elleri halsiz kıpırdıyordu, dili peltek gibi anlaşılmaz konuşuyordu. ”

-p bil- : Batırın gulakları sazın ritmasını bir az sızsa-da adatlanmadık ayakları ilki bada oñlı hareket edip bilmedi.(SE s,96)

”Batırın kulaklar müziğin ritmini biraz anlasa da alışmadık ayakları ilk seferde iyi hareket edemedi.”

-p bil- : İndi Orazmıradiñ yüreginde tutaşan bu odı hiçbir ot söndürici maşınıñ-da öçürüp bilmeceğini gız öz yanından tassıkladı.(PH s,188)

”Şimdi Orazmıradın yüreğinde tutuşan bu ateşi hiçbir itfaiye arabasının da söndüremeyeceğini kız kendince onayladı. ”

-p bil- : Çeper Añkarı urup hem bilmedi, diñe içki gazabını göz yaşı bilen daşına çıkardı.(SE s,154)

”Çeper, Ankar’a vuramadı, sadece içindeki öfkesini gözyaşıyla dışına çıkardı.

-p bil- : Oları ilki bada görenler haysı-haysıdığını birbirinden selcerip bilmeyärdiler.(SE s,164)

”Onları ilk kez görenler hangisinin hangisi olduğunu birbirlerinden ayıramıyorlardı. ”

-p bil- : Oña näçe övüt-üdev etse-de onu incitman galdırıp bilceğine akılı yetmedi.(SE s,135)

”Ona ne kadar vasiyet etse de onu incitmeden kaldıracağına akılı ermedi. ”

-p bil- : Çerkeziñ beren maglumatlarına görä, bu gün olarıñ şu sazlıktan çıkıp bilmecekleri hem anıkdı.(SE s,134)

”Çerkez’in verdiği bilgilere göre, bugün onların şu sazlıktan çıkamayacakları da belliydi. ”

-p bil- : Nöker gice-de arkayın yatıp-bilmedi.(SE s,143)

”Nöker gecede rahat yatamadı. ”

-p bil- : Ol hem gice yatıp bilmädi.(SE s,144)

”O da gece yatamadı. ”

-p bil- : Añkar, eşitmedim diyme, yalan sözleseñ-köne dostluğu gaytalap bilmärsin.(SE s,149)

”Ankar duymadım deme, yalan söylesen eski dostluğu tekrarlayamazsın. ”

-p bil- : Melece özünü gozgalaña salyan zadı ecesine aydıp bilmedi.(SE s,20)

”Melece kendini isyan ettiren şeyi annesine söylemedi. ”

-p bil- : Emma şol görmüşleriň, şol saz-söhbetleriň hiç biri Meleceniň pikirini üytgedip bilmeyärdi.(SE s,20)

”Fakat o manzaranın, o saz sohbetlerin hiçbiri Melece'nin fikrini değiştiremiyordu. ”

-p bil- : Käbir çaga goyazı bolup, çagalıkda da köpüň ünsüni özüne çekip bilenok.(SE s,14)

”Bazı çocuk ciddi olup, çocukluk yıllarında da çoğunun dikkatini kendine çekemiyor. ”

-p bil- : Düye öz hocayınıň gıcısına düşünse-de, uzun ayakları govuşgınsız bolanı için, hocayınıň islegini yerine yetirip bilmeyärdi.(SE s,15)

”Deve kendi sahibinin tavrını anlasa da uzun ayakları cansız olduğu için sahibinin isteğini yerine getiremiyordu. ”

-p bil- : Dursun doktorıň yüzüne hırıdap seretse-de onu açık saygarıp bilmedi.(SE s,110)

”Dursun doktorun yüzüne dikkatlice baksa da onu ayırt edemedi. ”

-p bil- : Emma seniň edeniňi, seniň başarıyıňı şu daglarıň içinde men başarıp bilcek däl.(SE s,126)

Fakat senin yaptığını,senin başardığını şu dağların içinde ben başaramam.

-p bil- : Çerkezden göni cogap alıp bilmänleri hem ona müňkür bolanları için, onu sıpdırmadılar.(SE s,122)

”Çerkezden doğru cevap alamadıkları için, ona inanmadıkları için, onu kaçırmadılar. ”

-p bil- : Şol minutda ol özüniñ mertligini ya müzzeryänini hem akılına getirip bilmedi.(SE s,120)

”O dakika da o kendinin mertliğini ya da keyifsizliğini aklına getiremedi. ”

-p bil- : Sebäbi onı meniñ özüm bişirip bilemok.(PH s,338)

”Sebebi, onu ben kendim pişiremiyorum. ”

-p bil- : Emma Veli, onı şeyle sılayandıkları için, onuñ soñkı günlerde düşen yağdayı barada hiç kim zat soramaga milt edip bilmeyärdi.(PH s,299)

”Fakat ona o kadar saygı duydukları için, onun son günlerde düştüğü durum hakkında hiç kimse bir şey sormaya cesaret edemiyordu. ”

-p bil- : Ol bu yerde mundan artık oturmaga çıdap bilmedi-de bir bahana bilen daş çıktı.(PH s,208)

’O burada bundan fazla oturmaya dayanamadı ve bir bahane ile dışarı çıktı. ’

-p bil- : Men ol gün baylığım bilen oña çigit yalı täsir edip bilmedim.(PH s,206)

”Ben o gün zenginliğimle ona çekirdek kadar etki edemedim. ”

-p bil- : Sebäbi Ataş her gelende bir zat aytmak isleyän yalı, onı-da aytmaga yürek edip bilmeyän yalı bolup görünyärdi.(PH s,200)

”Sebebi, Ataş her geldiğinde bir şey söylemek istiyor gibi, onu da söylemeye cesaret edemiyor gibi görünüyordu. ”

-p bil- : Bize üç adamlık motorlıca gayık, onı sürüp bilyän adam gerekdi.(PH s,277)

”Bize üç kişilik motorlu kayak, onu sürebilecek adam gerekti. ”

-p bil- : Onsoñam her kişi seniñ gaşıña geçip, kemañanı eline almaga yürek edip bilmez.(PH s,263)

”Doğrusu herhangi biri senin karşına geçip, kemanını eline almaya cesaret edemez. ”

-p bil- : Kiçicik kelle äpet gövräniñ agramına çıdap bilmeyän yalı aşak egildi.(PH s,240)

”Küçücük baş büyük gövdenin ağırlığına dayanamıyor gibi aşağı eğildi. ”

-p bil- : Aybölek yigidiñ bu soragina cogap berip bilmedi.

”Aybölek yigidin bu sorusuna cevap veremedi.(PH s,238)

-p bil- : Hallıgöl bulara kanagatlanarlı cogap berip bilcek däl.(PH s,123)

”Hallıgöl bunlara tatmin edecek cevap verebilecek değildi. ”

-p bil- : Emma Connuk batır onuñ nämedigini uzaktan saygarıp bilmändir.(SE s,267)

”Fakat Connuk Batır onun ne olduğunu uzaktan fark edememiş. ”

-p bil- : Daşarda dıñlap duran Soltansöyün durup bilmän : -Mıralı,menden hem bir yüz tılla!- diyip gıgırıptır.(SE s,298)

”Dışarıda dinleyip duran Soltansöyüp duramadan: Mıralı benden de bir yüz tılla! deyip gülmüş. ”

-p bil- : Soltansöyün bütün Horasana höküm etse de, siñege höküm edip bilmändir.(SE s,301)

”Soltansöyün bütün Horasan’a hükmetse de sineğe hükmedememiştir. ”

-p bil- : Men bu çäkden añrı geçip bilcek däl.(PH s,130)

”Ben bu sınırdan öbür tarafa geçemem. ”

-p bil- : Eger häzir Gülnar oña bir sorag beräyse, ol gepläp bilcek däl.(PH s,339)

”Eğer şimdi Gülnar ona bir soru sorsa o konuşabilecek değildi. ”

-p bil- : Gaytcak hem kem bolmaz veli, siz şähere baryançaňiz bu gürrüniň soňunu gutarip bilermiňiz?(PH s,298)

”Dönsek fena olmaz; ama siz şehire gidene kadar bu sohbetin sonunu getirebilir misiniz acaba? ”

-p bil- : Ayagı bişen tovşan yalı, belli bir yerde ourıp bilenok. (PH s,308)

”Ayağı pişen tavşan gibi belli bir yerde oturamıyor. ”

-p bil- : Ya, senem olarıň tesiriňden çykıp bileňokmi? (PH s,323)

”Ya, sen de onların etkisinden kurtulamıyor musun? ”

-p bil- : Yöne men ulularıň sözünüň arasına goşulup bilmeyärim.(PH s,308)

”İşte ben büyüklerin sözünün arasına katılamıyorum. ”

-p bil- : Çağıl düşelen, uzaklara gidyän alleyanıň iki tarapındaki miveli, dekorativ ağaçlar getiren yüklerini göterip bilmän, başlarına aşak egip oturan yalıldılar.(PH s,306)

”Çakıl döşenen, uzaklara giden alleyanın iki tarafındaki meyveli, dekoratif ağaçlar getirdiği yüklerini kaldıramadan, başlarını aşağı eğip oturmuş gibiydiler. ”

-p bil- : Gözi gızaran Mätniyaza bu sözün nähili täsir edendigini men aydıp bilcek däl.(PH s,299)

Gözü kızaran Mätniyaza bu sözün nasıl tesir ettiğini ben söyleyecek değilim.

-p bil- : İne, men şeydip, şu vagma çenli, belli bir neticä gelip bilmedim.(PH s,283)

”İşte, ben şöyle yapıp, şu ara kadar belli bir neticeye gelemedim. ”

-p bil- : Bu yerde, goyun yatagında guyrugını göterip bilmän duran on sanı goynı görkezip: (PH s,191)

”Burada, ağılda kuyruğunu kaldıramadan duran on tane koyunu gösterip: ”

-p bil- : Meniň yagdayımdaki adama beyle kömegi diňe atası edip biler.(PH s,173)

”Benim durumumdaki adama böyle yardımı yalnızca atası yapabilir. ”

-p bil- : Bu şeyle velin; yöne men bu yagdaya çıdap bilmerin.(PH s,170)

”Bu böyle ama; işte ben bu duruma dayanamam. ”

-p bil- : Boydaşı Bibigüli ählı gızlardan govı göryändigini onuň öz azgından eşidip bildi.(PH s,169)

”Boydaşı Bibigülü bütün kızlardan iyi gördüğünü onun kendi ağzından işitebildi. ”

-p bil- : Oňa bu barada aytmaga hiç kim yürek edip bilmeyärdi.(PH s,162)

”Onunla bu konuda konuşmaya hiç kimse cesaret edemiyordu. ”

-p bil- : Ol bu barada diňe ayalı bilen iç döküşip bilcekdi.(PH s,160)

”O bu konuda yalnızca eşi ile dertleşebilecekti. ”

-p bil- : Şu günüň aqşamını, uzak güyz gicesini Orazmırat Sarı oğlunuň nähili yagdayda geçirendigini, hormatlı okucılar göz önüne getirip bilerler. (PH s,152)

”Şu günün akşamını, uzun sonbahar gecesini Orazmırat Sarı oğlunun nasıl bir durumda olduğunu, saygıdeğer okuyucular göz önüne getirebilirler. ”

-p bil- : Men bu giceni sensiz geçirip bilmärin.(PH s,51)

”Ben bu geceyi sensiz geçiremem. ”

-p bil- : Sorag beräyende-de cogap tapıp bilcek dälidi.(PH s,48)

”Soru sorduğunda da cevap verebilecek değıldi. ”

-p bil- : Kolhoz bolsa öz salan caylarını remont edip yetişip bilenok.(PH s,46)

”Kolhoz ise kendi yaptığı evlerini tamir etmeye yetişemiyor. ”

-p bil- : Sebäbi ol ağır iş bilen yeñli işi deñeşdirip hem bilenokdı.(PH s,43)

”Çünkü o ağır işle hafif işi dengeleyemiyordu. ”

-p bil- : Men fabrige gidip, ir sekizden agşam dörde çenli işläp bilcek däl.(PH s,43)

”Ben fabrikaya gidip, erken sekizden akşam dörde kadar çalışmam. ”

-p bil- : Bekmırat bu söveşi birnäçe vagtlap sınılap oturdı-da, ahırsoñı çıdap bilmän, yene-de köçä çıkdı.(PH s,34)

”Bekmırat bu savaşı uzun süre izleyip oturdu ve en sonunda dayanamadan, yine de sokağa çıktı. ”

-p bil- : İndi bu cayıñ kimiñki bolduğı hiçbir gümürtiksiz mälimdi, munda hiçbir yalñışlık bolup bilmecekti.(MV s,266)

”Şimdi bu evin kimin olduğı şüphesiz belliydi, bunda hiçbir yanlışlık olamayacaktı. ”

-p bil- : Yolbaş kapitan, olar radio bilen bize nâme edip bilerler?(MV s,102)

”İdareci kaptan, onlar radyo ile bize ne yapabilirler? ”

-p bil- : Beyik Germaniyanıñ önünde hiçbir güyç bent alıp bilmez.(MV s,95)

”Büyük Almanya'nın önünde hiçbir güç karşı duramaz. ”

-p bil- : Ol vakanıñ iñ ahırını sınılap bildi.(MV s,90)

”O olayın en sonunu gözden geçirebildi. ”

-p bil- : Men seniñ bu soragina cogap berip bilerin.(MV s,82)

”Ben senin bu soruna cevap verebilirim. ”

-p bil- : Ol hâzir, bu ayalıñ yüzünden gözünü ayırıp bilmän oturuşına türmede bolmak bilen azat durmuşda bolmagıñ, tapavudını deñeşdiriyärdi.(PH s,39)

”O şimdi bu kadının yüzünden gözünü ayıramadan cezaevinde olmakla özgür hayatta olmanın farkını karşılaştırıyordu. ”

-p bil- : Emma bu zatlarıñ hiç birini göz öñüne getirip bilmeyärdi.(PH s,24)

”Fakat bu şeylerin hiç birini göz önüne getiremiyordu. ”

-p bil- : Munça adamıñ garşısına meniñ bir özüm näme edip bilerdim?(PH s,313)

”Bunca insanın karşısına ben bir başıma ne yapabilirdim? ”

-p bil- : Adam hiç vagt öz yüregine erk edip bilmeyär.(PH s,308)

”Adam hiçbir zaman kendi yüreğine güç yetiremiyorum. ”

-p bil- : Şonuñ üçin-de Bekmırat Merede belli cogap berip bilmeyärdi.

”Onun içinde Bekmırat Merede bilinen cevap veremiyordu.(PH s,19)

-p bil- : Şeyle äpet petigi hem bir äciz ayal kellesine saklap durup bilermi?(PH s,11)

”Böyle büyük tavanı bir zayıf kadın başında tutabilir mi? ”

-p bil- :Onuñ yada salıp bilmeyänini gören komandır:(MV s,60)

”Onun aklına gelmediğini gören komutan:

-p bil- : Bu sesi diñe gulagı mis yalı adamlar zordan eşidip bilse-de, nämedigini añşırıp bilcek dälidi.(MV s,48)

”Bu sesi sadece kulağı iyi işiten adamlar zorlukla işitebilse de ne olduğunu anlayabilecek değıldi.

-p bil- :İñ gorkulısıda gapıllıkda tora düşmeklik, buyrulan yumşı bitirip bilmezlik.(MV s,46)

”En tehlikelisi de gafil avlanmak, verilmiş emri bitiremezlik.

-p bil- : Biz batga çümüp ölmeseg-ä ölmeris velin, barmalı yerlerimize vagtında barıp bilmäris.(MV s,45)

”Biz çamura gömülüp ölmesek de ölmeyiz; ancak gideceğimiz yerlere zamanında varamayız. ”

-p bil- : Emma hemmesi günün aşagında garalan, eginbaşlarına çenli bir meñzeş yigitlerin içinden öz oğlını görüp bilmän delminyärdi.(MV s,40)

”Fakat hepsi güneşin altında kararın, kıyafetlerine kadar benzeyen yiğitlerin içinden kendi oğlunu göremeden bakınıyordu. ”

-p bil- : Aybı yok, Vepa, aybı yok, goy, olar bizi ayrışdırsalar ayrışdırsınlar, bizin hatımızı kesip bilmezler.(MV s,37)

”Ayıp değıl, Vepa ayıp değıl, bırak, onlar bizi ayırırlarsa ayırsınlar, bizim mektubumuzu kesemezler. ”

-p bil- : Men beyle binamışılığın edip bilmän.(MV s,33)

”Ben böyle namussuzluk yapamam. ”

-p bil- : Ol menden ayrılıp, baş ädim gidip bilmedi.(PH s,82)

”O benden uzaklaşp beş adım gidemedi. ”

-p bil- : Yok, yoldaş Leytenant, maña soğuk kâr edip bilmez.(MV s,31)

”Hayır, arkadaş, bana soğuk tesir edemez. ”

-p bil- : Emma, ol hâzir nâmeniñ gelişiklidigini, nâmaniñ gelişiklidigini saygarıp bilmeyärdi.

”Fakat o şimdi neyin uygun olduğunu, neyin uygun olmadığını fark edemiyordu.(PH s,209)

-p bil- : Ol acayıp saçı, mılayım yüzi, küçük elleri hıyalından çıkarıp bilmeyärdi.(PH s,78)

”O tuhaf saçı, mülayım yüzü, küçük elleri hayalinden çıkaramıyordu. ”

-p bil- : Bu zatlara sen hiç vâgt akıl yetirip bilmärsiñ” diyip kâyindi.(PH s,75)

”Bu şeylere sen hiçbir zaman akıl erdiremezsin” deyip sövdü. ”

-p bil- : Vah, şu basılan ızlar geplöp bilyän bolsalar bolmayarmı?(PH s,71)

”Ah! Şu basılmış ızlar konuşabilseydi olmaz mıydı? ”

-p bil- : Onuñ nazarından nazarını ayırıp bilmeyärdi. (PH s,60)

”Onun bakışından bakışını ayıramıyordu.”

-p bil- : Bekmırat şol barmaklardan gözünü ayırıp bilmeyärdi. (PH s,54)

”Bekmırat o parmaklardan gözünü ayıramıyordu. ”

-p bil- : Yöne veli onuñ nämedigini, nähili derecede govı ya da erbetdigini, nähili derecede belendigini göz önüne getirip bilmeyärdi.(PH s,54)

’Ama onun ne olduğunu ne derecede iyi ya da kötülüğünü, ne derecede büyüklüğünü göz önüne getiremiyordu. ”

-p bil- : Bu yerdeki dostlarıma men, elbette, bu hakda hiç zat diyip bilmerin, maslahat salıp bilmerin.(PH s,11)

”Buradaki dostlarıma ben, elbette bu konuda hiçbir şey diyemiyorum, öğüt veremiyorum.”

-p bil- : Amanıñ sammıklığına seret-le! Men hey burnumu dişläp bilerinmi?(SE s,57)

”Aman’ın aptallığına bak! Ben hiç burnumu dişleyebilir miyim?”

-p bil- : Cahan onuñ ızından agsak ayagı bilen pıyada kovyadı, enteyädi, yetip bilmän, yıkılıyadı, azgından burnundan gan akyardı.(SE s,60)

”Cahan onun peşinden aksak ayağı ile yayan kovalıyordu, tökezliyordu, yetişemedi, yıkılıyordu, ağzından burnundan kan geliyordu.”

-p bil- : Oglunuñ acı sözi Bossanıñ yüregini bular, gaharını getirer diyip, Dursun yine durup bilmedi.(SE s,77)

”Oğlunun acı sözü Bossan’ın kalbini kırar, sinirlendirir deyip Dursun yine duramadı.”

-p bil- : Annamırat gışıñ ayazına, tomusuñ hovruna parh goyman, ömrünü dayhançılık bilen geçirse-de, öyünüñ eşigini däl, hatda yılda bir gezek maşgalasınıñ geyimini-de tazelep bilmeyärdi.(SE s,80)

“Annamurat kışın ayazına, yazın hararetine aldırmadan,ömrünü ekincilikle geçirse de evine uğramıyordu, hatta yılda bir kez ailesinin giyimini de yenileyemiyordu.”

-p bil- : Onuñ bövründäki sancınıñ yönekey yel ya iç gatamadan daldigini añladı, emma onuñ nähili kesel digini dogrusı anlap bilmedi.(SE s,87)

“Onun böğründeki ağrının sadece yel ya da kabızlık olmadığını anladı, fakat onun nasıl hasta olduğunu doğrusu anlayamadı.”

-p bil- : Saña gerek okuvı şu yerde-de berip bilerler ahırı.

“Sana gerekli okulu burada da verebilirler.(SE s,51)

-p bil- : Men: öñe gitmekden hiçbir güyç saklap bilmez.(PH s,116)

“Beni öne gitmekten hiçbir güç alıkoyamaz. ”

5.2.2. İhtimal İfade Eder:

-p bil: Ey padişahım, it alnına gelen gurt alnına-da gelip biler.

“Ey padişah, it alnına gelen kurt alnına da gelebilir.(SE s,285)

6.BOL-: Türkmen Türkçesinde bol esas fiil olarak; olmak(eylem), olmak, bulunmak, meydana gelmek, iyi gelmek, doğmak, bitirmek, yetmek anlamlarında kullanılır.

Bu fiil Eski Türkçede bol- şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçede bu fiil yardımcı fiil olmaktan çok, yagı bolmak, kagan bol- misallerinde olduğu gibi kendi anlamında (olmak) kullanılmıştır. Korkmaz, Eski Uygur metinlerinde bol- fiilinin tasvir fiili olarak kullanıldığını, “imkân ve imkânsızlık” bildirdiğini özellikle şahsı belirsiz olumsuz ifadelerle gelerek, “imkânsızlık” işleviyle birlikte “meçhullük” ifade ettiğini belirtir. (Korkmaz, 1959:120)

Karahanlı döneminde yazılan eserlerde bol- fiili; yardımcı fiil olarak daha çok isim, sıfat-fiil, vasıf ismi ve ya zarflardan sonra gelerek birleşik fiiller oluşturmaktadır (Ercilasun,1984:85).

Bol- fiilinin yardımcı fiil olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bol- fiili Gabain’in modal yardımcı fiil olarak nitelendirdiği, kendi anlamını muhafaza eden yarı yardımcı fiillerden biridir (Gabain: 1953:27).

H.M.Baylıyev bol- yardımcı fiilini “Hareketin bittiğini gösteren ve tasvir fiiller ve hareketin meydana gelmesinin mümkün olup olmadığını gösteren modal fiiller” başlıkları altında incelemiştir (Baylıyev,1981:128).

Tespit ettiğimiz örneklerde bol- yardımcı fiili hareketin meydana gelmesinin mümkün olup olmadığını göstermektedir. Ayrıca iki örnekte de bol- yardımcı fiili niyet ifade eden tasvir fiili yapmıştır.Hareketin bitişini ifade eden fonksiyonunun yavaş yavaş kullanımdan düştüğü kanaatindeyim.

6.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p/ zarf-fiil eki + bol- yardımcı fiili

6.2. İŞLEVLER:

6.2.1. Hareketin Meydana Gelmesinin Mümkün Olup Olmadığı İfade Eder:

-p bol- : Hey onu da iytirip bolar mı? Bu yitgä döz gelip bolar mı? (PH s,57)

“Hey, onu da yitirebilir mi? Bu kayba dayanılabilir mi? ”

-p bol- : Onsoñ ol masgaraçılığın aşagından çıkıp bolmaz.(PH s,148)

“Ondan sonra o rezilliğin altından kalkılamaz. ”

-p bol- : Yöne veli, Mele Can, sen unutma; Uruş vagtında hemme dokuzıñı doldurıp bolmaz. (PH s,304)

“Ama Mele Can sen unutma, savaş zamanında her şey düzgün olamaz. ”

-p bol- : Ozaldan mañlayıña yazılışı şeyledir. Yazılardan gutulıp bolmaz-diydi.(PH s,314)

“Önceden anlına yazılışı böyledir. Yazılardan kurtulamaz, dedi. ”

-p bol- : Ol adamlarıñ içinde güzelligini söz bilen beyan edip bolmacak bir gözele düşdüm.(PH s,321)

“O insanların içinde, güzelliği sözle anlatılamayacak bir gözele düştüm. ”

-p bol- : Yok! Perişde yalı arassa ay yalı nurana gızıñ adını ol öyde tutup bolmaz.(PH s,87)

“ Hayır! Melek gibi temiz, ay gibi nur açan kızın adını o evde tutamaz. ”

-p bol- : Şunuñ neticesinde bular gelecek-goycagıñ pikirini etmen, diñe şu tabşırığı nähili edip, berlen vagtın içinde yerine yetirip bolcaktığı bilen gümradılar.(PH s,256)

“Bunun sonucunda bunlar gelecek planını yapmadan, yalnız şu görevi nasıl yapıp, vaktinde yerine getirilebileceği ile meşguldüler. ”

-p bol- : Bu baylık özüne düşüncesiz bolanı için, düybünden gerek дәл zat bolanı için, ılayta-da iki yüz manat aylık bilen munça zat yıgnap bolmacağı için şu zararlı-da bu baylığıñ öz eyesine haram bolanı için, Orazmırat bu pikiri-de kelleden çıkarıp zıñdı.(PH s,192)

“Bu zenginlik kendine anlamsız olduğu için; tamamen gerekli olmadığı için, özellikle de ikiyüz manat aylıkla bunca şey biriktiremeyeceği için bundan dolayı da bu zenginliğin kendi sahibine haram olduğu için, Orazmırat bu fikri de aklından çıkarıp attı. ”

-p bol- : Doğru aydyarsıñ, gızım, biziñ yanımızda garıplık ayıp hem düzedip bolmaz yalı zat дәл.(PH s,165)

“Doğru söylüyorsun kızım, bizim yanımızda fakirlik ayıp ve düzeltilemeyecek şey değıl. ”

-p bol- : Muñdan añrı gınasam, bilip bolmaz, yaş oglandı.(PH s,163)

“Bundan sonra üzülsem de, bilemez, genç adamdır. ”

-p bol- : Aybölek geçmezmiķä, onuñ şa sıpatlı yörüşini yene bir gezek sınılap bolmazmıķa diyen pikir onı bütün durkı bilen müm-helim edip taşladı.(PH s,152)

“Aybölek geçmez mi acaba, onun şah görünüşlü yürüyüşüne yine bir kez bakılamaz mı düşüncesi düşünce onu olanca hevesiyle mümhelim yaptı. ”

-p bol- : Doñuzlar giç geçip bolmacak yerden geçyärler.(MV s,286)

“Domuzlar hiç geçilemeyecek yerden geçiyorlar. ”

-p bol- : Yaz, tomus ayları bu üzüm ağaçları gök yapraklı gollarını uzadışıp biri-birlerine tutaşyalar, arasından geçip bolmacak bir tokaya meñzeyärler.(MV s,269)

“Bahar, yaz ayları bu üzüm ağaçları yeşil yapraklı kollarını uzatıp birbirlerine tutuşuyorlar, arasından geçilemeyecek bir ormana benziyorlar. ”

-p bol- : Olarıñ saklanyan yerine barmak kın mı, barıp bolcak mı?(MV s,56)

“Onların saklandığı yere varmak zor mu, varabilecek mi?”

-p bol- : Patap atanıñ belet obası, adamlarını yağşı tanayar, kimden bu obanıñ sırrını bilip bolcak, ona gözi yetik.(MV s,55)

“Patap dedenin çok iyi bildiği köyü, adamlarını iyi tanıyor, kimden bu köyün sırrını öğrenebilecek, onu iyi biliyor. ”

-p bol- : Hova, emma olam şu biziñ üruşyan ugrumuzda uruşyar velin, yoldaş komandır, özüñe belli, üruş yerinde bir bölümde bolaysañ hem bir-biriñe düşüp bolanok, diñe sävlik bilen duşuşlaymara diyip, Gurt cagap berdi. (MV s,144)

“Evet, fakat o da şu bizim savaştığımız yönde savaşıyor; sayın komutan, besbelli, savaş yerinde bir bölümde olsan da birbirine gidilmiyor, yalnız yanlışlıkla rastlanmasa deyip, Gurt cevap verdi. ”

-p bol- : Hakikatdan_da, barılyan ugrun iñ gorkulı tarapı indi başlanyardı, ömür geçip bolmacak batgalığıñ içinden kircik ergemçe yodacık bilen geçmeli.(MV s,46)

“Gerçekten de, gidilen yönün en tehlikeli tarafı şimdi başlıyordu, hayatta geçilemeyecek bataklığın içinden küçücük eğri büğrü patikadan geçmeli. ”

-p bol- : Şular yalı ulı, govı kollektivde bir oğlanı yola salıp bolanok diyseler, men muña asla inanmarın.(PH s,44)

“Bunlar gibi büyük, iyi Kollektivde bir oğlan yola getirilemez deseler, ben buna asla inanmam. ”

-p bol- : Onuñ mılakatlı yüzüne seredip, diyyän sözlerini diñläp, gaharlımı ya-da gaharlı daldigini añşırıp bolmayardı.(PH s,43)

“Onun güler yüzüne bakıp, söylediği sözleri dinleyip, öfkeli mi ya da öfkeli değimli anlayamıyordu. ”

-p bol- : Ol gurı sözden zat çıkmacığına, Bekmıradı söz bilen ırıp bolmacığına göz yetirenden soñ, iñ soñkı çärä yüzlendi.(PH s,37)

“O kuru sözden bir şey çıkmayacağına Bekmıradı sözle inandıramayacağını anladıktan sonra, en sonki çareye baktı. ”

-p bol- : Tecribeli ogırı, yaş gucurlı, her hili yağdaylardan ańsatlık bilen baş alıp çıkıp bilän Bekmırat Hallıgül için bahasına yetip bolmacak tapındı.(PH s,35)

“Tecrübeli hırsız, genç güçlü, her tür durumdan kolaylıkla başa çıkabilen Bekmırat, Hallıgül için pahası biçilemeyecek biriydi. ”

-p bol- : Onuñ yüzüne gözün düşse, nazarını ızına çekip alıp bolmayar.(PH s,24)

“Onun yüzüne gözün ilişse, bakışını geri alamıyorsun. ”

-p bol- : Ol bulanık nazarını cayıñ içine bir gezek aylap çıkı-da: “Vah, şu öyde arkayın yaşap bolsadı.” diyip umıt etdi.(PH s,21)

“O bulanık bakışını evin içine bir kere dönüp çıktı ve “Vah, şu evde sakın yaşabilseydi.” Diye umut etti. ”

-p bol- : Yagsam Amanovadan gışına gar alıp bolyarmı näme!(PH s,126)

“ Yoksa Amanav’dan kışın kar alınabiliyor mu acaba? ”

-p bol- : Ol dagdan akıp gelyän äpet sil yalı bir zattır, onuñ öñünem saklap bolmaz.(PH s,82)

“O dağdan akıp gelen büyük sel gibi bir şeydir, onun önü tutulamaz. ”

-p bol- : Hiçbir duşuşıkda arkayın gürleşip, içini döküşip bolanok.

“Hiçbir buluşmada rahat konuşup, içini dökemiyor.

-p bol- : Men öz abrayıma düzedip bolmacak şiker yetiräydim gerek? (PH s,215)

“Ben kendi onuruma onarılamaz zarar verdiğimi sanıyorum. ”

-p bol-:Gice ol adamdan hiç hili lezzet alıp bolmandı. (PH s,218)

“Gece o adamdan hiç hoşlanmadı. ”

-p bol- : Olar bir yere yıkgın edenlerinde saklap bolyarmı näme?(PH s,121)

“Onlar bir yere akın ettiklerinde durdurulabilirler mi acaba? ”

-p bol- : “Meniň pikirimçe, indi-de bir çen bolan bolsa gerek, mundan aňrı ginasam, bilip bolmaz, yaş oglandır, bir gün çemedanını göterip, Aşgabatdan çıkaymasın. (PH s,196)

“Benim düşünceme göre şimdi de yeterli olsa gerek, bundan sonra zorlasam, bilinemez, genç çocuktur, bir gün bavulunu alıp, Aşgabat’tan çıkmasın. ”

-p bol- : Diňe Saltık Amanovisten sorap, o hakkında azda-kände maglumat alıp bolar diyen umit onuň goltugından göterip, hamayat beryärdi. (PH s,201)

“ Yalnız Saltık Amanovisten sorup onun hakkında az çok malumat alabilir umuduyla onun koltuğundan kaldırıp destekliyordu. ”

-p bol- : Bagtıgül! Hey, anı da yitirip bolar mı? Bu yitgä döz gelip bolar mı? (PH s,57)

“ Bagtıgül! Hey, onu da yitirebilir mi? Bu yitirilene dayanılabilir mi? ”

6.2.2. Niyet İfade Eder:

-p bol- : “Vah, ol derecelere bir yetip bolsadı.”(PH s,171)

“Vah! O mertebelere bir ulaşabilseydi.”

-p bol- : Vah, onı tapıp, tanışıp bolsadı.(PH s,111)

“ Vah! Onu bulup, tanışabilseydi. ”

7.ÇIK-: Türkmen Türkçesinde çık- esas fiil olarak; çıkmak, yükselmek taşınmak, yarış kazanmak, evlenmek anlamlarının yanı sıra, yardımcı fiil olarak da kullanılır.

Eski Türkiye Türkçesinin az örnekli bu kurallı birleşik fiili süreklilik ve devamlılık bildirmektedir. Gönderi çık-/ gönderi çıkarmak “ugurlamak”) karşulayı çık- “karşulamak” kova çıkarmak- “uzaklaştırmak” (Demir, 2004:111)

Annanurov -p çıkmak tasvir fiilinin Türkmen dilinin yazılı yadigârlıklarında az da olsa kullanıldığını söyler.(Annanurov, 1977:43)

H.M.Baylyev, çıkmak yardımcı fiilini “Hareketin bittiğini gösteren yardımcı fiiller ve hareketin sürecini ve yönünü gösteren tasvir fiilleri” başlıkları altında incelemiştir.

7.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p/-(a)p zarf-fiil eki + çık- yardımcı fiili

7.2. İŞLEVLER:

7.2.1. Hareketin Bittiğini İfade Eder:

-p çık- : Mehri hatı iki sapar okap çıkdı. (MV s,211)

“ Mehri mektubu iki kere okudu. ”

-p çık- : Bekmırat gızıñ ovadan ayaklarını gelşikli gövresini, geñ_enayı edilip, depesinde örülip goylan saçlarını bir hatar sınılap çıkdı. (PH s,130)

“ Bekmırat kızın güzel ayaklarını güzel gövdesini, ilginç bir şekilde tepesinde örülüp koyulan saçlarını bir kere süzdü. ”

-p çık- : Ol öñüne çay alıp, töverek-daşına göz gezdirip çıkdı.(MV s,128)

“ O önüne çay alıp, etrafına göz gezdirdi. ”

-p çık- : Atanepes kâsesindäki çayı içmân, başını aşak salıp, buz yalı çayı sınılap otırışına öten agşamkı oturişmanı, onda edilen gürrüñleri başdan ayagina çenli yatlap çıkdı. (PH s,157)

“ Atanepes kâsesindeki çayı içmeden, başını aşağı eğip, buz gibi çaya bakarken geçen akşamki partiyi, orada yapılan sohbetleri baştan sona aklından geçirdi. ”

-p çık- :Gök şlyapalı gızıl gözlerine ähli güycini yıgnap Orazmıradı başından ayagina çeñli süzüp çıkdı.

“ Mavi şapkalı kızıl gözlerine bütün gücünü toplayıp Orazmıradı baştan ayağa süzüverdi. ”

-p çık- : Turası gelmân, meymiräp yatışına geçen günün ähli vakalarını yatlap çıkdı. (PH s,223)

“Kalkası gelmeyip, gevşeyip yatarken geçen günün bütün hadiselerini hatırladı. ”

-p çık- : Ol öñüne çay alıp, töverek-daşına göz gezdirip çıkdı.(MV s,128)

“ O önüne çay alıp, etrafına göz gezdirdi. ”

-p çık- :Ol tayyar geyimler bölümünü eyemsilik bilen çalt sınılap çıkdı. (PH s,147)

“ O hazır giyimler bölümünü sahiplenip çabucak inceleyiverdi. ”

-p çık- : Şu gün uzun gün garrı Patap bilen komandir ikisi oturıp, köp fikir ediştiler: her etmeli_hesip etmeli şol oba girmek alacını etmeli ve hökman şol obanıñ sırrını bilip çıkmalı. (MV s,55)

“Bugün, bütün gün yaşlı Patapla komutan ikisi oturup, çok düşündüler, ne yapıp edip şu köye girmenin çaresini bulmalı ve kesinlikle bu köyün sırrını öğrenmeli. ”

7.2.2. Beklenmedik Bir Durumun Ortaya Çıkmasını İfade Eder:

-p çık- : Munuñ ayalı_da nãme başa gelse çekip çıdap, dilsiz_agızsız yalı oturan bir gelin bolup çıkdı. (MV s,69)

“ Bunun eşi de başına ne gelse sabırla çekip, dilsiz ağızsız gibi oturan bir gelin olup çıktı. ”

-p çık- : Başga bir keseki ogurlıkda tutan bolsa, garrı agtıgınıñ golayına_da barıp bilmezdi velin, onı bu sapar ogurlıkda tutan garrıñ öz oğlu bolup çıkdı. ” (MV s,65)

Başka bir kimse hırsızlıkta yakalasa, yaşlı torununun yanına bile varamazdı; ancak bu sefer hırsızlıkta yakalanan, yaşlının kendi oğlu çıktı. ”

8. DUR- : Türkmen Türkçesinde dur-fiili esas fiil olarak; durmak, dikilmek, hareketsiz kalmak, bulunmak, başlamak anlamlarında kullanılır.

Türkiye Türkçesinde dur- fiili tasvir fiil olarak; bir eylemin, birleşik fiilin içinde bulunduğu zaman kesiminde sürmekte olduğunu veya yapılmakta ya da yapılacak bir eylem yanında başka bir eyleminde sürdüğünü gösterir(Korkmaz,2003:821) Bir eylemin yapılışına sürüp gelme, sürecek olma,geniş zamanda sürme anlamlarından birini katmak üzere oluşturulan birleşik fiillere sürerlik fiilleri denir.Sürerlik fiilleri genelde şimdiki zamandan geleceğe doğru sürme anlamı taşır.Sürerlik fiili,çekimlendiği kipe de bağlı olarak temel eylemin yapılışının sürdüğü zaman bakımından ayrılıklar gösterir.

Sürerlik fiilleri temel fiile –dur-, -koy-, -ko-, -gel-, git-, -var-,gör-, kal- tasvir fiilleri ulanarak ya da daha başka biçimlerde yapılır. Buna göre sürerlilik fiillerinde çeşitli anlam farklılaşması belirir. Dur- ko- tasvirfiilleri ulandığı zaman, temel fiilin eyleminde *sürerlik*, *devamlılık* anlamı belirir. (Ediskun, 1999:233)

Osmanlıcada çok defa tur- şeklde geçer.Fiil birleşmelerinde bir oluş veya kılışın veya bir halin biran için oluşunu veya sürüşünü gösterir.Emir olarak kullanıldığı takdirde, oluşun kesinliğini ifade eder.

Karahanlı ve Çağatay Türkçesinde oldukça işlektir. Baka tur-(bakıp durmak) (Ercilasun,1988:26).

Türkmen Türkçesi gramerlerinde şimdiki zaman, belirgin (konkret) şimdiki zaman ve umumi şimdiki zaman olmak üzere iki şekide ele alınmaktadır. Umumi şimdiki zaman Türkmen Türkçesinin edebi dilinde yar-, yär- ekleriyle kurulmakta ve mânâ itibariyle bir hareketin, bir işin söylendiği zaman yapılıyor olduğunu henüz bitmediğini ifade etmektedir. Belirgin (konkret)

şimdiki zaman ise Türkiye Türkçesindeki kavramları da içine alabilen bir ifade tarzıdır. Bir işin o nesneye has bir hareket olduğunu, tabii bir özellik gösteren bir hareket olduğunu veya âdet olduğu üzere tekrarlandığını ifade eder. Meselâ, ‘*Avtobus şu yerde duruyor.*’ ‘*Aman şu yerde oturuyor.*’ denildiğinde işin söylendiği sırada yapıldığı anlatılır ve zaman ‘‘umumi şimdiki zaman’’ olarak adlandırılır. Fakat aynı cümleler *Avtobus şu yerde duruyor.* ‘*Cuma şu yerde yatıyor.*’ şeklinde ifade edildiğinde o hareketin o hareketin genel olarak âdet üzere yapıldığını gösterir ve zaman ‘‘belirgin şimdiki zaman’’ olarak adlandırılır. Türkmen Türkçesinde hâli hazırda uzun ünlü olarak kullanılmaktadır. (Erdem, 2000: 57)

Türkmen Türkçesi’nde şimdiki zaman –yar,-yâr ekleriyle yapılıyor. Söylenilen zamanda yapılan hareketi gösterebilmek için dur-, otur-, yür-, yardımcı fiilleri kullanılıyor. Bu yardımcı fiiller uzun telaffuz ediliyor. H.M.Bayliyev dur- yardımcı fiilini üç başlık altında incelemiştir:1.Karmaşık şimdiki zaman anlatan tasviri fiilleri yapar.(İşin âdet halinde yapıldığını ve işin konuştuğumuz anda yapıldığını anlatan tasvir fiiller bu gruba girer.) 2.Hareketin devamlılığını anlatır. 3.Hareketi yapmaya başlama ifade eder.

A.Annanurov dur- yardımcı fiili hakkında şu tespitleri yapmıştır:1. Hareketin devamlılığını anlatır.2. Hareketin geçmişten başlayarak sürekli tekrar edilerek yapılageldiğini bildirir.3. Durmak, kalmak, beklemek manasında kullanılır.4. İşin bugüne kadar düzenli olarak yapılageldiğini anlatır.5. Harekete başlamayı ifade eder. (Annanurov,1977)

8.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(A)p/ -(I4)p zarf-fiil eki + dur- yardımcı fiili

8.2. İŞLEVLER:

8.2.1. Sürerlik İfade Eder:

-p dur- : Etden dişläp asılan onlarca ısaç kesilen yeri arkan serdip duryardı.
(SE s,104)

“ Etten ısırip asılan onlarca saç kesilen yeri arkaya bakıyordu. ”

-p dur- : Inanmasañız bariñ-da göräyiñ, sıgır biziñ gapımızda gävüşäp durandır. (PH s,301)

“ İnanmazsanız gidin de görün, inek bizim kapımızda geviş getirmiştir. ”

-p dur- : Biziñ endamımız çağa guşuñ teni yalı gızarışıp dur. (PH s,212)

“ Bizim tenimiz yavru kuşun teni gibi kızarıyor. ”

-p dur- : Üçüncisi bolsa, gözleri yanıp duran, señrigi tüñni, sakgalı çotga yalı, reñki öçük, ine dördül bir adamdı. (PH s,119)

“ Üçüncüsü ise, gözleri parıldayan, büyük burnu sakalı fırça gibi, rengi kaçık, topluca bir adamdı. ”

-p dur- : Ogluniñ boldumlu gövresi, edermen sıpatı, oynaklap duran gözleri göreciniñ önüne geldi. (SE s,22)

“Oğlunun dolgun gövdesi, yiğit görünüşü, oynayan gözleri gözünün önüne geldi. ”

-p dur- : Onı çepine yatırıp, onuñ aşagından göterip durar yalı zat goydular-da, bilini bir az yokarı galdırdılar. (SE s,104)

“ Onu soluna yatırıp, onun sırtından desteklemesi için bir şey koydular ve belini biraz yukarıya kaldırdılar. ”

-p dur- : Ol göyâ öz yanında biri bilen geleşip duran yalı, birdenkâ aygıtlı sözledi: (SE s,216)

“ O sanki kendi yanında biriyle konuşuyor gibi, aniden tutarlı konuştu: ”

-p dur- : Aşgabat, bütün dünyâ, yıldızları petreşip duran âlem hem dar göründi. (MV s,35)

“ Aşgabat, bütün dünya, yıldızları parlayan dünyada dar göründü. ”

-p dur- : Çerkez gıçak daşları somalışıp duran bir kötelden inip baryaka, onuñ yitice gözleri ikinci bir derânin kötel yapısındaki bir gırmılda düşdi. (SE s,115)

“ Çerkez keskin taşları dik bir yokuştan inip giderken, onun iyi gören gözleri ikinci derenin yokuşundaki bir kıpırtıya çevrildi. ”

-p dur- : Oğlan-gızlarıñ sesleri, motor sesleri uzaklı gün hovlunu yañlandırıp duryardı. (MV s,41)

“Oğlanların, kızların sesleri, motor sesleri bütün gün avluyu yankılandırıyordu. ”

-p dur- : Köz yalı lovuldap duran altın dişlerini görkezip yıldırdı. (PH s,87)

“ Kor gibi yanan altın dişlerini gösterip gülümsedi. ”

-p dur- : Bekmıradı yuvaşca gucaklap, lovurdap duran yañağını onuñ azgına yakınlaşdırdı. (MV s,35)

Bekmıradı yavaşca kucaklayıp, parıldayan yanağını onun ağızına yaklaştırdı.

-p dur- : Biri-birine çatlışıp duran kirpikmen gara gözleri gaşlarınıñ aşagında canlı hereket bilen yalpıladı. (SE s,113)

“ Birbirine karışan kirpikler kara gözleri kaşlarının altında hızlıca parladı. ”

-p dur- : Mekdebiñ entek yapıklığını añlanı üçin hovlınıñ bir yerinde hayata yaplanıp durdı. (SE s,52)

“ Okulun henüz kapalı olduğunu anladığı için havlunun bir yerinde duvara yaslandı. ”

-p dur- : Emma onuň şahdiniň açıklığı mese-mälim görnüp dur. (SE s,110)

“ Ama onun moralinin yüksekliği açık açık görünüyor. ”

-p dur- : Fecdeşer yalta, bäsine garanda, engini gısıp duran Batıra gözi düşdi. (SE s,85)

“Tembel Fecdeşer, beri tarafına baktığında, omzunu sıkıp duran Batır’a gözü ilişti. ”

-p dur- : İki bölümiň arasında procektor yalı bar yere yalkım saçıp duran gıza nazarı düşende yigit öz gözlerine inanmadı. (PH s,149)

“İki bölümün arasında projektör gibi bütün etrafa ışık saçan kıza bakışı düştüğünde yiğit kendi gözlerine inanmadı. ”

-p dur- : İnce yüzli, ovadan gara gözleri yaldırap duran, bugday reňk Orazmırat Sarı oğlunu sövda tehnikumını gutaraňdan soň, öz gucagina aldı. (PH s,142)

“ İnce yüzlü, güzel kara gözleri parıldayan, buğday renk Orazmırat Sarı oğlunu ticaret okulunu bitirdikten sonra kucağına aldı. ”

-p dur- : Gündogar yüzündäki kiçicik otagda ölügsice çıra yanıp dur. (MV s,49)

“ Doğu tarafındaki küçücük odada cansızca çıra yanıyor. ”

-p dur- : Öy eyesi ayal bolsa bu hovpli hereketiň sag-aman gutarmagı barada aladalanıp, canı suv üstünde elevräp duryardı. (MV s,57)

“ Ev sahibi kadın ise bu tehlikeli hareketin sağ salim bitmesi hakkında düşünüp, canı su üstünde çırpınıyordu. ”

-p dur- : Batır özüne gezek gelip, gapıdan girende, aňırsını bakıp duran uzun ak geyimli bir adama gözi düşdi. (SE s,101)

“ Batır kendine sıra gelip, kapıdan girdiğinde, öbür tarafına bakan uzun beyaz giyimli bir adama gözü ilişti. ”

-p dur- : Onsuz-da bövri sancıp duran Batır pıçak urlan yalı tisginip, yüzünü çıtdı-da, özünü aşak goyberdi. (SE s,91)

“ Onsuz da böğrü sancıyan Batır bıçaklanmış gibi korkup, yüzünü buruşturdu da kendini aşağıya bırakıverdi. ”

-p dur- : Batır onuñ yılaraklap duran sada gözlerinde bir az gödeklik sızsa-da, şol göreşlerde hile damarınıñ barını(SE s,156)

“ Batır onun gülümseyen saf gözlerinde biraz sertlik hissetse de, o göreşlerde hile damarının olduğunu fark edemedi. ”

-p dur- : Özüñ yalı oğlanlar tans edenlerinde, bökcekleşenlerinde, yönekey gapdaldan sınılap durmak añsatmı? (SE s,159)

“Kendin gibi oğlanlar dans ettiklerinde, zıpladıklarında sadece yandan seyretmek kolay mı?

-p dur- : Üstlerine abanıp duran yaş yigit komandır bilen yerli dayhanlardan bolan bir gocanı görenden soñ ol inandı. (MV s,86)

“ Üstlerine abanan genç yiğit komutan ile yerli çiftçilerden olan bir yaşlıyı o inandı. ”

-p dur- : Ol eyvan taydaki gapıdan hovlınıñ içine çıkıp, hoşalı üzümmler sallanışıp duran dalbarıñ aşağında durdı. (SE s,50)

“O salon tarafındaki kapıdan avlunun içine çıkıp, salkım üzümmler sallanan çardağın altında durdu.”

-p dur- : Batır zehinli okuvçı bolsa-da altmışdan agan garınıñ yığırt atan yüzündäki oynaklap duran gözleriniñ sırlarından amanı anlap bilmedi. (SE s,109)

Batır başarılı öğrenci olsa da yaşı altmışı geçmiş yaşının buruşmuş yüzündeki oynayan gözlerinin sırlarından anlam çıkaramadı.

-p dur- : Çerkez gövünlü-gövünsüz yokarık geçende, iki gövünlü mihman iki ayagınıñ üstünde ırañ yatıp durdı. (SE s,129)

“ Çerkez istemeyerek yukarı geçtiğinde, kararsız misafir iki ayağının üstünde sendedi. ”

-p dur- : Şol öyüñ içindäki goşlarla Bossanıñ gözünüñ egleneñi yüñleri çıkışıp duran yırtık yorganlarıñ aşagındaki iki sanı dolu çuvaldı. (SE s,80)

“O evin içindeki eşyalarla Bossanın gözünün takıldığı yünleri çıkan yırtık yorganların altındaki iki dolu çuvaldı. ”

-p dur- : Şol dag yadına düşende, onuñ mañlayı heniz hem avap duran yalıdı. (SE s,82)

“ O dağ aklına geldiğinde, onun alını henüz de acıyor gibiydi. ”

-p dur- : Professor ukıplı ellerine rezin ellik geyip duran vağtı rezin tıgırlı krovat sessiz-üynsüz süynüp geldi-de kabinetiñ ortasında dayandı. (SE s,103)

“ Profosör yetenekli ellerine lastik eldiven giydiğinde tekerli sedye sessizce çekilip geldi ve odanın ortasında durdu. ”

-p dur- : Biz geyimleri sınılap durus. (PH s,148)

“ Biz giysileri seyrediyoruz. ”

-p dur- : İnha, çayşıgam çeynöp dur. (SE s,146)

“ İşte, inek de çiğniyor. ”

-p dur- : Çalaca reñklenen gaşlar gözelliğiniñ almatı yalı bolup, öz durmalı yerlerinde, özlerine gövnüyeticilik bilen yerleşipdiler, oynap duran gözleriñ üstüne saya saylardılar. (MV s,31)

“Yavaşça renklenen kaşlar güzelliğın alameti gibi olup, kendi durması gereken yerlerinde, kendilerine güvenmişlikle yerleşmişler, oynayıp duran gözlerin üstüne dayanıyorlardı. ”

-p dur- : Bu işleriñ arasında-da ahşana ılgap, gazıñ üstündäki lakırdap duran çekdirmeden, buga yatırılan palavdan habar tutyardı. (PH s,163)

“ Bu işlerin arasında da mutfağa koşup, ocağın üzerindeki fokurdayan çekdirmeden buhara yatırılan pilavı kontrol ediyordu. ”

-p dur- : Mañlayı yere degip duran garrı ayala garaşyardı. (PH s,158)

“ Anlı yere deyen yaşlı kadına bakıyordu. ”

-p dur- : Ortada sazıñ sesine ayagını goşup, simap yalı titräp, töveregine nur saçıp, tans edip duran Bgtıgöl onuñ etmeli arzuvınıñ iñ belent depesine övrüldi. (MV s,33)

“ Ortada sazın sesine ayağın katıp, cıva gibi titreyip, çevresine nur saçıp, dans eden Bagtıgöl onun etmesi gereken arzusunun en büyük tepesine döndü. ”

-p dur- : Gözüm ukuda bolansoñ, dilimiñ nâme diyyänini hem onçaklı eşidip duramak. (SE s,193)

“ Gözüm uykulu olduğı için, dilimin ne dediğini de o kadar işitemiyorum. ”

-p dur- : Olar onuñ mañlayına geçip gözlerini alardışıp duryardılar. (MV s,18)

“ Onlar onun önüne geçip gözlerini ağartıyorlardı. ”

-p dur- : Orazmıradıñ gözüne iki bilen yaldırap duran belent ökceli kızıl kövüş görüldi. (PH s,183)

“ Orazmıradın gözüne ilkin parlayan yüksek topuku kızıl ayakkabı görüldü. ”

-p dur- : Onuñ yılcıraklap duran suratı her minutda gözünüñ öñüne gelip duryardı. (MV s,106)

“Onun gülümseyen fotoğrafı her dakika gözünün önüne gelip duruyordu. ”

-p dur- : Bu yerde nâme bolup dur? (PH s,82)

“ Burada ne oluyor? ”

-p dur- : Şol başkı yagday henizem dovam edip durmı? (PH s,177)

“O başka durum hala da devam ediyor mu?”

-p dur- : Aybölek bilen bolan ikinci duşuşık Orazmıradıñ depesinden basıp duran ağır yüki az kem yeñleden yalı boldı. (PH s,169)

“ Aybölek ile olan ikinci buluşma Orazmıradın tepesinden bastıran ağır yükü az da olsa hafifletmiş gibi oldu. ”

-p dur- : Tegelek galıñ yûzli, sakgalı yañıca sıyrılan, gara murtı yaldırap duran, kellesi kiçicik, ayakları inçe, garnı ulı, ortadan yokarrak boylı, dayav Yarnepes dabara bilen içeri girdi.

“ Yuvarlak kalın yüzlü, yeni traş olan, kara bıyığı parlayan, kafası küçücük, ayakları ince, karnı büyük, uzuna yakın, cüsseli Yarnepes sevinçle içeri girdi.

-p dur- : Soñra hırsız nazarını el çarpıp aglap duran Bağtıgüle dikdi. (PH s,96)

“ Sonra hırsız bakışını dövünüp ağlayan Bağtıgüle dikti. ”

-p dur- : Ondan soñ gözlerini örtüp duran galıñ gabaklarını emay bilen galdırıp, tũñni mañlayında yığırt emele getirdi.

“ Ondan sonra gözlerini örten büyük göz kapaklarını yavaşça kaldırıp, yuvarlak alnında çizgi meydana getirdi. ”

-p dur- :Agzıma daş bağlap, özümü gaynap duran tolkunıñ içine oklamak için yañı yerimden galanı hem şoldı veli, biri şapba çignimden tutdı. (PH s,288)

“ Ağzıma taş bağlayıp, kendimi kaynayıp duran dalganın içine atmak için şimdi yerimden kalktığım gibi, biri aniden omzumdan tuttu. ”

-p dur- : Onuň gözleri yanıp duryardı, ähli hereketi edil çaganiňki yalı çalasındı. (PH s,285)

“ Onun gözleri yanıyordu, bütün hareketi tıpkı çocuğun ki gibi hızlıydı. ”

-p dur- : Demir gözenegiň içinde gık-da-bak boluk duran tovuklarıň sanı Orazmıradıň çenine göre iki yüzdenem geçyärdi. (PH s,191)

“ Demir parmaklığın içinde gıdaklayıp duran tavukların sayısı Orazmıradın tahminine göre iki yüzü de geçiyordu. ”

-p dur- : Ep-esli vagt yeke galıp, möcekden hovatır etmek bilen gulaklarını üşerdip duran tayharıň yiti gözleri uzakdan bir zat saygardı. (SE s,123)

“ Hayli vakit yalnız kalıp, kurttan heder etmek ile kulaklarını diken sıpanın iyi gören gözleri uzaktan bir şey fark etti. ”

-p dur- : Soňra ılgap aynanıň önüne bardı-da, tä Muratberdi ulı köçä düşüp, gözden yityänçä, onuň ızından seredip durdı. (MV s,39)

“ Sonra koşup pencerenin önüne geldi ve, sonra Muratberdi büyük sokağa çıkıp, gözden kayboluncaya kadar, onun arkasından baktı. ”

-p dur- : Molla Hoşlı yalı bir adamınıň sakgalını sallap, bu bolup durşuna näme diyip-näme aytçagını hem bilenok. (MV s,21)

“ Molla Hoşlı gibi bir adamın sakalını sallayıp, bu duruşuna ne diyip ne söyleyeceğini de bilemiyorum”.

-p dur- : Gapıdaki direnip duran adam bilen Çerkez ikisi biri-birini tanıdılar. (SE s,128)

“ Kapıya yaslanan adam ile Çerkez birbirini tanıdılar. ”

-p dur- : Şol vagt Vepa bilen Kelce-de yola düşülmegine alňasap, yükleriň urulmagına hovlukmaç garaşıp duryardılar. (MV s,9)

“ O vakit Vepa ile Kelce de yola koyulmaya acele edip, yüklerin yüklenmesine sabırsızca bakıyordular. ”

-p dur- : Yüregi gürsüldöp urup duran Akcemal häzir bütünleyin incalıktan kaçıpdi. (MV s,58)

“ Kalbi gümgüm atan Akcemal şimdi tamamen rahatsızlanmıştı. ”

-p dur- : Bu sözler çın yürekden çıkan sözlerdi. Şonuñ için-de kân yalbarıp durasım gelmedi. (PH s,307)

“Bu sözler kalpten çıkan sözlerdi. Onun için de çok yalvarıp durmak istemedim. ”

-p dur- : Häzir bolsa hemme saçları goyberilip, onuñ ösgün bölekleri däne-däne bolup şapraşıp duryardı. (MV s,149)

“ Şimdi ise bütün saçları bırakıverilip onun uzamış parçaları tane tane olup hışırdıyordu.

-p dur- : Ol gülümsirän bolsa-da, onuñ yüreginde yangınıñ barlığı görünüp duryardı. (MV s,95)

“O gülümsese de onun yüreğinde yangının varlığı görünüyordu.”

-p dur- : Doktorlar şol herekete demlerini alman diyen yalı, ayratın bir üns bilen garap durdular. (MV s,105)

“ Doktor o harekete nefes alamadan, ayrıca dikkatle bakıp durdular. ”

-p dur- : Hiç kim oña buyruk berip, bu işi etmeseñ saña çäre görcek diyip, onuñ üstüne gıgırıp duranlarını Bekmırat yeke gezek görenok. (PH s,57)

“ Hiç kimse ona emir verip, bu işi yapmazsan sana ceza verecek diyip, onun üstüne bağırıklarını Bekmırat bir kere bile görmedi. ”

-p dur- : Komsomol sekretarınıñ ızını üzmän geplöp durmagınıñ neticesinde Bekmırat düşnüksiz zatlari anıkladı. (MV s,46)

“ Komsomol sekreterinin ardı arkası kesilmeden konuşup durmasının sonucunda Bekmırat belirsiz şeyleri açıkladı. ”

-p dur- : Ucu incelip gidyän altın yüzüklü barmaklar ayıl-sayıll görünüyärdi, forfor bilen altının bir-birine degende çikaran sesleri gulaka önküsi yalı seslenip duryardı. (MV s,33)

“ Ucu incelip giden altın yüzüklü parmaklar çok az görünüyordu, forforla altın birbirine değdiğinde çikardığı sesleri kulağa öncesi gibi seslenip duruyordu. “

-p dur- : Birden onuñ ümezläñ gözünüñ öñünde gara gözlerini güldürüp duran Mähricemalıñ güzel görünüşü peyda boldı. (MV s,38)

“ Aniden kararan gözünün önünde kara gözlerini güldüren Mehricemal’in güzel görüntüsü peyda oldu. “

-p dur- : Añka-tañka bolup yerlerinden tovsup turan garakçılara baka uzap duran yaraglar araçakçı esgerlerin tüpenleridi. (MV s,12)

“Şaşırıp yerlerinden aniden kalkan haydutlara doğru uzanan silahlar sınırdaki askerlerin tüfekleriydi”.

-p dur- : Vepa üstüne abanıp duranıñ Molla Hoşludığını añladı. (MV s,21)

“ Vepa üstüne abanıp duranın Molla Hoşlı olduğunu anladı. “

-p dur- : Onuñ şu sıpatına yaraşıp duran ezyaka ak köynegi bardı. (MV s,15)

“ Onun bu sıfatına yakışan izyaka beyaz gömleği vardı. “

- p dur- : Hallıgöl garadere batıp, kä yere käte öz yüzüne bakıp gepläp duran gödegräge-de görmegeygiñ döşli dayav hem-de gucurlı yigidi assırınlık bilen başdan ayagina çenli sınılayardı.(PH s,66)

“ Hallıgöl sıırıslıkam terleyip, bazı yere, bazen kendi yüzüne bakıp konuşan kalıplı ve yakışıklı geniş göğüslü çevik hem de güçlü yigidi gözaltından baştan ayağa kadar süzüyordu. “

-p dur- : Ähli ünsüni deryanıñ gaynap duran yerine berip, özünden ıgıyarsız ol yeriñ daşından gayıgı bir gezek ayladı. (PH s,283)

“ Tüm dikkatini ırmağın kabarıp duran yerine verip, elinde olmadan o yerin dışından kayıgı bir kere dolaştı. ”

-p dur- : Düyn Gülnar kakası bilen inceneri belendräk yere çıksan, dört töveregi görnüp duran kiçicik adada goyup, golayolaklı ulı adalarıñ birine tarap gitdi. (PH s,394)

“ Gülnar, babasıyla, mühendisi yüksek yere çıktığında, dört tarafı görünüp duran küçücük adada koyup; yakınlardaki büyük adaların birine doğru gitti. ”

-p dur- : Emma Vepa entek kiçicikti, onuñ gara gözleri oynap duryardı. (MV s,8)

“ Fakat Vepa henüz küçücüktü, onun kara gözleri oynuyordu. ”

-p dur- : İncener sandırap duran sağ elini uzatdı. (PH s,332)

“ Mühendis titreyen duran sağ elini uzattı. ”

-p dur - : Soltansöyün köşgüne barıp, vezirleri bilen ata atlanıp durka, Miralı eşegini sürüp barıpdır. (SE s,288)

“Soltansöyün köşküne varıp, vezirleri ile ata binerken, Miralı eşegini sürüp varmış.”

-p dur- : Atanepesiñ yüreginde gaynap duran gaharlı hıñzap daşına çıkdı. (PH s,157)

“ Atanepes'in kalbinde kaynayan siniri aniden dışa vurdu. ”

-p dur- : Yigit birsalım pikir edip durmak bilen goñşı bölümiñ işgärine yakımlı gülüp, şeyle diydi: (PH s,154)

“Yiğit birazcık düşününerek, komşu bölümün işçilerine tebessüm edip, şöyle -dedi:”

-p dur- : Saltık Amanoviç inceneriň gäminiň gırasından berk yapışıp duranını gördi. (PH s,330)

“ Saltık Amanoviç mühendisin geminin kenarından sıkıca yapıştığını gördü.
”

-p dur- : Şeyle ızını üzmän gürlöp duran Saltık Amanoviçiň elleri-de boş durmayardı. (PH s,329)

Böyle aralıksız konuşup duran SaltıkAmanoviçin elleri de boş durmuyordu.

-p dur-: Bu buz yalı doňup duran gızı eretmek maksadı bilen gelipdim. (PH s,108)

“ Ben buz gibi donan kızı eritmek maksadıyla gelmişim. ”

-p dur- : Hovasız mıhmanhana, asfaltı hamır yalı mlkıldap yatan şäher köçeleri, ağaçların üstünde cam yalı sallanıp duran gün, derya ilki girenimizde emele gelen galkım, kapıyalar...(PH s,284)

“Havasız misafirhane, asfalt hamur gibi yumuşayan şehir sokakları, ağaçların üstünde cam gibi sallanıp duran güneş, nehre ilk girdiğimizde meydana gelen dalga...”

-p dur- : İki yomut köp vagtlap biri-birini görmän-görmän göräyse, näme diyceklerini bilmän, biri-biriniň yüzüne bakıp: “Veyt-veyt” diyer durarmışlar. (PH s,329)

“İki yomut çoğu zaman birbirini uzun zaman görmeden görüşüklerinde ne diyeceklerini bilmeden birbirinin yüzüne bakıp: “Vay, vay” diyip dururmuş.”

-p dur- : Năme üçinkä? Năme üçin beylekă?-diyip, kuhnyaniň işigine arkasını dirăp, bu zatları sinap durka, Bekmırat özüne sorag berdi. (MV s,13)

“ Niçin ki? Niçin böyle ki? Deyip mutfağın kapısına sırtını yaslayıp, bu şeyleri denerken, Bekmırat kendi kendine soru sordu. ”

-p dur- : Bir gün ol oğlanlarıñ oyunlarına gızıgıp durka, kovalaşyan oğlanlardan biri şoña bukulmak içinmi ya hücumden özünü goramak içinmi, atanlıkda Batırıñ egninden yapışdı. (SE s,84)

“ Bir gün o oğlanların oyunlarına dalıp duruken, koşuşan oğlanların biri ona saklanmak için mi ya da saldırıdan kendini korumak için mi, aniden Batırın omzundan tuttu. ”

-p dur- : Orazmırat paltosını geyip, iliklerini ötürip durka, yuvaşcadan gapı kakıldı. (PH s,251)

“ Orazmırat paltosunu giyip, düğmelerini iliklerken, yavaşça kapı vuruldu. ”

-p dur- : Olar yüz gram arak, içenleriñden son kotlet iyyärlermi, yada içine dırmak yalıcak et salnan govurulan çörek iyyärlermi, onçasını aňşırıp duranoklar ahırı. (PH s,202)

“ Onlar yüz gram içki içtiklerinden sonra köfte yiyorlar mı, ya da içine tırnak kadar et koyulan kızartılmış ekmek yiyorlar mı, o kadarını anlayamıyorlar. ”

8.2.2. Hareketin Geçmişten BaşlayıpTekrarlanarak Süregeldiğini İfade Eder:

-p dur- : Bayrı Orazoviç bu sözleri aytman, Bekmıradıñ stola degeyin-degeyin diyip duran kellesini yumruklap oturan bolsa, Bekmırat için has yeñil hem govı bolardı. (PH s,133)

“Bayrı Orazoviç bu sözleri söylemeden, Bekmıradın masaya deyyim deyyim diyen başını yumruklayıp otursaydı, Bekmırat için daha kolay hem iyi olurdu.”

-p dur- : Vepa hem onu inandırmak için delil getirip durmadı, diñe yılgırdı. (MV s,32)

“Vepa da onu inandırmak için delil getirip durmadı, sadece gülümsedi.”

-p dur- : A-hov, sen oglana artıkmaç azar berip durmasañ näderkä? (SE s,78)

“ Yahu sen oğlanı fazla azarlamasan nasıl olur? ”

-p dur- : Emma “gaçakçı”diyilyän özünden-özi öleyin diyip duran bir adam ekeni. (SE s,130)

“ Fakat “kaçakçı” denilen kendi kendine öleyim deyip duran bir adammış. ” -

p dur- : Şol yatdan çıkmacak gice edilen bir minutluk ecizlik indi onuñ bütün ömründe gorkı bolup durarmıka? (PH s,187)

“O akıldan çıkmayacak gece, yapılan bir dakikalık acizlik şimdi onun bütün ömründe korku oluyorumu ki? ”

-p dur- : Balagıñ agzı incigine sırlaşıp durdı. (MV s,6)

“ Pantolonun ağzı bacağından salınıp durdu. ”

-p dur- : Emma onuñ adatdakı geplemezekliği bu yerde-de päsgel berip, bir näçe sekuñtlap, dodagını müñküldedip durdı. (SE s,98)

“ Fakat onun alışılan suskunluğu burada da engel olup, birkaç saniye, dudaklarını hareket ettirdi. ”

-p dur- : Onuñ nirededigini, näme üçindigini aydıp durmanın elbetde, gereği yok, aytmaga hakkımız hem yok. (SE s,130)

“ Onun nerede olduğunu, niçin olduğunu söyleyip durmanın elbette gereği yok, söylemeye hakkımız da yok. ”

8.2.3. Hareketi Yapmaya Başlamayı İfade Eder:

-a dur- : Ol elini süpürüp, yerinde oturandan soñ, Batıra düşündirmäge durdı. (SE s,100)

“ O elini silip, yerine oturduktan sonra, Batır’a anlatmaya başladı. ”

-a dur- : Patap Ata burça gısıılışıp duran ayalarla yüzlenen vagtı olar göyâ ukudan açılan yalı bolup herekete başladılar, içerini yıgnaştırmaga durdular.(SE s,126)

“ Patap Dede, köşeye sıkışmış duran bayanlara baktığı vakit onlar sanki uykudan açılmış gibi olup herekete başladılar, içeriyi toplamaya başladılar. ”

-a dur- : Melece bukcadan çıkan eplem kağızı alıp, okamaga durdı.

Melece zarftan çıkan kırışmış kâğıdı alıp, okumaya başladı.(SE s,185)

9.GAL- : Türkmen Türkçesinde gal- esas fiil olarak; kalmak, arta kalmak, geride kalmak, geri kalmak, kaçırmak, unutmak, süresini geçirmek, devam etmemek, yoksun kalmak, kaybetmek, yitirmek, kesmek, dinmek, ara vermek, durmak anlamlarında kullanılır.

Türkiye Türkçesinde kal- yardımcı fiiliyle kurulan sürerlik fiilleri,genelşlikle durum bişldiren esas fiildeki oluşun,hareketsiz olarak sürmekte olduğunu bildirir:bakakal-,çakılakal-,donakal-...(Korkmaz,2003:826)

Arat'a göre Altay Türkçesinde A- gal- tasvir fiili a-Bir durumun veya hareketin süresini b-Bir defa ortaya çıkan veya tamamlanmış bir hareketi gösterir. (Arat, 1928:15)

Temel fiile kal- fiili ulandığı zaman temel fiilin eylemine, "beklenmezlik görünüşü içinde bir sürerlik" ya da " bir geçmişten sürüp gelme" anlamları kazandırır.(Ediskun, 1999:234)

Arat'a göre Altay Türkçesinde A- gal- tasvir fiili a-Bir durumun veya hareketin süresini b-Bir defa ortaya çıkan veya tamamlanmış bir hareketi gösterir.(Arat,1928:15)

Gal yardımcı fiilleriyle kurulan tasvir fiilleri hareketin bitiş evresinin belli olmayan vakte kadar devam ettiğini anlatır.Gal- yardımcı fiilinin devamlılık anlatan yapılardan farkı aktif hareket ifade etmemesidir.Bu yapı hareketin bitikten sonrada durumun devam ettiğini anlatır.Hareketin aniden ortaya çıkmasını anlatır.

Bu yapı sürerlik anlamında az da olsa 18. ve 19. asır Türkmen yazılı edebiyatında kullanılmıştır. Gal- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiilleri hareketin olup bittiğini anlatır. Hareket bitse de hareketin neticesi devam eder. (Annanurov, 1981:31-32)

Baylyev, gal- yardımcı fiiliyle kurulan tasviri fiilleri “Hareketin bittiğini gösteren tasvir fiiller” başlığı altında incelemiştir. Sürelik fonksiyonuna değinmemiştir. Gal- fiiliyle kurulan tasvir fiillerinde hareketin neticelenmesi görülüyor; fakat henüz hareket tamamen bitmemiştir. Hareket veya hareketin etkisi devam etmektedir.

İncelediğimiz metinlerde gal- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiili hareketsiz biçimde sürelik ifade etmektedir. Birkaç örnekte şaşırıp kalma ifade etmektedir. Hareketin veya işin neticelendiği veya neticelenmeye yaklaştığı görülmektedir.

9.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(A)p/ -(l) p zarf-fiil eki +gal- yardımcı fiili

9.2. İŞLEVLER:

9.2.1. Şaşırıp Kalma İfade Eder:

-p gal- : Onuñ beynisinde emele gelen hile, söze salım yok, yene onuñ yüzüne yılcıraklap galdı. (SE s,73)

“Onun beyninde ortaya çıkan hile, söze yer yok, yine onun yüzüne sırtıp kaldı.”

-p gal- : Siz, belki, meniñ aydanıma inanmarsınız; oña gözi düşen oğlanlar ağızlarını açıp galdılar. (SE s,158)

“ Siz belki benim söylediklerime inanmıyorsunuz, ona gözü ilişen oğlanlar ağızları açık kaldı.”

-p gal - : Añkar nätceğini bilmän, añkarılıp galdı. (SE s,148)

“ Şaşkın ne yapacağını bilmeden, bakınıp kaldı. ”

-p gal- : Men bu maşgalanıñ meniñ bilen Gülenname bolan meylini yañı bilip galdım. (PH s,290)

“Ben bu ailenin benimle Gülenam’a meylini yeni anladım.”

9.2.2. Hareketsiz Sürerlik İfade Eder:

-p gal- : Oglum, sen yatıp galıpsın, indi giç bolar diyyardı. (MV s,33)

“Oğlum sen uyuyup kalmışsın, şimdi geç olur diyordu.”

-p gal- : Gulakları kemallı yuvlanda, dişleri kemsiz arassalanda, köynegi täze yuvlan yalı temiz galanda bolsa, Aman yatıp galıpdı. İñ yamanı hem şoldı. Ertir irden turarın diyip yatanda, yine uklap galyardı. (MV s,149)

“Kulakları iyice yıkandığında, dişleri eksiksiz temizlendiğinde, gömleği yeni yıkanmış gibi temiz kaldığında ise, Aman uyuyup kalmıştı. En kötüsü de buydu. ”

-p gal - : Ol yönekey çörekden bir gün doysa, bir hepde yalmanıp galyardı. (MV s,62)

“Ol sade ekmekten birgün doysa, bir hafta yalanıp kalıyordu. ”

-p gal- : Emma onuñ şol meyline may bermedik Bossan tasancırap galdı. (MV s,78)

“Fakat onun şu meyline fırsat vermeyen Bossan sinirlendi. ”

-p gal- : Ol iñ soñunda elini yere direp galdı. (MV s,78)

“O en sonunda elini yere destekleyip kaldı. ”

-p gal- : Doktor, onı nähili ayırmak bolar? Diyip, şol soragı nähili daşına çıkararını duyman galdı. (SE s,101)

“Doktor, onu nasıl ayırak olur? Diye o soruyu nasıl sorduğunu fark etmeden kaldı. ”

-p gal- : Emma olar her sapor onun diňe gaydıp gelenini görüp galyarlar.
(MV s,1714)

”Fakat onlar her sefer onun sadece dönüp geldiğini görüp kalıyorlar. ”

-p gal-: Ogullarım, ovuncak guşlaryň yağı mähleşik bolar, agzyňiza-
burnuňiza yemleşip galması mümkündür-diydi. (SE s,75)

”Ogullarım, ufak kuşların yağı sert olur, ağızınıza burnunuza yapışıp kalması mümkündür dedi. ”

-p gal -: Şol häsiyet olaryň beynilerinde çagalıkdan orun alıp galıpdı. (SE
s,209)

”O hasiyet onların beyinlerinde çocukluktan yer alıp kalmıştı. ”

-p gal- : Kelekbay barmagını burnuna sokup galdı. (SE s,201)

”Kelekbay parmağını burnuna sokup kaldı. ”

-p gal- : Ol yumrugını düwüp, birine topulanını hem duyman galdı. (SE
s,156)

”O yumruğunu sıkıp, birinin üzerine yürüdüğünü fark etmeden kaldı. ”

-p gal- : Ol çekiç degen kirli barmagını azgina salanı duyman galdı. (SE
s,159)

”O çekiç degen kirli parmağını ağızına saldiğini fark etmeden kaldı. ”

-p gal- : Aynanýň yılmónak yası yüzünde barmak ızınıň menekleri tagma
bolup galyardı. (SE s,25)

”Aynanın kaygan yassı yüzünde parmak izinin lekeleri iz olup kalıyordu. ”

-p gal- : Üyşmek bolup yatan Tulparı, ayını, doňzı, möcegi selcermekçi
bolan tilki olaryň daşında aylanıpdır, pırlanıpdır-da, ısıganıp, burnunu
uzadanda, Tulparıň yalına yemleşip galıpdır. (SE s,267)

”Üşüyüp yatan Tulparı, ayıyı, domuzu, kurdu, görmek isteyen tilki onların etrafında dönmüş, fırlamış da, koklayıp burnunu uzattığında, Tulpar’ın yelesine yapışıp kalmış. ”

-p gal- : Şu vagt hem Gülnar göz astından seredip, Mergenoviñ öz izlarından garama gara gelişini görüp galdı. (PH s,322)

”Şu anda Gülnar gözaltından bakıp, Mergenovun kendi peşlerinden baka baka gelişini görüp kaldı. ”

-p gal- : Şeydip Sapa gotur meni gitse gelmeziñ yolundan galdı. (PH s,288)

”Böyle yapıp Sapa Gotur beni gitse gelmez in yolundan alıp kaldı. ”

-p gal- : Diñe ayal bilesigeliciligi onı gapını şakırdadıp yapıp gitmekden saklap galdı. (PH s,237)

”Yalnız, kadın meraklılığı onu kapıyı şakırdatıp kapatıp gitmekten alıkoydu. ”

-p gal- : Goçmıradıñ obada önüp-ösen ayalı hem indi kemsiz şäherli bolup galıpdır. (MV s,204)

”Goçmurad’ın köyde büyüyen eşi de şimdi tamamen şehirli olmuş. ”

-p gal- : Emma näme üçin hem bolsa, ol bir zat barasında pikire düşdi ve gözleri bukcanıñ yüzüne dikilip galdı. (MV s,119)

”Ama ne için de olsa, o bir şey hakkında düşünmeye başladı ve gözleri çantanın üzerine dikilip kaldı. ”

-p gal- : Şeyle ogurlığıñ üstünde tutulan badına, özünüñ ulı günäkärçiliğiñ astında galmagına sebep bolanıñ Allayar tulumdığına Gurt gart şol mahal düşünip galdı. (MV s,74)

”Böyle hırsızlık üstünde yakalandığında kendinin büyük günah altında kalmasına sebep olduğunun Allayar Tulum olduğuna Gurt Gart o an anlayıp kaldı. ”

-p gal- : Yöne bu nāmālim garakçlarıñ yüz keşpleri, sır-sıpatları Vepa bilen Kelcāniñ gözleriniñ öñünde surat bolup galdılar. (MV s,13)

”İşte bu belirsiz çetecilerin suratları, endamları Vepa ile Kelcenin gözlerinin önünde sûret olup kaldılar. ”

-p gal- : Onuñ alaran gözleri Vepa baka dikilip galdı. (MV s,13)

”Onun sinirli bakan gözleri Vepaya doğru dikilip kaldı. ”

-p gal- : Ol kel hem dāldı, emma oña şol at has bolup galdı. (MV s,8)

”O kel de değıldi; fakat ona o ad ona has olup kaldı. ”

-p gal- :Dogrudan hem yükçi avradlarıñ yük çekmekden yaña örküciniñ gapdalları yağır bolardı gara öyüñ üstünde birnäçe yıl tüsse siñip duran gara gurumu yakıp kirpiniñ tikenli hamını yakıp, şol yaralar gutarıldı, emma onuñ yerleri topbarıp duran ullakan düvün bolup galardı.

”Doğrusu yük taşıyan kadınların omuzlarının kenarları yük çekmekten yara olurdu. Kara evin üstüne uzun yıllar duman sinip duran siyah ağı yakıp kirpini dikenli derisini yakıp o yaralar bitirilirdi; fakat onun izi yuvarlanıp duran büyük düğüm olarak kalırdı. ”

-p gal- : Tiz vagtda onı öye, mihmançılığa çağırarıs onda bilip galsın. (PH s,167)

”Tez vakit onu eve misafiriğe çağırırız o zaman öğrensin. ”

-p gal- : Kelekbay yumrugını düvüp galanda, Capbaklar özlerini harmandan aşak goyberdiler. (SE s,185)

”Kelekbay yumruğunu sıkıp kaldığında Capbaklar kendilerini harmandan aşağıya bıraktılar. ”

10. GEÇ- :Baylıyev geç- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiilleri “Hareketin olup bittiğini gösteren tasvir fiiller başlığı altında incelemiştir. Baylıyev’e göre geç- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiilleri hareketin bittiğini anlatır (Baylıyev, 1981:187).

Türkiye Türkçesinde kullandığımız şu örnek de geç fiilinin, hareketin bittiğini gösterdiğini kanıtlar niteliktedir (Her şey gelip geçti.).

Türkmen Türkçesinde geç- fiili esas fiil olarak; geçmek, yol katetmek, öğrenmek, geçmek, yol katetmek, bir şeyi öğrenmek, bakmak, bir yere girmek, işe girmek, birini bağışlamak anlamlarında kullanılır, ayrıca -ıp’lı ulaçlı eylemlerle hareketin tamamlandığı gösteren yardımcı eylemler oluşturur.

10.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil + -(A)p/ -(I)p zarf-fiil eki + geç- yardımcı fiili

10.2. İŞLEVLER:

10.2.1. Hareketin Bittiğini İfade Eder:

-p geç- : Hepdeniň ikinci günü Yarnepesiň öyünde, işinde durmuş şu yokarda beyan edilişi yalı bolup geçdi.(PH s,208)

“Haftanın ikinci günü Yarnepes’in evinde, işinde hayat şu yukarda beyan edildiği gibi oldu.”

-p geç- : Bu direktor bolup geçeli bəri, dogrusını aytsam, elimiz agzımıza yetenok. (PH s,127)

“Bu müdür olduğundan beri doğrusunu söylersem, elimiz ağızımıza yetmiyor.

-p geç- : Soň batlı-batlı ädimaläp ugradı, öňünden çikaniň yanında ayak çekip, degşip-gülşüp geçyär. (SE s,212)

“Sonra hızlı hızlı adımlamaya başladı, önünden çıkan adamın yanında durup, şakalaşıp geçiyor. ”

-p geç- : Öz yoluna garaşıp, salları suv üstünde bolup oturan ata-enesiniñ duşundan gazap bilen pasırdap geçdi. (PH s,129)

“Kendi yolunu bekleyip, sabırsızlıkla oyuran anne babasının yanında öfkeyle homurdandı. ”

11. GEL- : Orhun Yazıtlarından tespit edilen örneklerin hiç birinde birleşik fiil olumsuzluk ekiyle kullanılmamıştır. Karahanlı Türkçesine ait eserlerden yalnızca Kutadgu Bilig’de kullanımı tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde de birleşik fiili oluşturan yardımcı fiil gel- biçimine girmiş ve birleşik fiilin kullanımı önceki dönemlere göre oldukça yaygınlaşmıştır. (Bayraktar: s,294)

Eski Türkiye Türkçesinde çok sık kullanılan kurallı birleşik fiillerden biridir. Misallerden uzun süredir devam eden alışkanlık ve alışlagelmiş hareketleri ifade ettiği görülmektedir: ola gel- “uzun süredir devam etmek” taña gel- “şaşakalmak” (Demir, 2004:112)

Gel- yardımcı fiili ile kurulan sürerlik fiilleri, esas fiildeki oluş ve kılışın alışkanlık hâlinde sürmekte olduğunu gösterir. Gel- yardımcı fiilleriyle kurulan tasvir fiilleri bir ad, bir sıfat, bir zarf gibi kullanılabilir.(Korkmaz, 2003:824-825) Burada dikkat çekici bir husus vardır. Z. Korkmaz gel- yardımcı fiilin birdenbirelik yaptığına değinmemiştir. Korkmaz’ın kitabında geçen bir örnek aynen şöyledir: “Günlerden bir gün, tek başına, batağı yırtıp çıkagelmiş, haftasında Demircan’a bağlanmıştı.” (K.Tahir, DA, 112) (Korkmaz, 2003:826).

Temel fiile gel- tasvir fiili ulandığı zaman, temel fiilin eylemine “bir geçmişten sürüp gelme” ya da “bir beklenmezlik, apansızlık” anlamlarını kazandırır.(Ediskun, 1999:233) Ediskun gel- yardımcı fiillerinin hangi zarf-fiil ekleriyle birleştiğinden bahsetmemiştir. Yalnızca, sürerlik fiillerinin e- istek eki ile dur-, gel-, -gör-, koy- tasvir fiillerinden biri ulanmış olumlu ve olumsuz biimleri ayrı yazılır, diye bahsetmiştir (Ediskun, 1999:235). Banguoğlu git-fiilini yarı tasvir fiili olarak gösterir(Banguoğlu, 2007:493).

Baylıyev, gel- yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiilleri “Hareketin sürecini ve yönünü gösteren yardımcı fiiller” başlığı altında incelemiştir. Hareket ya da iş

geçmişten bugüne gelmiştir. Hareket özneye doğrudur. Hareket neticelenmemiştir.

-p zarf-fiil ve gel- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiillerinin hareketin belirsiz bir vakitten beri devam ettiğini anlatır. (Annanurov, 1977:33)

Gel- yardımcı fiili özneye yaklaşma ifade eder. Süretilik anlamının yanında işin adet halinde süregeldiğini anlatır. İncelediğimiz metinlerin hepsinde gel- yardımcı fiiline –p zarf-fiil eki geldi. Türkmen Türkçesinde gel-fiili esas olarak; gelmek, gelmek(gönderilen bir şeyin gelmesi) ,olmak, çekmek, tartmak, bir şeye gelmek, ulaşmak, adlarla birleşik eylemler oluşturur (layık gelmek),ana eyleme –ıp ulaç ekinin eklenmesiyle hareketin yaklaştığını bildirir (yetip gelir”ulaşır”).

11.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(A)p/ -(I4)p zarf-fiil eki + gel- yardımcı fiili

11.2. İŞLEVLER:

11.2.1. Hareketin Geçmişten Sürüp Geldiğini İfade Eder:

-p gel- : Gözden gayip bolan maşın hıyalda ak demirlerini güne hem çıranın ışığına yaldıradıp, onu maşla guramak baradaki hıyalıñ üstünden alıp gelyardı.(PH s,85)

” Gözden kaybolan araba hayalde beyan demirlerini güneşe de çıramın ışığına parlayıp, onu aile kurmak konusundaki hayalin üstünden alıp geliyordu. ”

-p gel- : Aman göyâ diyersin hiçbir zat yüze çıkmadık yalı yalcıraklap gelyardı. (SE s,24)

”Aman güya dersin hiçbir şey ortaya çıkmamış gibi sırtıp geliyordu. ”

-p gel-: Inha göresin, ol bütün tozana, hapa çırşaga bulaşıp gelir, ya balacığını sal-sal yırttırıp gelir, ya-da mañlayını aşık yalı çışirip gelir. (SE s,24)

”Aha! Görürsün, o bütün toz kümesine, üstünü başını kirletip gelir, ya pantolonunu parça parça yırttırıp gelir, ya da alnını aşık gibi şışirip gelir. ”

-p gel- : Tecenden gün batmazınıñ öñ yanında gaydırıp gelip, öz çadırında, raskladuşkanıñ üstünde arkan yatışına Bekmırat pikir edyardı.(PH s,115)

”Tecen’den güneş batmadan önce dolanıp gelip, kendi çadırında yatağın üstünde sırtüstü yatışını Bekmırat düşünüyordu. ”

-p gel- : O name üçin Bekmırat? Men repatıyadan gaydıp gelsem siz eyyam yatan ekeniniz.(PH s,211)

” O niçin Bekmırat? Ben provadan dönüp geldiğimde siz bir süredir yatıyordunuz. ”

-p gel- : İki yıl mundan ozal onı gutarıp gelip, garagumdan nebit-gaz agtaria giya partiyaşına işe geçdi.(PH s,95)

”Bundan iki yıl önce bitirip gelip, garagumdan petrol gaz arayan jeoloji bölümünde işe başladı. ”

-p gel- : Ertir hallıgüllere barıp gelsän, baktıgöl Bekmıradıñ garajınıñ öñünde garavulçılık çekmegi yüregine düvdi.(PH s,107)

” YarınHallıgüller’e gidip geldikten sonra Baktıgöl Bekmırad’ın garajının önünde bekçilik yapmaya aklına koydu. ”

-p gel- : Şonuñ üçin hem ol bu gün torsarılıp gelyardı, günä özünde bolanı üçin, sulhı örän öçükdi. (PH s,21)

”Onun için de o bugün sinirlenip geliyordu, günah kendinde olduğu için, yüzü çok asıktı. ”

-p gel- : Bir минутdan soň dolanıp gelen Aman elleriniň ayasını ulumsılık bilen gerdi. (PH s,25)

”Bir dakikadan sonra dolanıp gelen Aman ellerinin ayasını küçümseyerek gerdi. ”

-p gel- : Onuň gaşına Mıralını alıp gelipdirler. (SE s,293)

”Onun önüne Mıralı’yı alıp gelmişler. ”

-p gel- : Olar öyelerine bakan, ılgap, ullakan sanaç bugday göterip geldiler.

”Onlar evlerine doğru, koşup iri çuval götürüp geldiler. ”

-p gel- : Ecesinden bir az heder edyän Aman bımamla bir görünüşde gizlenciräp gelyärdi.

”Annesinden biraz çekinen Aman yakışksız bir görünüşte gizlenip geliyordu.

-p gel- : Aybölek yığırıp yanına geleninde, Orazmırat iki eli bilen stola berk yapışıp, zordan yıkılman saklandı. (PH s,176)

”Aybölek gülüp yanına geldiğinde, Orazmırat iki eliyle masaya kuvvetlice yapışıp, güçlücke düşmeden durdu. ”

-p gel- : Kä gün bolsa iki elini burnuna sokup gelerdi. (PH s,284)

”Kimi gün ise iki elini burnuna sokup gelirdi. ”

-p gel- : Oglum, iberilen yere sag-aman barıp gelseň,avariya etmeseň, ak yürekalen hızmat etseň maňa berdir.(PH s,98)

”Oğlum, gönderilen yere sağ salım gidip gelsen, kaza yapmasan, temiz kalbe hizmet etsen daha iyidir.”

-p gel- : Hakikat özünüň bar güyci bilen onuň üstüne abanıp gelyärdi. (PH s,186)

”Doğrusu, var gücüyle onun üstüne abanıyordu. ”

-p gel- : Tăcigül ıglap gelip, Yarnepesiñ kövüşlerine yapışdı. (PH s,164)

”Tăcigül ağlayarak gelip, Yarnepesin lastik ayakkabılarına yapıştı. ”

-p gel- : Her hili şorta sözler bilen yolağçıları gülüşdirip gelyän, gözleri çım-gızıl, eñegi öñe çıkıp duran, geçisakgal adam gıraları eplem- eplem gök şıyapasını aşagrak basıp, Orazmıradıñ yanına geldi. (PH s,138)

”Her türlü fıkralarla yolcuları güldürüp gelen, gözleri kıpkırmızı, çenesi öne çıkıp duran, keçisakal adam kenarları büklüm büklüm yeşil şapkasını aşağı bastırarak, Orazmıradın yanına geldi. ”

-p gel- : Bekmırat uzak vagt seredip oturandan soñ yağdan gıl sogrulan yalı bolup, asfaltdan yenilik bilen süynüp gelyänin maşındığına, onuñ-da özüne tarap gelyändigine akıl yetirdi.(PH s,65)

”Bekmırat uzun süre bakıp oturduktan sonra yağdan kıl çeker gibi olup, asfalttan hafiflikle sıyrılıp gelenin araba olduğunu, onun da kendine doğru geldiğini fark etti. ”

-p gel- : İne şonda şıkgı toyundan bine edilen gala pagsasına dil bityär ve ol: “Ganlı gılıcını bulup gelen Arap serkerdeleriniñ garşısında gövsümi gerdim. (MV s,6)

”İşte o zaman topraktan yapılan kale duvarına sanki bülbül kesiliyor ve o: Kanlı kılıcını bulayıp gelen Arap komutanlarının karşısında göğsümü gerdim.

-p gel- : Barıp görse, habar berlişi yalı, Mähri okıvına ertir bilen gidyär, giç öylen hem gaydıp gelyär. (MV s,152)

”Gidip görse haber verildiği gibi Mihri okuluna erkenden gidiyor, öğleden sonra ise dönüp geliyor. ”

-p gel- : Serçe sürisi yalı bolup çar tarapdan güvlöp uçup gelen pikirler kellä sıgmayardı.(MV s,164)

”Serçe sürüsü gibi olup, dört taraftan güröldeyip uçup gelen fikirleri aklı almıyordu. ”

-p gel- : Mekdebe gitmeli vagtın yetip gelir. (PH s,32)

”Okula gitme çağın yaklaşıyor. ”

-p gel- : Sen şonluk bilen öyde bir salım okarsın veli, vagtın nâhili geçeni hem duymarsın, birden görsen, eyyâm okuva, mekdebe gitmeli vagtın yetip gelir.

”Sen böylelikle evde bir ara okursun, ancak zamanın nasıl geçtiğini de anlamazsın, aniden görsen, şimdiye kadar okumaya başlayacak zamanın yaklaşıyor. ”

12. GİT- : Türkmen Türkçesinde git- fiili esas olarak; gitmek, harcanmak, yerleşmek anlamlarında kullanılır.

Deny bu fiili istimrarî fiiller arasında göstermiştir. Ayrıca git- geçmiş hadeslerde kullanılır (Deny, 1941:473). Gabain, Türkçe’de hem –A hem de –(l)p ile kullanılan git- fiilinin descriptive bir fiil olarak uzaklaşan bir hareketi gösterdiğini belirtir (ol-a-gider, bin-ip-git-). Eğer fiil bir şey için gitmek anlamındaysa Gabain’e göre modal bir yardımcı fiil (asıl anlamını muhafaza eden fiil) olarak kullanılır (isteyü git-).

Git yardımcı fiili ile kurulan uzaklaşma fiilleri, esas fiildeki bir oluş ve kılışın “uzaklaştığını” gösteren tasvir fiilleridir (olagider, söylenegider). Bugün Türkiye Türkçesinde –(y)-A gît- tasvir fiili kullanımdan düşmüş ve yerini yeni bir şekil olan –lp git- tasvir fiiline bırakmıştır. Bu tür yukarıda belirtildiği ve git- yardımcı fiilindeki tasvir anlamında gerekli kıldığı şekilde, esas fiildeki oluş ve kılışta uzaklaşmanın ağır bastığı bir birleşik fiildir (dalıp git, kaybolup git). Ancak, sürüp git- birleşiminde uzaklaşma yanında bir sürerlilik işlevinin varlığını da belirtmek gerekir.(Korkmaz, 2003:831-832)

Ediskun git- fiilini sürerlik fiili olarak göstermiştir. Temel fiile git – tasvir fiili ulandığı zaman, ona “*şimdiki zamandan gelecek zamana doğru sürüp gitme*” anlamında kullanılır (Ediskun, 1999:233).

Konuyla ilgili kendi görüşlerimizi söyleyelim. Git- fiilinin genel olarak sürerlik ifade ettiği çok açıktır(sürüp git-).“Yıllardan beri *sürüp giden* bu husumet hiç bitmeyecek.” Misâlde de görüldüğü gibi hareket geçmişte başlamış ve hareketin neticelenip neticelenmediği belli değildir. Hareketin yönü gelecek zamana doğrudur. Baylıyev’in ileri sürüğü, yani git- fiilinin hareketin bittiği görüşünü Türkiye Türkçesindeki misallerle desteklemeye çalışalım:“Ekinler kavrulup gitti.” Ocaklar sönüp gitti.” Bu iki misalde de görüldüğü gibi hareketin bittiği çok açıktır. Hareket neticelenmiştir.

Baylıyev gitmek yardımcı fiilleriyle kurulan tasvir fiillerini “Hareketin sürecini ve yönünü gösteren tasvir fiilleri” ve “Hareketin bittiğini gösteren tasvir fiilleri” başlıkları altında incelemiştir.(Baylıyev, 1981:182)

12.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+-(A₂)p/ -(I₄)p zarf-fiil eki +git- yardımcı fiili

12.2. İŞLEVLER:

12.2.1. Hareketin Öznenen Uzaklaşmasını İfade Eder:

-p git- : Emma veli, öne gövün söygan adamın bilen el tutuşup, gülüp oynap gitsen, hey muna yetesi zatbarmı?(PH s,127)

” Fakat gönlünün istediği adamlarla öne doğru el ele tutuşup gülüp oynayıp gitsen, bundan daha iyisi olur mu? ”

-p git- : Baktıgöl aragatnaşığı öñki boşlunda galdırmagı, şähre gelende öz öyünde düşmegi, kâgiceler yatıp gitmegi hayış etdi.(PH s,113)

” Baktıgöl ilişkileri önceki durumuna getirmeyi, şerhe geldiğinde kendi evinde kalmayı, bazı geceler yatıp gitmeyi rica etti. ”

-p git- : “İne birden şu vagt Hallıgöl meniñ benimden geçip gitse, munuñ bilen baryanıma görse, soñ ol menin bilen gepleşmez.(PH s,88)

” İşte birden, şu vakit Hallıgöl benim yanımdan geçip gitse, bununda gittiğimi görse, sonra o benimle konuşmaz. ”

-p git- : Artıkmaç gürrüñden kaçıp, Bagtıgöl “Soñ gelerin” diyip garajdan çıkıp gitdi.(PH s,86)

” Fazla sohbetten kaçıp, Bagtıgöl’e “Sonra gelirim” deyip, garajdan çıkıp gitti. ”

-p git- : “Cadıgöyüň beren dogalarınıň üstünden artlap geçer velin, Mähriniň yüregine hovul düşer, aňırsı bir aya yetmän oba gaydıp barar” diyen inancı bilen hatda bularıň hiç biri bilen hem hoşlaşman çıkıp gitdi. (PH s,55)

“Sihirbazın verdiği muskaların üstünden atlayıp geçer Mehrinin yüreğine korku düşer, en fazla bir ay olmadan köye gidip geri döner” inancıyla hatta bunların hiçbirisiyle de görüşmeden çıkıp gitti. ”

-p git- : Maşın yarım sagatdan sor hiçbir azarsız yöräp gitdi.(PH s,67)

” Araba yarım saatten sonra zahmetsizce yürüyüp gitti. ”

-p git- : Däli derya bir zarpta ol yeri yıkıp, demirgazığa tarap coşgun bilen akıp gidecek yalı bolup görünyärdi. (PH s,290)

”Deli derya gibi bir vuruşta orayı yıkıp, kuzeye doğru coşkuyla akıp gidecek gibi gözüküyordu. ”

-p git- : Aldanıp onuň ızına düşüp giden garıplaram kân. (PH s,265)

”Aldanıp onun peşine düşüp giden yoksullar da çok. ”

-p git- : Kellesiniň içi Kervensaraya dönüpdı, pikirleriň bir toparı gelip dolyardı, beyleki bir toparı çıkıp gidyardı. (PH s,258)

”Kafasının içi kervansaraya dönmüştü, fikirlerin birçoğu gelip doluyordu, diğer birçoğu çıkıp gidiyordu. ”

-p git- :Olarıň turbalarından çıkıyan tüsseler çal deňziň, çal asmanıň reňkine goşulup, kesä atılan gant yalı eräp gidyardı. (PH s,331)

”Onların borularınan çıkan dumanlar gri denizin, gri gökyüzünün rengine karışan, yana atılan şeker gibi eriyip gidiyordu. ”

-p git- : Tüveleme, tüveleme, bu gızıl gaşlı yüzükleriň gözelligi köynegiň, kövüşleriň gözelligi bilen garışıp gidyardı. (PH s,186)

”Maşallah! Maşallah! Bu kızıl kaşlı yüzüklerin güzelliği, gömleğin, ayakkabıların güzelliğiyle karışıp gidiyor. ”

-p git- : Yüreği dilinip giden yalı boldı. (PH s,186)

”Yüreği parçalanıp gider gibi oldu. ”

-p git- : Ak yüzli kız hopugıp giden yalı boldı. (PH s,85)

”Ak yüzli kız nefesi kesilip gider gibi oldu. ”

-p git- : Mirat yüzünüň ugruna tasancırap çıkıp gitmekçi boldı. (SE s,49)

”Murat kafasına göre sinirlenip çıkıp gitmek istedi. ”

-p git- : Maysa, inha meselem, seniň bucagaz gulagiňdan giren ocagaz gulagiňdan ötüp gidyä. (SE s,56)

”Maysa, işte örneğin, senin bu kulağından girip öbüründen çıkıp gidiyor. ”

-p git- : Cahanıň gövnüne bolmasa, yekece perzendi elinden sıyp gidip baryan yalıdı. (SE s,62)

”Cahanın gönlü olmasa, tek çocuğu elinden kayıp gidiyor gibiydi. ”

-p git- : Batırı azara goyyan, onuň içinden göterilip gidyän beladır diyip düşündi. (SE s,82)

”Batırı huzursuz eden, onun içinden kalkıp giden beladır diye düşündü. ”

-p git- : Ol hatda çıkıp gidende, ak yürek bilen seslendi: (SE s,87)

”O, hatta çıkıp gittiğinde sevgiyle seslendi: ”

-p git- : Belki, ol eyyäm gutulup gidendir? (SE s,95)

”Belki, o sırada kurtulup gitmiştir. ”

-p git- : Onuň şaňñıca zovvam sesi geniş-geriş gumlarıň üstünden aşyp gidyardı. (SE s,95)

”Onun şanlı sesi dalga dalga kumların üstünden aşyp gidiyordu. ”

-p git-: Capbak eline tükürmäğe yetişmänkä, doganlar aşaklığınıa güpürdeşip gitdiler. (SE s,169)

”Capbak eline tükürmeye yetişmeden, kardeşler aşağıya doğru gürültü ederek gittiler. ”

-p git- : Şol gurrukdan birnäçe gökvarrık uçup gitdi. (SE s,128)

”O eski kuyudan birçok kuş uçup gitti. ”

-p git- : Şonuñ için doganlar demlerini hem uludan alman, doñan gövre yalı emay bilen süysüp gitdiler. (SE s,190)

”Onun için kardeşler nefeslerini de soluyarak almadan, donmuş gövde gibi dikkatle sürünerek gittiler. ”

-p git- : Enäniñ “Aman! Aman can!” diyyän caslı hem zarın sesi hava yañı yağtılanda-da, gün gızanda-da hatda iñrik garalanda-da köçäniñ boyun ısırip yañlanıp gidyardı. (SE s,24)

”Annenin “Aman, aman can!” diye yüksek sesle hem düşkün sesi tan ağardığında da, gün kızardığında da hatta hava karardığında da sokakta yankılanıp gidiyordu. ”

-p git- : Nazariñ eli çomakaydan sıpsa, şol yağdayda başaşak togalanıp gidyardı. (SE s,10)

”Nazariñ eli çomakaydan kaysa, o durumda baş aşağı yuvarlanıp gidiyordu. ”

-p git- : Miralı näçe sapalak atsa-da, Soltansöyün onı öz erkine goyman, köşge bakan alıp gidiptir. (SE s,284)

”Miralı ne kadar bahane bulsa da, Soltansöyün onu kendi başına bırakmadan köşke taraf alıp götürmüş. ”

-p git- : Ol gutarış şahadatnamasını alandan soñ, yağdan gil sorgulan yalı bolup çıkıp gitdi. (PH s,48)

O bitiriş diplomasını aldıktan sonra, yağdan kıl çekmiş gibi olup sıyrılıp gitti.

-p git- : Ağır adımlar bilen çıkıp gitdi. (PH s,73)

”Ağır adımlarla uzaklaştı. ”

-p git- : Maşın yarım sagatdan soñ hiçbir azarsız yöräp gitdi. (PH s,67)

”Araba yarım saatten sonra hiçbir arızasız yürüyüp gitti. ”

-p git- : Eger köpçülügiñ ızına düşüp gitsem, ondamen Bağtıgülsüz galcak. (PH s,57)

”Eğer çoğunluğun peşine düşüp gitsem, o zaman ben Bağtıgülsüz kalacağım. ”

-p git- : Birden onuñ tenine bir zat degip giden yalı boldı.(PH s,55)

”Birden onun tenine bir şey değıp gider gibi oldu. ”

-p git- : Garrı agtıgını çözüp alıp gitdi. (PH s,290)

”Yaşlı torununu çözüp alıp gitti. ”

-p git- : Garrı enesi ogra gargış edip, aglamcırap vagtı, ol eşitmecek bolup çıkıp gidyardı. (MV s,64)

”Yaşlı ninesi hırsıza beddua edip, ağlamaklı olduğu zaman, o işitmek için çıkıp gidiyordu. ”

-p git- : Yörüñ biziñke baralıñ bir kâse çay içip gidiñ-diydi. (MV s,203)

”Yürüyün bize gidelim bir kâse çay içip gidin, dedi. ”

-p git- : Soñ bular ol iki fritsi alıp tokaya urup gitdiler. (MV s,54)

”Sonra bunlar o iki düşmanı alıp ormana doğru gittiler. ”

-p git- : Beyle bolsa, onam yañınız bilen alıp gidin, ertir bilen gelin. (MV s,39)

”Böyle bile olsa, onu da yanınızda alıp gidin erkenden gelin. ”

-p git- : Năme biz doňızdır öydyărmiň, düşürgäp hemme zadı öňünden biler yalı-diyip gıgırdı, onuň sesi daglara düşüp yaňlanıp gitdi. (MV s,174)

”Niye, bizi domuz mu sanıyorsun, düş görüp her şeyi önceden bilir gibi diyip güldü, onun sesi dağlara düşüp yankılanıp gitti. ”

-p git- : Gılıç Mergen onu kămahal özi bilen ava alıp gidyardı. (MV s,173)

”Kılıç Mergen onu bazen kendiyle ava alıp gidiyordu. ”

-p git- : Yarım giceden agandan soň munı turuzdılar ve yeňil maşına müdürüp alıp gitdiler. (MV s,108)

Gece ilerledikten sonra bunu kaldırdılar ve hafif arabaya bindirip alıp gittiler.

-p git- : Orazmırat iş gutarandan soň uzun, gelişiksiz çotganası bilen hatarlardaki hemme zadı çotgalap gidyardı. (PH s,147)

”Orazmırat işi bitirdikten sonra uzun fırçasıyla düzensiz sıralardaki her şeyi süpürüp gidiyordu. ”

-p git- : Çaççı bu sapar getiren sovgadını ızına alıp gitmeli boldı.(MV s,156)

”Çaççı bu sefer getirdiği hediyesini geri alıp gitmek zorunda kaldı. ”

-p git- : Altı- yedi sanı at bilen on sanı düyeden ibarat bolan dövekçiler kerveni garşıdaki beyik dađıň gatlaklarına girip, obanıň gözünden iytip gitdiler. (MV s,9)

”Altı yedi tane at ile on tane deveden ibaret olan çiftçiler kervanı karşındaki büyük dağın içlerine girip, köyün gözünden kayboldular.

12.2.2. Hareketin Bittiği ya da Bitmeye Yaklaştığını İfade Eder:

-p git- : Onun ini yine-de tikeneklap gitdi.(PH s,126)

”Onun tüyleri yine de ürperdi.”

-p git- : Ol ayıñ aydınlığına garaman, zım-zıyat gözden ıyıp gitdi. (SE s,132)

”O ayın aydınlığına bakmadan, çabucak gözden kayboldu. ”

-p git- : Bekmırat gazap bilen stolı yumrukladı, gözleri uçganaklap gitdi.(PH s,112)

”Bekmırat öfkeyle masayı yumrukladı, gözleri titredi. ”

-p git- : Eger de Bağtıgül bilen çakışdırsa, onda hökman meret bilen-de çakışdırmalıdı yadına düşende, Bekmırat nâme üçindir tisginip gitdi.(PH s,93)

” Eğer Bağtıgülle tokuştursa, o zaman mutlaka Meretle de tokuşturma gerektiği aklına geldiğinde Bekmırat ne sebeplendir tiksindi. ”

-p git- : Çarı aga gövnyetmezçilik bilen yıldırdı. Bekmırat bu yıldırmışın manasına düşündi. Onun gulaklarının ucu gızarıp gitdi.(PH s,80)

Çarı ağa beğenmemezikle gülümsedi. Bekmırat bu gülümsemenin nedenini düşündü. Onun kulaklarının ucu kızardı.

-p git- : Altın yüzük onun agzının golayında çıra bilen çaknışıp yaldırap gitdi.(PH s,52)

” Altın yüzük onu ağzının yakınında sırayla çarpışıp parladı”.

-p git- : Direktor Meret Garrıyeviç, student yoldaşları yadına düşende, onuñ yüreği yiti tığ bilen dilinip gitdi. (PH s,143)

”Müdür Müdür Garrıyeviç, öğrenci arkadaşları aklına geldiğinde onun yüreği tığ ile delinip gitti. ”

-p git- : Onuñ yüzüniñ yumruk yalı düvlüp duran etleri yazlıp gitdi. (PH s,257)

”Onun yüzünün yumruk gibi sıkılıp duran etleri gevşedi. ”

-p git- : Hova, şeyle, bizde köp yaralı Türkmen gızıl esgerleriniň yarası becerilip gutulup gitdiler, şu vagt yatanları-da bar, ol seniň salgı beryän adamıň bolsa şu başıncı palatada yatan gürrüñçi adam bolsa gerek, sebebi şol adam duşmanlarıň eline düşüp, dünyäde yok azapları görüpdür.(MV s,134)

”Evet, böyle, bizde çok yaralı Türkmen kızıl askerlerinin yarası iyileştirilip kurtuldular, o vakit uyuyanları da var, o senin dediğin adam ise şu beşinci odada yatan konuşkan adam olsa gerek; çünkü o adam düşmanların eline düşüp, dünyada olmadık eziyetleri görmüş. ”

-p git- : Ağızlığı könedi, ucu yanıp gidipdi.(PH s,59)

” Pipo su eskidi, ucu yanıp gitmişti. ”

-p git- : Emma bu sorag onun kellesinden uçup gitdi.(PH s,54)

”Fakat bu soru onun başından uçup gitti. ”

-p git- : Yüregi endiräp gözleriniň öni garankırap gitdi.(PH s,90)

”Yüreği titreyip, gözlerinin önu karardı. ”

-p git- : Emma onun ini tikenekläp gitdi, sebäbi ol Hallıgülün yüzünde şol önki sovık mılayımlıkan, çalaca yılgırışdan başga üytgan zat görmedi.(PH s,126)

” Fakat onun tüyleri ürperdi. Çünkü o Hallıgül’ün yüzünde o önceki soğuk gülümsemeden tebessümden başka değişen bir şey görmedi. ”

-p git- : Olar onu çörek bahanası bilen öylerine bakan sıpdırcaklarını ya özleri bilen allovarralara alıp gitceklerini, ya-da bir yerde gorpa süsdürceklerini?

”Onlar onu ekmek bahanesiyle evlerine doğru kaçırıp göndereceklerini ya da kendileriyle uzaklara alıp gideceklerini, ya da bir yerde olur olmaz sokacaklarını? ”

-p git- : Bekmıradıñ ini üşedip gitti. (PH s,38)

”Bekmırad’ın bedeni titredi. ”

-p git- : İne şunun için-de Bekmıradıñ bedeni sandırap gitti. (PH s,18)

”İşte bunun için Bekmıradın vücudu titredi. ”

-p git- : Ol Bağtıgülüñ şu vagt garañkı cayıñ havasına gatişip, çaya atılan gant yalı eräp gitmegini isleyärdi. (PH s,55)

”Bağtıgülün o vakit karanlık evin havasına karışıp, çaya atılan şeker gibi erimesini istiyordu. ”

-p git- : Hâzir ucu incelip gidyän acayıp barmaklardaki altın yüzükleriñ nuru çıranıñ yaqtısı bilen çaknışıp gidyärdi. (PH s,54)

”Şimdi ucu incelip giden tuhaf parmaklardaki altın yüzüklerin ışığı çıranın parlaklığı ile karışıyordu. ”

-p git- : Buları az salım şunda galdırıp, şu ogrın geçelgeden iki-üç sagat mundan ön geçip gidenleriñ içinde bolan Gurt gartıñ ızına düşdiñ. (MV s,61)

”Bunları az vakit burada bırakıp, şu gizli geçitten bundan iki üç saat önce gidenlerin içinde olan Gurt Gartın peşine düşelim. ”

-p git- : Hava, şeyle, bizde köp yaralı Türkmen gızıl esgerleriniñ yarası becerilip gutulıp gitdiler. (MV s,134)

”Evet, şöyle, bizde çok yaralı Türkmen kızıl askerlerini yarası iyileşip kurtuldular. ”

-p git- : Emma bu umıt gicelikde yılıp edip giden ışık yalı derrev öçdi. (PH s,130)

”Fakat bu umut gece yanıp sönen ışık gibi birden söndü. ”

-p git- : Edil şu vagtıñ özünde asmanıñ günbatar çetindäki yumruk yalı ulu bir yıldız süynüp gitdi. (PH s,126)

”Tam Şu anda gökyüzünün batı kenarındaki yumruk gibi büyük bir yıldız kaydı. ”

13. GOY- : Türkmen Türkçesinde goy- esas fiil olarak; koymak, bırakmak, ayırmak, kurmak, yükseltmek, sunmak anlamlarında kullanılır.

Koy- fiiliyle ilgili muhtelif görüşler vardır. N. Bayraktar koy- fiilinin tezlük anlamı veren kurallı birleşik fiil yaptığını belirtir.(Bayraktar, 2003:278)

Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde canlı bir kullanılışa sahip olan koy- tasvir fiili yazı dilimizde kaybolmuş gibidir. Varlığını ancak alakoy-, alıkoy- gibi süreklilik işlevi körelmiş ya da başka bir sokulabilecek bir birleşik fiil içinde sürdürülmüştür (Korkmaz, 2003:830).

Arat, Altay Türkçesinde tamamlanmış bir hareketi bildirdiğini belirtir (Arat, 1928: 16-B).

Baylıyev goy- fiiliyle kurulan tasviri fiilleri “Hareketin bittiğini gösteren tasviri fiiller” başlığı altında incelemiştir. Ona göre goy- yardımcı fiiliyle kurulan tasvir fiiller, hareketin bittiğini ifade eder (Baylıyev, 1981:187).

13.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p/-(A)p zarf-fiil eki + goy- yardımcı fiili

13.2. İŞLEVLER:

13.2.1. Hareketin Bittiğini İfade Eder:

-p goy- : Bir okuv bar, sen şoňa git, incener bolup gelersiň, men seniň hakiňda raymagaríf bilen gürleşip goydum. (MV s,29)

”Bir okul var, sen ona git, mühendis olup gelirsin, ben senin hakkında eğitim müdürüyle konuştum. ”

-p goy- : Bir gün eňňere meydanlarından Capbaklarıň tirkeşip yörenlerini gören Kelekbay öňünden tayınlap goyan ullakan gara garpızlarıň daşında aylandı, onuň tövreklerini süpürişdirdi, tämizledi. .(SE s,185)

”Bir gün engebeli meydanlardan Capbaklar’ın beraber gezdiklerini gören Kelekbay önceden hazırladığı büyük kara karpuzların etrafında dolandı, onun dışını sildi, temizledi. ”

-p goy- : Şoñun bilen sırlaş eti gapcadıp arkan serpip goydı. .(SE s,104)

”Onunla sırlaş eti kaptırıp sıkıştırıp arkasına doğru serpti. ”

-p goy- : Mıralı meseleni kesip goyupdır.

”Mıralı meseleyi kesmiş. ”

-p goy- : Senagat harıtları şeyle bir söygi, şeyle bir ussatlık bilen bezelip goylupdır.

”Sanat haritaları böyle sevgi, böyle bir ustalıkla süslenmiş. ”

-p goy- : Bu ayak üstünde çözüp goyberibir yalı mesele дәl. .(PH s,75)

”Bu ayaküstünde çözüp bitirilecek bir mesele değıl. ”

-p goy- : Molla Hoşlı inamdar yerde işleyән agasının bardığını bu yerdede duyurıp goydı. (MV s,23)

”Molla Hoşlı üst makamlarda çalışan ağabeyinin olduğunu burada da duyurdu. ”

-p goy- : Bulardan başga-da her otagda düyrlenip goylan, yöne orta atılan halıların hetdi-hasabı yokdı. (PH s,191)

”Bunlardan başka da her odada katlanan; ama ortaya atılan halıların haddi hesabı yoktu. ”

14. GOYBER- : Türkmen Türkçesinde goyber- esas fiil olarak; bırakmak, teslim etmek, atmak, düşmek anlamlarında kullanılır.Baylyev, goyber- fiilini "Hareketin olup bittiğini anlatan tasvir fiiller" başlığı altında incelemiştir. Baylyev, bu iddiasını da şu misalle savunmuştur:"Ol birden aydıp goyberdi.(O birden söyleyiverdi.)" (Baylyev, 1981:187) Türkmen Türkçesinde tasvir fiili olarak kullanımı çok azdır.

14.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(l4)p zarf-fiil eki + goyber- yardımcı fiili

14.2. İŞLEVLER:

14.2.1. Hareketin Bittiğini İfade Eder:

-p goyber- : Bu hiçbir manısız, hiçbir ugrısız, yöne aydılıp goyberilen söz ak yüzli gıza bahar şemalı yalı yaradı. (PH s,151)

"Bu hiçbir anlamsız, hiçbir yönsüz, sadece söylenen söz ak yüzlü kıza bahar rüzgârı gibi yaradı. "

-p goyber- : Olar onuňyaly davanı hemişe çalaca hücräniň içinde aygıt edip goyberyärdiler. .(SE s,192)

"Onlar onun gibi tartışmayı her zaman sessiz odanın içinde azmedip bitiriyordular. "

-p goyber- : Senin adın kim?-diyip goyberdi.(SE s,221)

"Senin adın ne dedi. "

-p goyber- : Sapar tarapa salamlaşmagıň deregine başını atıp goyberdi.(PH s,260)

"Sapar tarafa selamlaşmanın yerine başını salladı. "

-p goyber- : Ol nãhili girenini, nirede oturanını bilmãn, başı aylandırılıp goyberilen adama övrüldi. (PH s,261)

”O nasıl girdiğini, nerede oturduğunu bilmeden, başı dönen adama döndü. ”

-p goyber- : “Alıñ, hemme yazan tagamsız sözleriñizi öziniz yıgnañ, mundan bu yana biziñ mekdebimize garañızı hem salmañ” diyip kovup goyberdi. (MVs,252)

”Alın! Bütün yazdığınız tatsız kelimelerinizi kendiniz toplayın, “bundan sonra bizim okulumuza karanızı salmayın” kovdu. ”

15.GÖR- : Türkmen Türkçesinde gör- esas fiil olarak; görmek, anlamak, bilincine varmak, farzetmek, karşılaşmak anlamlarında kullanılır.

Eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağızlarında, esas fiile sürekli bir çaba gösterme işlevi katan bu tasvir fiili, yazı dilimizde olumlu biçimi ile çok seyrekleşmiş ve kaybolmaya yüz tutmuştur. Yine sürekli bir çaba, istek ve rica bildirir: atlayagör-, yalvaragör- gibi. Esas fiile –mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulan olumsuz biçimin kullanımı işlev bakımından da umulmadık, beklenmedik veya hoş olmayan bir sonucu anlatır (Korkmaz, 2003:829).

Ediskun'a göre de gör- fiili, temel fiile zarf-fiil ekiyle ulandığı zaman beklenmezlik görünüşü içinde bir sürerlik ya da bir geçmişten sürüp gelme anlamları kazandırır. (Ediskun, 1999:232)

Baylıyev, gör- fiilini modalık gösteren tasvir fiilleri olarak kabul eder. Gör- yardımcı fiili hareketin deneme yoluyla gerçekleştiğini gösterir (Baylıyev, 1981:166-177). Türkiye Türkçesindeki gibi sürerlik manası yoktur.

15.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+-(a)p/ -(I4)p/ zarf-fiil eki + gör- yardımcı fiili

15.2. İŞLEVLER:

15.2.1. Hareketi Yapmayı Deneyip Sonucunu Görme İfade Eder:

-p gör- : Çarı aga, ol çilimin adı "Pampir" veli, ol "Pampir" diyen sözün manası nämekä? Ol hakda pikir edip gören ä dälsin?(PH s,79)

Çarı ağa o sigaranın adı Pampir fakat o Pampir denen sözün manası nedir ki? O konuda düşünmemişindir değil mi?

-p gör- : Mıralı, men seniñ haklıdığını bilyärdim, emma şoña näme cogap taparkañ diyip, seni sınap görmek üçin etdim.

” Mıralı, ben senin haklı olduğunu biliyordum, fakat ona ne cevap bulacaksın deyip, seni denemek için yaptım. ”

-p gör- : Gız seniñ, birinci yandan, akılıñı sınap görüpdür, ikinci yandan, seni garrı görüpdür.

” Kız senin ilk olarak aklını denemiş, ikincisi de seni yaşlı görmüş. ”

-p gör- : Yok, ecem hem indi razı boldı. İnanmasañız, çağırayın, özüñiz sorap göräyiñ.

” Hayır, annem de şimdi razı oldu. İnanmazsanız, çağırayım, kendiniz sorup görün. ”

-p gör- : Eger bize işe geçecekdiğiz çınıñız bolsa, ol yeri ilki aylanıp görmek zıyan etmez.(PH s,107)

” Eger bize işe geçeceğiniz gerçekse orayı ilk önce görmenizin zararı olmaz. ”

-p gör- : Şol adamlara duşsan bir zat hakkında soraşıp gör diyip, menden hayış etdi.(PH s,79)

” O adamlara rastlasan bir şey hakkında sorup gör deyip benden rica etti. ”

-p gör- : Men kăgiceler onuñ çadırının gapısından gözümü ayırman, yekece minut hem uklaman garavulcılık çekip gördüm.(PH s,116)

” Ben bazı geceler onun çadırının, kapısından gözümü ayırmadan, bir dakika uyuklamadan bekleyip gördüm. ”

-p gör- : Soñra elini çıkardı-da, göyâ şu aralıkda yañkı halta gaçıp galan bolaymasın diyen yalı, eli bilen onuñ üstünden sıpalap gördi. (PH s,293)

” Sonra elini çıkardı ve sanki o arada az önceki çuvala düşmüş olmasın der gibi eliyle onun üstünden onu okşadı. ”

-p gör- : Men çarı agabilen bir maslah atlaşıp göreyim

” Ben çarı ağayla bir danışayım. ”

-p gör- : Oña golay-golay seretmezlik, onuñ işini barlap görmezlik hey mümkinmi?

” Ona kolay kolay bakmamak, onun işini kontrol etmezlik hiç mümkün mü? ”

-p gör- : Onuñ daş yalı tigrlerini ovanca ayacıkları bilen depiştirip gördi.(PH s,67)

” Onun taş gibi tekerlerini güzelce ayaklarıyla tepiştirdi. ”

-p gör- : Şondan bəri kitap sahibasını açıp gören adam daldı. (PH s,161)

” O zamandan beri kitap sayfasını açmış değildi. ”

-p gör- : Ulı hovlınıñ içinde her hili edip sürüp gördi. (PH s,59)

” Büyük avlunun içinde her şeyi yapıp sürüp denedi. ”

-p gör- : Siz durmuşa çıkmak barada pikir edip görmediñizmi? (PH s,213)

” Siz evlenmek konusunu düşünmeyi denemediniz mi? ”

-p gör- : Men öz duygımı şu çäkden geçirmek için, kəvagtlar sınanıp hem gördüm...(PH s,128)

” Ben kendi duygumu sınırdan geçirmek için, bazı zamanlar denedim. ”

-p gör- : Biz goynuñ, sığırñ etini yılda bir gezek kurban bayramında dadıp görerdik. (PH s,284)

” Biz koyunun, sığırın etini yılda bir kere kurban bayramında tadabilirdik. ”

-p gör- : İlki şoña bir aydıp göreyin diyip, gelişim şu. (PH s,174)

” İlk önce ona bir söyleyeyim deyip, gelişim ondan. ”

-p gör- : Pikir edip görse, ol bu ayılğanç, düypsüz uçurımıñ gırasına gelip yeter eken. (PH s,154)

” Düşünüp görse, o bu korkunç dipsiz uçurumun kenarına gelmiş. ”

-p gör- : Pyötr gövünlikler berenden soñ, özi tokayın içine ser salıp gördi. (MV s,34)

” Pyötr gönlünü aldıktan sonra, kendi ormanın içine göz gezdirdi. ”

-p gör- : Ağacıñ tövereginde iki-yeke arılar gayışyarlar, olar saralıp kemsiz bişen iñ süyci erigi gözleyärler, şonuñ üçin hem aylanıp, birin-birin dadıp görüyärler. (MV s,186)

” Ağacın etrafında iki tek arılar uçuşuyorlar, onlar sararıp eksiksiz olgunlaşan en tatlı kaysıyı arıyorlar, onun içinde dönüp, teker teker tadıyorlar. ”

-p gör- : Ol beyik dağın başına çıkıyorda, gumcagazı sovrup görüyär. (MV s,170)

” O büyük dağın başına çıkıyorda, kumu savuruyor. ”

-p gör- : Lena öyelerine yetdi ve çagalara berlen sovgadı açıp görse, onun içinde çagalara bir lay eginbaş hem ayakgap ve özüne hem bir köynek bar eken. (MV s,317)

” Lena evlerine ulaştı ve çocuklarına verilen hediyeği açtığında, onun içinde çocuklara bir takım elbise ve ayakkabı ve kendine de bir gömlek varmış. ”

-p gör- : Hä, onuñ yalı bolsa, ayrı mesele, onı inha pikirlenişip göreris-diyip hatı alıp, özi hem okap gördi. (MV s,167)

” Evet, onun gibiyse başka mesele, onu işte düşünürüz deyip mektubu alıp, kendi de okuyudu ”.

-p gör- : Men öz häsiyetimdäki cenayatkärin sıpatını ulur-iliñ içinde ançaklı meşhur bolmadık “Gülşen ve Hazan” adındaki dessanda-da okap gördüm.

” Ben kendi karakterimdeki cinayetçinin görünüşünü elin günün içinde o kadar meşhur olması “Gülşen ve Hazan” adındaki destanda da okuyup gördüm. ”

-p gör- : Yiğitler keşdeli haltanı elden ele alıp görüyordiler.

” Yiğitler nakışlı çuvalını elden ele alıp inceliyordular. ”

-p gör- : Senbir azacık pikir edip gör. (PH s,140)

” Sen birazcık düşün. ”

-p gör- : Gurt, sen bir oylanıp gör, pugta pikir et, bolşevikler gör, saña nâhili horluklar berdi, bir nâçe yıllap seni zindana saldılar, sen bir oylanıp gör ahırı-diyp, Guvanç Gurdı ırcak bolup, her kâçeden gopup görür. (MV s,80)

” Gurt, sen bir düşünmeyi dene, iyice düşün, Bolşevikler gör sana nasıl işkence etti, uzun yıllar zindana koydular, sen bir düşünüp gör diye Guvanç Gurdı ikna edip, her yolu deniyor. ”

-p gör- : Şu çakılığa menem geñ galyan, ahmal bolmacag-a bolarıs, hanı bir bir barıp görelı- diyp, Allayar tulumıñ öyüne baka gitti. (MV s,13)

” Bu davete ben de hayran kalıyorum, dikkatli oluruz, hadi bir bir gidip görelim diye, Allayar Tulumun evine doğru gitti. ”

-p gör- : Onı bir barıp görsen, akılıñ hayran bolar. (PH s,133)

” Onu bir gidip görsen, aklın durur. ”

-p gör- : Ol gitmelimi, oturmalımı diyen iki sözi terezisine salıp, ölçöp gördi. (PH s,192)

” O gitmeli mi, oturmalı mı denen iki sözü terazisine koyup, ölçtü. ”

16.OTIR: Bu ek Türkmen Türkçesinde –p zarf-fiil ekine eklenerek sürerlik ifade eden tasviri fiil yapar. Baylyev bu eki “Karmaşık şimdiki zaman anlatan birleşik fiiller” başlığı altında incelemiştir (Baylyev, 1981:189). İncelediğimiz metinlerin hepsinde otir- fiilinin sürerlik yaptığı görülmüştür.

Arat Altay Türkçesinde otur- fiilinden bahsederken bu yardımcı fiilin tamamlanmış bir hareketin sürekliliğini veya bir durumu ifade ettiğini belirtir(Arat,1928:6)

16.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir fiillerinde kullanılışı: Fiil+--(I4)p/ zarf-fiil eki + otir- yardımcı fiili

16.2. İŞLEVLER:

16.2.1. Sürerlik İfade Eder:

-p otir- : Ondan soň dördüsi bir yerde çugdamlanışıp, sabırsızlık bilen gultunışıp otırdı. (SE s,173)

” Ondan sonra dördü bir yerde toplanıp, sabırsızlıkla sıkıntı içinde bekliyorlardı. ”

-p otir- : Garrı Cahan, durguşan yüreginiň gatlaklarında gizlenen tarih sahıplarını agtaryan yalı, çuňňur oya çümüp otırdı. (SE s,55)

” Yaşlı Cihan, durgunlaşan yüreginin kıvrımlarında gizlenen tarih sayfalarını anlatıyor gibi, derinlemesine düşünüyordu. ”

-p otir- : Arkayın iyip otırkaň bükgüldäp, gapa seretmän iymekdedir.(PH s,62)

Rahatça yerken, yüreği heyecanla çarpıp kapiya bakmadan yemektedir.

-p otir- : Çeper baranda, Ankar bir hili ayıplı yalı müynürgäp otırdı, barmagı bilen yer dırmayardı. (SE s,154)

” Çeper vardığında, Ankar tuhaf bir şekilde ayıplı gibi sıkılıyordu, parmağı ile yeri tırmalıyordu. ”

-p otir- : Onı sınılap otıran Durdı göni derrev onuñ dadına yetişdi. (SE s,136)

” Onu seyreden Durdı direk, hemen onun imdadına yetişti. ”

-p otir- : Náme üçin ters bakıp otırsıñ? (PH s,55)

” Niçin ters bakıyorsun? ”

P otir- : Görseleler tamıñ içinde birnäşe faşist ofitsyerleri meylis edip içişip otırlar. (MV s,49)

” Baktıklarında damın içinde birkaç faşist askerleri keyif ediyorlar. ”

-p otir- : Bu iki zat Muratberdi gepläp otırka, Bekmıradıñ hıyalına gelipdi. (PH s,38)

” Bu iki şey, Muratberdi’yi konuşurken, Bekmırad’ın hayaline gelmişti. ”

-p otir- : Náme beydip dümtünip otırsıñ? (PH s,7)

” Niye böyle bütün gün kafa patlatıp duruyorsun? ”

-p otir- : Şol ağır häsiyeti zararlı, häzir hem ol sesini çıkarman, azarını öz içine salıp otırdı.

” O kötü huyu zararlı, şimdi de o sesini çıkartmadan, öfkelerini içine atıyordu. ”

-p otir- : Şondan son günlerde bir gün Aman poşçın yanına birnäşe kolhozçılar üyşüp, ekin-olikin ve kolhozın başga işleri hakkında gürrüñleşip otırdılar.(MV s,174)

” Ondan sonra günlerden bir gün Aman Poşçının yanına birkaç köylüler üşüşüp ekin dikin ve köyün diğeri işleri hakkında sohbet ediyordu. ”

-p otır- : Soltansöyün bilen Mıralı köne depelere garap otırkalar, bir zadıñ üstünden barıpdırlar. (MV s,288)

” Soltansöyün ile Mıralı eski kanun defterine bakarlar, bir şeyin üstünden varmışlar. ”

-p otır- : Biziñ bular yalı çagalarımız eceleriniñ yakalarından ellerini ayırman, ızlaşşıp otırlar...(SE s,122)

” Bizim bunlar gibi çocuklarımız analarının yakarlından ellerini ayırmadan, ağlıyorlar. ”

- p otır- : Emma gülüp duran gözleri bolsa: “Näme, şu vagma çenli yıldırap otırsın” diyyärdi.(PH s,53)

” Fakat gülüp duran gözleriye: “Neden, bu zamana kadar gülümsüyorsun” diyordu. ”

-p otır- : Bekmırat üstünü tozan tozan basan oturgıcıñ üstündeiki elini mañlayına diräp otırdı. (PH s,19)

” Bekmırat üstünü toz kaplayan sandalyenin üstünde iki elini alınaya yaslıyordu. ”

-p otır- : Könece oraçanıñ içinde orta yaşdan agan, gara saçlarına ak çılgımlar aralaşan, yüzünüñ boynunuñ çuññur yığırtları gürelişen, köyneginiñ gadımkı matası bolup, yamag üstüne yamag düşen orta boylı bir ayal, kemperip başlan eñegini eliniñ ayasına goyup tirsegini dizine dayap otırdı.(SE s,174)

” Eski evin içinde orta yaşın üstünde, siyah saçlarına ak düşen, yüzünün boynunun derin çizgileri sıklaşan, gömleğinin eski olup, yama üstüne yama düşen orta boylu bir bayan, buruşmaya başlayan çenesini elinin ayasına koyup dirseğini dizine dayıyordu. ”

-p otır- : Gurt gart agras garayagız yüzünü sallap, sesini çıkarman, dımıp otırdı.

” Gurt Gart esmer yüzünü sallayıp, sesini çıkartmadan sessizce duruyordu. ”

-p otır- : Adamlar onuñ yanına gelip çökenlerinde ol oydakı durmuşı sınılap obasını, örän garıp-da bolsa ol yerdäki durmuşını yatlap pikire batıp otırdı.
(MV s,167)

” İnsanlar onun yanına gelip oturduklarında o vadideki hayatı izleyip, köyünü çok çok fakirde olsa oradaki hayatını hatırlayıp düşünceye dalıyordu. ”

17.OTUR- : Hareketin süreriliğini ifade eden tasvir fiilleri yapar.Türkmen Türkçesinde esas fiil olarak; oturmak anlamının yanında sürerlik bildiren yardımcı fiil yapar. Baylıyev, oturmak- fiilinin -a/-p zarf-fiil ekleriyle birleştiğinde hareketin başladığını bildiren tasvir fiilleri yaptığını belirtir. (Baylıyev, 1981:178 -179)

17.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ -(A)p/ -(I4)p zarf-fiil eki +otur- yardımcı fiili

17. 2. METİN İNCELEME:

17.2.1. Sürerlik İfade Eder:

-p otur- : Şonda vagtñ içinde gara yeriñ gemisi bolan düye bir oturuşından butnaman, gözlerini tegeläp, garancaklap oturdı: (SE s,7)

“ Orada zamanın içinde kara yerin gemisi olan deve oturduktan sonra kımıldamadan, gözlerini kısıp bakınıyordu. ”

-p otur- : Bir gün ir bilen kölegede iyip-içip oturan Hallı hars kiçicik ogluna agaran hödürledi. (PH s, 241)

Bir gün erkenden gölgede yiyip içen Hallı Hars küçücük oğluna ayran uzattı.

-p otur- : Araçäge golay, dag etegini erñekläp oturan çaklañrak bir oba görünyärdi. (SE s,112)

” Sınıra yakın dağın eteğine yaslanan küçük bir oba görünüyordu. ”

-p otur- : Olar belli bir karara gelip bilmedik bolsalar gerek, öyüniñ gapdalındaki beyik yerde oydaki üşmeleñe seredip oturan uzun ak sakgallı biriniñ yanına bardılar. .(PH s,269)

”Onlar belli bir karara gelmemiş olsa gerek, evinin karşısındaki büyük yerde oyuktaki topluluğa bakınan uzun aksakallı birinin yanına gittiler.”

-p otur- : Soñra bağşı damla guyusınıñ at gaytarım töveregini tutup oturan, gara kömelek yalı öyleri sınıladı. .(PH s,266)

” Sonra bahşı damla kuyusunun at dönüm alanını çevreleyen, kara mantar gibi evleri düşündü. ”

-p otur- : Ataş Orazmıradıñ yüzüne sınılaycılık bilen birnäşe vagt seredip oturandan soñ şeyle diydi: .(PH s,201)

” Orazmıradın yüzüne dikkatlice uzun süre bakındıktan sonra şöyle dedi: ”

P otur- : Bu hakda kelle şişirip oturmak gerek däl. .(PH s,204)

Bu konuda kafa şişirip durmak gerekli değıl.

-p otur- : Gızım, ata bolup, öz gızına şu zatlar barada aydıp oturmak, elbette, meniñ üçin gelşiksiz. .(PH s,166)

” Kızım dede olup, kendi kızına bu şeyler hakkında konuşmak, elbette benim için uygunsuz. ”

-p otur -: Yogsam meniñ hâzirki yagdayım, pikir edip otursam gülkünç ahırı. (PH s,70)

Olmazsa, benim şimdiki durumumu düşündüğümde gülünç.

-p otur- : Hâzir men diñe seniñ yüzüne seredip oturmak isleyärin. .(PH s,52)

” Şimdi ben yalnızca senin yüzüne bakmak istiyorum. ”

P otur : Köp vagtlap agzını açıp, sınılap oturandan soñ, Bekmırat şeyle neticä geldi. (PH s,28)

” Çok zamandır ağzını açıp bakdıktan sonra, Bekmırat şöyle sonuç çıkardı. ”

-p otur- : Stol insizdi. Şonuñ üçin-de bunlar daşdan seretseñ, agız-agza goyşup, içgin gürrüñleşip oturan adama menzeyärdiler. (PH s,26)

” Masa ensizdi. Onun içinde bunlara dışarıdan baksan, baş başa konuşup, içtenlikle konuşup oturan insanlara benziyorlardı. ”

-p otur- : Edil gatı cisim yalı dövüp oturmalı. .(PH s,20)

” Tıpkı katı cisim gibi dövüp durmalı. ”

-p otur- : Gövnüne bolmasa, ol biri bilen gepleşip oturan yalıdı. .(PH s,15)

” Bana göre, o biriyle konuşuyor gibiydi. ”

-p otur-: Şeyle alçak, gövnaçıklık bilen gürüñ berip oturan adamın gañırşına gaytmak islemen.(MV s,139)

”Böyle mütevazı, açık gönüllülük ile sohbet edip duran adamın tersine gitmek istemem.”

-p otur- : Gurt gart diñşirgedip oturan yalı dımdı(MV s,72).

” Gurt Gart düşünüyormuş gibi sustu.”

-p otur- : Şol oyun halkasındaki adamlar tä bir yañalak boluşyançalar, şolarıñ oyunlarına garap oturyar. (MV s,65)

O oyun halkasındaki insanlar, sıkılıncaya kadar, onların oyunlarına bakıyor.

-p otur- : Ol şol gitara çalıp, aydım aydıp oturişına divara arkasını berip ukladılar. (MV s,38)

” O, o gitarı çalıp, türkü söylerken duvara arkasını verip uykladılar. ”

-p otur- : Sähediñ bu kagızlarınıñ her haysınıñ bir ayratın tarihi bardı, saylap oturanlar çala ugrunı belerden badına: (MV s,28)

” Sehed’in bu kâğıtlarının her birinin ayrı bir tarihi vardı, seçenler yavaşça yönünü döndüğünde: ”

-p otur- : Özüniñ emelsiz görnüşi bilen ernini sallap oturan Vepa bolsa: (MV s,12)

” Kendinin isteksiz görünüşüyle dudağını büzen Vepa ise: ”

-p otur- : İşikde garavulçılık ekip oturan yagınıñ kükreginden pışağı dikdim.
(MV s,7)

” Kapıda bekçilik yapan düşmanın göğsünden bıçağı sapladım. ”

-p otur- : Haybat atıp oturan äpet Köpet dađıñ iñ beygelen yerinin garşısında bir ulı oba uzalıp oturdı. (MV s,6)

” Heybetli duran büyük Köpetdağ’ın en yüksek yerinin karşısında bir büyük ova yayılıyordu. ”

17.2.2. Harekete Başlamayı İfade Eder:

-p otur- : Sen gicelik de maşınıñ yayıısına düşüp, ondan çıkıp bilmän, öñden gaçıp oturan tavşan yalı bolup, menden gaçyardın. Men bolsam, yetip bilmeyärdim. (PH s,127)

” Sen karanlıkta arabanın ışığına düşüp, ondan çıkamadan, önden kaçmaya başlayan tavşan gibi olup, benden kaçıyordun. Ben ise yetişemiyordum. ”

-p otur-: Hanı, indi näme etmeli bolsa, aydıp otur. (PH s,133)

” Öyleyse, şimdi ne yapmak gerekiyorsa, söylemeye başla. ”

-p otur- : Bu keşđanıñ daşından garasañ, göyä bir açılıp oturan güle meñzeyärdi, el bilen barlamasañ, onuñ matadığı hem mälim däldi. (MV s,16)

”Bu nakışın dışından baksan, sanki açılmaya başlayan çiçeğe benziyordu, elinle yoklasan onun bez olduğu da belli değildi. ”

18. UGRA- : Türkmen Türkçesinde esas fiil olarak; yola çıkmak, yola düşmek, bir tarafa yönelmek anlamlarında kullanılır.

Zarf fiil ekine ugra- yardımcı fiili getirilerek “başlamak” anlamında tasvir fiil yapılır. Baylyev’e göre ugra- fiili –p zarf-fiil ekine getirilerek “Hareketin başlangıcını gösteren tasvir fiilleri” yaptığını belirtir. (Baylyev, 1981:178)

18.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+ –(a)/ -(l4)p zarf-fiil eki + ugra- yardımcı fiili

18.2. İŞLEVLER:

18.2.1.Hareketi Yapmaya Başlama İfade Eder:

-p ugra- : Orazmırat oda baryan yalı bolup, gapını-da onlı yapman, çıkıp ugradı. (PH s,220)

”Orazmırat ateşe gitmiş gibi olup, kapıyı da güzel onarmadan, çıkmaya başladı.”

-p ugra- : Orazmırat oturandan soň Durdu yakımlı, özüne çekici sesi kiçik cayıň içini yaňlandırıp ugradı. (PH s,171)

”Orazmırat oturduktan sonra Durdu hoş, kendine çekici gelen sesi küçücük odanın içini yankılandırmaya başladı.”

-p ugra- : Gün geçtiği sayı, hepde geçdigisayı Bekmıradı ar-namıs basıp ugradı.(PH s,115)

”Gün geçtikçe, hafta geçtikçe Bekmıradı ar namus basmaya başladı.”

- p ugra- : Ol özünün pähimli, köp biliciligi bilen Bekmıradı öňküden-de kiçeldip, basmarlap ugradı.(PH s,81)

” O kendinin bilgeliği, çokbilmişliği Bekmırad’ı eskisinden de küçük düşürüp ezmeye başladı.”

-p ugra- : Şunun bilen bir hatarda kursun cemgiyetçilik guramalarının geçiryân işlerinin neticesinde ikinci bir Bekmırat Durduyev hem gara berip ugradı. (PH s,216)

”Onunla aynı anda sınıfın sosyal faaliyetlerinin neticesinde ikinci kez Bekmırat Durduyev görünmeye başladı. ”

-p ugra- : Vagtıñ geçmegi bilen pessaylap ugradı.(PH s,47)

” Vaktin geçmesiyle yavaşlamaya başladı. ”

-p ugra- : Doktor Dursunı ızına düşürüp ugradı.(PH s,56)

” Doktor Dursun’u peşine takıp yürümeye başladı. ”

-p ugra- : Gämını nireden alarsın? Diyip, Mergenov näbelli, inamsız bir suratda begenip ugradı. (PH s,326)

”Gemiı nereden alırsın? Deyip Mergenov belirsiz bir şekilde sevinmeye başladı. ”

-p ugra- : Traktor ilki tark-tark edip, ondan soñ arlap yola düşende, Aman hem onuñ ızına düşüp ugraptı.

” Traktör ilk önce “tark tark” edip, ondan sonra hırlayıp yola koyuldu Aman da onun peşine takılıp yürümeye başladı.”

-p ugra- : Baktıgölün işi garaşışı yalı rovaçlanıp ugradı.(PH s,60)

” Bağtıgöl’ün işi beklediği gibi iyi olmaya başladı. ”

-p ugra- : Orazmırat ağşam aralaşansoñ sovap urgan otagıñ içinde köynekçe oturıp bilmeceğine göz yetirip, penceğini engine aldı. (PH s,86)

” Orazmırat akşam olunca soğumaya başlayan odanın içinde tek gömlekle oturamayacağını düşünüp, ceketini omzuna aldı. ”

-p ugra- : Ol Aşgabadıñ iñ gatnavlı köşelerinden biriniñ boyun ısırip ugradı. (PH s,107)

” O Aşgabadın en kalabalık sokaklarından birinde yürümeye başladı. ”

-p ugra- : Edil şu yerräkler bolsa gerek-diyip, Vepa bir yerini çaklap ugradı. (PH s,123)

” Tam şu yerdekiler ise gerekli deyip, Vepa bir yeri tahmin etmeye başladı. ”

-p ugra- : Patap atanıñ garşılık görkezmegine-de garaman komandir özünüñ yigitlerini ızına tirkäp ugradı. (PH s,203)

”Patap Dedenin karşılık göstermesine bile bakmadan, komutan kendinin yiğitlerini peşine takmaya başladı. ”

-p ugra- : Gül otuz sanı kenize erkek libasını geydirip, oları otuz baytala mündirip, ızına tirkep ugradı. (PH s,95)

” Gül otuz tane yardımcılara erkek elbisesini giydirip, onları otuz ata bindirip peşine takmaya başlamış. ”

-p ugra- : Aybölek ecesine onı iycek, munı iycek diyip ugradı. (PH s,117)

”Aybölek annesine onu yiyecek, bunu yiyecek demeye başladı. ”

-p ugra- : Başinci gün Aybölek bolan goyan vakaları tertibi bilen ızlı-ızına yatlap, göz önüne getirip ugradı. (PH s,126)

”Beşinci gün Aybölek olmuş bitmiş hadiseleri sırasıyla hatırlayıp, göz önüne getirmeye başladı. ”

-p ugra- : Traktor ilki tark tark edip, ondan soñ arlap yola düşende, Aman hem onuñ ızına düşüp ugradı. (PH s,155)

”Traktör ilk önce tark tark edip ondan sonra gürleyip yola çıktığında Aman da onun peşine düşmeye başladı. ”

-p ugra- : Bu sanalan zatlar soñkı günlerde bir ağır derde övrülip, Bekmıradıñ yüregine mäkäm ornaşdı. Şeylelik bilen hem, gün geçdigiçe onun halını erbetleşdirip ugradı.(PH s,78)

”Bu sayılan şeyler sen günlerde bir ağır derde çevrilip, Bekmırad’ın yüreğine iyice yerleşti. Böylelikle de, gün geçtikçe, onun halini zorlaştırmaya başladı. ”

-p ugra- : “Bırsalım dıncını alıp, çıkıp gider-dä” diyip, Orazmırat çotunu şakırdadı ugradı.(PH s,200)

”Bir süre dinlenip çıkıp gider deyip, Orazmırat abaküsünü şakırdatmaya başladı. ”

-p ugra- : Adamlar, geliñ oturiñ! Başlayın-diyip altın bilen forforı çalaca, enayıca seslendirip ugradı.(PH: s,92)

”İnsanlar gelin, oturun, başlayın! deyip altın ile forforu yavaşça, güzelce seslendirmeye başladı. ”

-p ugra- : Emma şu bay stola, onuñ başında aylanıp yören iki adama, şu öye onun yüregiñde birhili nāmālim garşılık, yigrenç yuvaş-yuvaşdan peyda bolup ugradı. (PH s,92)

Fakat şu zengin masaya, onun etrafında dolanan iki adama, şu eve onun yüreginde bir tür belirsiz karşılık nefret yavaş yavaş peyda olmaya başladı.

-p ugra- : Onsoñ onı eliñe alıp ugra.

”Ondan sonra onu eline almaya başla. ”

-p ugra- : Gızlar kenardaki köşede yine birazcık gezim edenlerinden soñ, giñ köçeleriñ birine düşüp ugradı.

”Kızlar kenardaki sokakta yine birazcık gezdikten sonra, geniş sokakların birine girdiler. ”

-p ugra- : Her edip, hesip edip, elde saklamak gerek, diyip Bagtıgöl köşeşip ugradı.(PH s,72)

”Biri bunu çok kötü sinirlendirmiş olmalı. Bunu sakinleştirmek gerek. Ne yapıp edip elde saklamak gerek deyip Bagtıgöl sakinleşmeye başladı. ”

-p ugra- : İki elini döşinin üstünde goyup, barmaklarını biri-biriniñ içinden geçirip, başını aşak salıp ol divandan bu divana taraf yöröp ugradı.(PH s,73)

”İki elini döşünün üstüne koyup parmaklarını birbirinin içinden geçirip başını aşağı salıp o duvardan bu duvara doğru yürümeye başladı. ”

-p ugra- : Az salım yörelenden soñ yigitler komandiriñ aytmagı bilen onuñ ızına tirkeşip, hatarlanıp yöröp ugradılar. .(MV s,46)

”Biraz yürüdükten sonra yiğitler komutanın söylemesiyle onun peşine takılıp, sıralanıp yürümeye başladılar. ”

-p ugra- : Adamlar tayyar geyimler bölümünüñ içini doldurup, öz işleri bilen başagay bolup ugradılar. (PH s,154)

”İnsanlar hazır giyimler bölümünün içini doldurup, kendi işleriyle meşgul olmaya başladılar. ”

- p ugra- : Onda meni-de halarsın-diyip, Bekmırat batırılanıp ugradı.(PH s,52)

” O zaman beni de seversin deyip Bekmırat yiğitlik taslamaya başladı. ”

-a ugra:

-a ugra- : Vepa olara sereden badına tanadı ve olara baka ugradı.

”Vepa onlara baktığı anda tanıdı ve onlara doğru yürümeye başladı. ”

-a ugra- : İr ertir-giç ağşam yaralılar gezelence çıkanlarında oturar yalı, caylarıñ öñünde becerilen yöröte yer bardı, bular şol yere baka ugradılar.

”Erken, erken akşam yaralılar gezmeye çıktıklarında oturması için evlerin önünde yapılan banklar vardı. Bunlar oraya bakmaya başladılar. ”

-a ugra- : Vepa olara sereden badına tanadı ve olara baka ugradı. (PH s,168)

”Vepa onlara baktığı anda tanıdı ve onlara doğru yürümeye başladı. ”

19. YAT- : Türkmen Türkçesinde yatmak fiili esas olarak; yatmak, uyumak, bir yerde uzun süre bulunmak, durmak, dinmek, solmak, kurumak anlamlarında kullanılır.

Arat, Altay Türkçesinde bu tasvir fiilinden bahsederken; hem –A hem de –(l)p zarf-fiil ekiyle kullanıldığını belirtir. Arat'a göre bu tasvir fiili "hareketin şu anda devam etmekte olduğu anlamı" veya bitmiş bir hareketin süresini bildirir. (Arat, 1928:5) Yat- tesadüfe bağlı ve az süren bir oluşu gösterir (Gabain, 1953:23)

Yüce bu tasvir fiiliyle ilgili olarak "aynı zamanda süreyi bildirdiğini" ifade eder. (Yüce, 1973:152)

Bu ek Türkmen Türkçesinde –p zarf-fiil ekine eklenerek hareketsiz sürerlik ifade eden tasvir fiili yapar. Bu ek –p zarf-fiil ekindiğinde uzun telaffuz edilir. Baylyev bu eki "Karmaşık şimdiki zaman anlatan tasvir fiilleri " başlığı altında incelemiştir. Yat- fiiliyle kurulan tasviri fiiller hareketin yatar halde sürekliliğini bildirir. Bu anlamının yanı sıra aynı durumda kalma ifade eder.

19.1. BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir Fiillerinde Kullanılışı: Fiil+-(A)p/ -(l)p zarf-fiil eki + yat- yardımcı fiili

19.2. İŞLEVLER:

19.2.1. Sürerlik İfade Eder:

-p yat- : Aman yerine gidenden soň hem mekdep barada oylanıp yatırdı, birdenkä yene bir zerur zat yadına düşdi de yatan yerinden gıgırdı: (SE s,41)
"Aman yatağına gittikten sonra da okul hakkında düşünüyordu, aniden yine zaruri bir şey aklına geldi ve yattığı yerden bağırdı: "

-p yat- : Batır garılcık dem alıp yatır. (SE s,104)

”Batır zorlukla nefes alıyor. ”

-p yat- : Köyneginin yakası cuvvan yırtılıp, tozanlıca gursagi asılıp yatırdı. (SE s,31)

”Gömleğinin yakası yırtılıp, kirlice kursağı açılıyordu. ”

-p yat- : Yarnepes sag eliniñ tirseğine yaplanıp, poluñ üstünde oturan biri bilen gepleşip yatan yalı bir sıpata geçdi. (PH s,184)

”Yarnepes sağ elinin dirseğine yaslanıp, parkenin üstünde oturan biriyle konuşuyormuş gibi bir görünüşe geçti. ”

-p yat- : Gayrakı kenara tarap çalasin nazar saldı_da, yene_de müñ dürli reñk bilen oynap yatan suvuñ yüzüne seretdi. (PH s,289)

”Arkadaki, kenara taraf aniden baktı ve yine bin türlü renkle oynayan suyun yüzüne baktı. ”

-p yat- : Ceyhuniñ eredilen altına meñzeş mele suvı bütün gözyetimi tutup, çalaca tolkunıp yatır. (PH s,278)

”Ceyhun’un eritilmiş altına benzeyen açık sarı suyu bütün gözle görülen alanı kaplayıp, yavaşça dalgalanıyor. ”

-p yat- : Krelolariñ, krovadiñ, divaniñ, poluñ üstlerini, ayna, gapılarıñ, yüz görülyän aynaniñ öñünü tutup yatırdılar. (PH s,191)

”Koltukların, kanepenin, divanın, parkenin üstlerini, ayna kapıların, yüz görülen aynaların önünü tutuyordular”.

-p yat- : Her ädımde “Kakañ magazini iyp yatır” diyip, yüzüme gamçılöp durlar. (PH s,158)

”Her adımda “Baban mağazayı yiyip duruyor” deyip yüzüme vuruyorlar. ”

-p yat- : Ay onuñ daşındaki sansız yıldızlar, garamtıł_gök asman, çalaca seslenyän yalı olup agras dem alıp yatan altınyalı çäge bu iki yaş adamıñ yüreklerini coşdurardı. (PH s,153)

”Ay, onun dışındaki sayısız yıldızlar karanlık gökyüzü, yavaşça sesleniyor gibi, ağırnefes alan altın gibi kum bu iki genç adamın kalplerini coşturuyordu.
”

-p yat- : Bu yigitleriñ biri oya eken, emma duşmandır güman edip yatan eken. (MV s,58)

”Bu yiğitlerin biri uyanıkmış; fakat düşman olduğunu düşünüyormuş”.

-p yat- : Çagalık vagtından başlap aydımı sazı eşek añnırañça görmeyän Kelcäniñ aydımçı boşluna Vepa düşünde_de geñ galıp yatırdı. (MV s,38)

”Çocukluk devrinden başlayıp türküyü sazı eşek anırcaya kadar görmeyen Kelce'nin türkücü oluşuna Vepa rüyasında da şaşırıyordu. ”

-p yat- :uvlarınıñ orun yere düzülip akıp yatanını görüp, goşlarına geldiler. (MV s,281)

”Sularının belli yere toplanıp akıp gittiğini görüp, çadırlarına geldiler. ”

-p yat- : Kelce bıçağı tovlap çekdi, kapitanıñ ağır gövresi yerde çabalanıp, ayagını kakışdırıp yatırdı. (MV s,109)

”Kelce bıçağı çevirip çekti, kaptanın ağır gövdesi yerde çırpınıp, ayağını silkeleyiyordu. ”

-p yat- : Yedi batır iki topara bölünip tayyaranıp yatırdılar. (MV s,78)

”Yedi kahraman iki takıma ayrılmaya hazırlanıyordu. ”

-p yat- : Şol gün garrı gız agtığı bilen uzun giceläp aglap yatdı. (MV s,65)

”O gün yaşlı kız torunu ile uzun gece boyunca ağladı. ”

-p yat- : İçgili ertirlikten soñ divanda meymirap keyp çekip yatan Merede yüzlendi. (MV s,89)

”İçkili kahvaltıdan sonra divanda uyuklayıp keyif çatıp duran Mered'e baktı. ”

-p yat- : Biz onı bilyäris özünüñiz näme işlediñiz ya-da şeyle vağşılıklara çıdap yatdıñızımı? (MV, s132)

”Biz onu biliyoruz, işte şimdi siz kendiniz ne yaptınız ya da böyle vahşiliklere dayandınız mı? ”

-p yat- : Yatılıyan otagdan Merediñ hor çekip yatan sesi eşidildi. (MV s,39)

”Yatılan odadan Mered’in horlayıp duran sesi işitildi. ”

-p yat- : Miralı onda_da hiç zat duyman, yuvaşça mırılup yatanı üşin ayal iñ sonunda durup bilmän, Miralınıñ boynundan gol salıdır. (SE s,297)

”Miralı yinede hiçbir şey duymadan yavaşça mırıldayıp yattığı için bayan en sonunda duramadan, Miralı’nın boynundan kolunu uzatmış. ”

-p yat- : Metniyaz agacıñ añırsına dolanıp, üstündäki ak donunu çıkaryar_da, çalaca demini alıp, huşundan gidip yatan Maralıñ yanına gelyär. (PH s,288)

”Metniyaz ağacın arkasına dolanıp üstündeki ak donunu çıkarıyor ve yavaşça nefes alıp, kendinden geçip yatan Maral’ın yanına geliyor. ”

-p yat- : Gurt gartın yassıgınıñ aşagında petdelenip yatan şulun bir çeti görünyärdi. (MV s,66)

”Gurt Gart’ın yastığının altında destelenmiş paranın bir kenarı görünüyordu. ”

-p yat- : Hemmämiz seredişdik, görsek, dogrudanam, bir zat garalıp yatır. (MV s,171)

”Hepimiz bakiştık, baksak gerçekten de, bir şey kararıyor. ”

-p yat- : Ol çuvalın arkasında kän vagtdan bäri yatanı üçin, çıgdan, zeyden alan posunu endamından sıyırıp, ilki yasalışındaki yalı tämiz polada aylanıpdı _da, kızıl köz bolup lovurdap yatırdı. (SE s,81)

”O çuvalın arkasında çok zamandır yattığı için, ıslaklıktan, sudan aldığı pasını vücudundan sıyırıp, ilk yapıldığındaki gibi temiz çeliğe döndü ve kızıl köz olup parıldıyordu. ”

20. YÖR- : Yüce'ye göre bu fiil, tasvir fiili olarak kullanıldığı zaman alışılmış bir hareketi bildirir.(Yüce, 1973:152) Yürü- tasvir fiil olarak uzun süren bir oluşu gösterir.(Gabain,1953:23)

Bu yardımcı fiil Türkmen Türkçesinde sürerlik anlatan tasvir fiili yapar. Baylıyev bu eki "Karmaşık şimdiki zaman anlatan ve hareketin devamlılığını anlatan tasvir fiilleri " başlıkları altında incelemiştir. Ek uzun telaffuz edilir. Yör- şimdiki zamanı anlatmakla birlikte hareketin uzun süredir devam ettiğini ifade eden tasvir fiilleri yapar. Hareket adet halinde devam eder.

20.1.BAĞLANTIYI KURAN ÖGELER:

Tasvir fiillerinde kullanılışı: Fiil+ -(A)p/ -(I₄)p/ zarf-fiil eki +yör- yardımcı fiili

20.2. İŞLEVLER:

20.2.1. Sürerlik İfade Eder:

-p yör- : Bir görseler, demir gapaklı alabeder pişbagalar şakırdaşıp yörler. (SE s,204)

"Bir görseler demir kapaklı benekli kaplumbağalar şakırdaşıyorlar. "

-p yör- : Şol toyda süñk_sañkları gemirip yörkäm, töveregime üyşen aç itler meni daladılar. (SE s,307)

"O düğünde kemikleri kemirip dururken, çevreme üşüşen aç itler beni dişlediler. "

-p yör- : "Men akmak düyşüme giren zadı oyummıka diyip yörüpdirin..."(PH s,154)

"Ben ahmak rüyama giren şeyi gerçek düşüncemi ki diye düşünüyorum. "

-p yör- : Onuň üçin_de mümkinçilik barka, bu işi ıza çekip yörmek näme gerek? (PH s,235)

”Onun için de imkân varken, bu işi geriye atmak niye gerek? ”

-p yör- : Batırıň “içim” diyip, tovlancırap yörmesi, oňa türli tebipleriň beren emgekleri, onuň bövreginde çirk barı, onuň nayıncar keşbi häli_şindi Dursunuň gözünüň öňünden gitmedi. (SE s,106)

”Batırım “içim” diye kıvrınması, ona değişik doktorların verdiği eziyetleri, onun böbreğinde hastalık olduğu, onun acınır suratı hiçbir zaman Dursun’un gözünün önünden gitmedi. ”

-p yör- : Geliň, biz canlı_canavarları cibindirip yörmelin-de yumurga gözlemäge gideliň! “Yumurtgadan hem bir doysakdık” diyip, arzu edip yören doganlar Topbagıň sözünü makul bildiler. (SE s,186)

”Gelin biz canlıları rahatsız edip etmeyelim de yumurta aramaya gidelim. “Yumurtaya da bir doysaydık” deyip, arzulayan kardeşler Topbak’ın sözünü makul gördüler. ”

-p yör- : Okuvlar yañıcık gutarıp, kanikul başlasa_da şol yapcagazda “şallak mende” oynap yörmege Çerkeziň hazir vagtı yok. (SE s,114)

”Okullar daha yeni bitip, tatil başlasa da, o arkta “şallak mende” oynamaya Çerkez’in şimdi vakti yok. ”

-p yör- : Men tayharımıň ızında ılgap, ayaklarımı daşa gıydırıp yörün ahırı! (SE s,122)

”Ben sıpamın peşinde koşup, ayaklarımı kestiriyorum. ”

-p yör- : Hava ondan_oňa ılgap yörkäm, tayharımıň hınçgıranını men özüm hem eşitdim. (SE s,121)

”Evet, oradan oraya koştururken, sıpamın hıçkırmasını ben kendimde işittim.

“Men indi onsuz yaşapbilcek däl” diyip, ol cayıň içinde aylanıp yörşüne belli bir netice geldi. (PH s,194)

“Ben şimdi onsuz yaşayamayacağım” , o evin içinde gezinmesine belli bir netice geldi. ”

-p yör- : Gurt bolsa öz içinden: “Ay, boldı, habarını aldım, bu adam garnının ugruna çarpıp yören bolar çemeli, eysem şunuň keselem damağı ve garnıdır başga keseli yokdur. (PH s,204)

”Gurt ise kendi kendine: “Oldu haberini aldım, bu adam midesi için koşuşturyora benziyor, onun keseren damağı ve karnıdır başga keseli yoktur. ”

-p yör- : Emma gicäniň içinde vagırdı çıkarıp yörmeği uslıp görmedi_de, oglunu düşegine getirip yatırdı. (PH s,156)

”Fakat gecenin yarısı şamata yapmayı münasip görmedi ve oğlunu döşeğine getirip yatırdı. ”

-p yör- : Ol şu zatları görüp yörkä, Akcemal göyä onuň bilen bilelikde cayıň içinde gezip yören yalıdı. (PH s,13)

”O bu şeyleri görüyorken, Akcemal sanki onunla birlikte evin içinde geziyor gibiydi. ”

-p yör- : Incaliksızlık tapan Mähricemal bir zadı bahanalanan bolup turdı ve mekdebin eňsesindäki meydançada oynap, şovhun edip yören oğlanlara baka yüzlendi. .(MV s,19)

”Rahatsızlanan Mehricemal bir şeyi bahane edip kalktı ve mektebin arkasındaki alanda oynayıp, neşelenen oğlanlara doğru gitti. ”

-p yör- : Ertesi daň bilen turan vagtında Vepa avtomaşınıň tövereginde aylanıp yören Pyotrı gördi. .(MV s,134)

”Yarın erkenden kalktığı zaman Vepa otomobilin çevresinde dönüp duran Pyotr’ı gördü. ”

-p yör- : Mähri öz işinde gulagı dıñç işläp yören vagtı hem beyik vatançılık urşu başlandı.(MV s,155)

”Mehri kendi işinde rahatça çalıştığı zamanda da 2.Dünya savaşı başladı. ”

-p yör- : Şol vagt baglarıñ içinde gezip yören Vepa bilen Kelcäni tapıp, bolan vakanı duyurman, olar bilen gürrüñdeş boldı. .(MV s,23)

”O vakit bağların içinde dolaşıp duran Vepa ile Kelce’yi bulup, olan hadiseyi duyurmadan, onlarla sohbet etti. ”

-p yör- : Hava, oglum, biziñkem inha şol hemişeki iş, şu doñuzlardan birini kemeltsek bir peyda diyip yöryäris. .(MV s,52)

”Evet, oğlum bizimki de işte o her zamanki iş, şu domuzlardan birini azaltsak bir fayda diyoruz. ”

-p yör- : Bağtıgül iki yana aylanıp yörsüne, hırçını dişledi.(PH s,73)

”Bağtıgül iki yana sallanmasına, dudağını ısırıldı. ”

İyi olur.

-p yör- : Hiç zat barada düypli pikir etmedik, şu vagtlara çenli yüzünün ugruna gidip yörän adam için pikir etmäge sınanışmagıñ özi birgeñsi bolup göründi.(PH s,56)

”Hiçbir şey hakkında derinlemesine konuşmadık, şu vakitlere kadar dosdoğru giden adam için düşünmeye çalışması tuhaf göründü. ”

-p yör- : Çarı bolsa “Pamirinin” ucunu gızardıp, köne tamdır yalı, ulı hovlını tüsseledip yördi.(PH s,59)

”Çarı ise pamirinin ucunu kızartıp, eski tandır gibi büyük avluyu duman ediyordu. ”

- p yör- : Bu vagtlar köçade nâme edip yörkä?(MV s,79)

” Bu sıralar sokakta ne yapıyor? ”

-p yör- : İndi biziñ gezip yören yerimiz duşmanın içidir. .(MV s,47)

”Şimdi bizim gezip yürüdüğümüz yerler düşmanın içidir. ”

-p yör- :”Bulariñ ızına düşüp yörenim için, men bulariñ ikisinde_de beter necis...”.(PH s,92)

“Bunların peşine düştüğüm için, ben bunların ikisinden de beter alçak, iğrenç”

-p yör- : Bu vagtlar köşede nâme edip yörkâ? .(PH s,76)

”Şu anda sokakta ne yapıyor? ”

-p yör- : Biz hezil edip yaşap yörüs. .(PH s,73)

”Biz zevkle yaşıyoruz. ”

-p yör- : Yaşların önüne düşüp olara yolbaşşılık edip yör. .(PH s,57)

”Gençlerin önüne düşüp onlara yoldaşlık ediyor. ”

-p yör- : Mıdama bıydıp gezip yörmegem bolmaz ahırı. (PH s,143)

”Sürekli böyle gezmem olmaz. ”

-p yör- : Çarı aganıñ rugsada çıkandığını, hâzir bolsa gara deñizin boyunda “Pamirin!” tütüedip yörendigini ańıklandan soñ, hırsını dişläp, ızına gayttı. .(PH s,117)

”Çarı Ağa'nın tatile çıktığını şimdiyse Karadeniz'in kenarında sigarasını tütürüp durduğunu açıkladıktan sonra dudağını ısırıp arkasına döndü. ”

-p yör- : İndi biziñ gezip yören yerimiz duşmanın içidir. .(MV s,47)

”Şimdi bizim gezdığımız yerler düşmanın içidir. ”

-p yör- : Bekmırat özalkımınıñ aşagında oynap yören yüzüklü elden tutdı. .(PH s,55)

”Bekmırat kendi çenesinin altında oynayıp duran yüzüklü elden tuttu. ”

-p yör- : Kelləsi sarı kadi yalı, boynı onuñ spagi yalı, garnı garpız yalı, incikleri çöp yalı, ıranıp yöreyän, ısgınsızlık zararlı düzce büdreyen nayıncarca çaga gözünüñ öñüne geleni üçin, Maysacık hem özünü saklap bilmedi. (SE s,201)

”Başı sarı kedi gibi, boynu ince ip gibi karnı karpuz gibi, sendeleyerek yürüyen halsizlik zararlı düz yerde tökezleyen çaresiz çocuk gözünün önüne geldiği için, Maysacık kendini tutamadı. ”

-p yör- : Şol vagt manlayı toynak tagmalı, pencesiniñ arkası gıllı adam demirgazığa bakan yegdeklöp, iki sanı cabnıcıp yöryän iti ızına tirköp baryardı. (SE s,132)

”O vakit anlı toynak izli, elinin arkası kılı adam kuzeye taraf koşturup, iki tane ürüyen köpeği peşine takip gidiyordu. ”

20.2.2. Hareketin Tekrar Ederek Süregeldiğini İfade Eder:

p yör- : Bossan ece, indi yıldan artalı, ine şu oğlan bir sıhlı “içim” diyip yör. (SE s,155)

”Bossan Ana, bir yılı aşkın, bu oğlan tuhaf bir şekilde içim diyor.”

-p yör- : Olar asıl Capbakları adam hasabına_da goşman olar bilen bile oynaşman, gülüşmän, oları öz pey vagtlarına gümürdeşip yörän gumra hasap edipdirler.(SE s,185)

”Onlar asıl Capbakları adam yerine de koymadan onlarla oynamadan, gülüşmeden, onları kendi başlarına gürültü yapan yaramaz sayıyordular. ”

-p yör- : Mihman özünüñ ulı agzına gelişmeyen, pişge yalı murtlarını gımıldatmak bilen, küşdüñ pıyadası yalıcak Çerkeziñ batırlığını, çola daglarıñ içinde gice bilen gündize parh goyman gezip yörenini matgadı, övdi. (SE s,130)

”Misafir kendinin büyük ağzına yakışmayan, pala bıyıklarını kımıldatmakla, satrancın piyonu gibi Çerkez’in kahramanlığını kuş uçmaz kervan geçmez dağların içinde gece ile gündüz demeden gezmesini övdü. ”

-p yör- : Ol özi hemşire urşup yöreni için, bizem onı urarış öydüp garkdı. (SE s,147)

”O kendi her zaman dövüştüğü için, bizi de kendisini döveceğimizi zannetti. ”

-p yör- : Mıdama şu sözleri eşidip yörmeli bolsam, men haçan yaşarın? (PH s,6)

”Daima bu sözleri işitsem, ben nasıl yaşarım. ”

-p yör- : Oları nähili_de bolsa bir avundırmak küyüne düşüp yördi. (SE s,180)

”Onları nasılda olsa cezanı verme düşüncesindeydi. ”

-p yör- : Sen beydip helâk bolup yöreniñden, hudaya özüñ için yalbarıp, özüñ bay bolaysañ bolmayar mı? (SE s,176)

”Sen böyle helâk olacağına, hüdâya kendin için yalvarıp, kendin zengin olsan olmuyor mu? ”

-p yör- : İşan aga, siz ömürboyı dilenip yöreniñizde güne bolanok_da, ”Capbaklar birce gezek dertlerini aydanda günü bolayyamı? (SE s,193)

İşan ağa, siz ömür boyu dilenmekle günah işlemiyorsunuz da, Capbaklar bir sefer dertlerini söylediğinde mi günah oluyor? ”

-p yör- : Men öye gelenimde dâdem hovlınıñ daşında kövsöv edip yören eken. (PH s,309)

”Ben eve geldiğimde babam avlunun dışında yürüyormuş. ”

-p yör- : Onda, bu gice_gündiz dınman zâhmet çekip yören adamlara siz nähili garayarsıñız? (PH s,212)

”O zaman, bu gece gündüz durmadan zahmet çekip gezen insanlara siz nasıl bakıyorsunuz? ”

-p yör- : Men iki öyüň arasında habar gatnadıp yören gıybatçı heley däl. (PH s,300)

” Ben iki evin arasında haber taşıyıp duran gıybetçi kadın değilim. ”

-p yör- : Durdı göni restoranıň direktörü bolanı üçin mıdama içip yörendir. (PH s,140)

”Durdu restoranın müdürü olduğu için daima içiyordur. ”

-p yör- : Söyyän bolsan, mıdama töhmet edip yörmezdin. (PH s,50)

”Sevsen, daima iftira atıp durmazdın. ”

-p yör- : Yüreginde ozaldan besläp yören umıdını güçlendirdi. (PH s,35)

”Yüreginde önceden besleyip durduğu umudunu güçlendirdi. ”

-p yör- : Bular okuvlarınıň ahırkı yılında okap yören günlerinde Vepanın goşgular yazyan depderiniň içinden şeyle bir gızık zat çıkdı: .(MV s,16)

”Bunlar okullarının son yılında okuduğu günlerde Vepa'nın şiirler yazdığı defterinin içinden böyle bir ilginç şey çıktı: ”

-p yör- : Ya siziň gözünize görnen bir keramatdır ya_da siz oglancığın yalan sözlerine inanıpsıñız, ya hem bolsa, şol dağıň başında ozaldan yörüş edip yören esgerler bardır_da, Vepa şolara duşandır_dıyip inanmadı. .(MV s,14)

”Ya sizin gözünüze görünen bir mucizedir ya da siz oğlancığın yalan sözlerine inanmışsınız ya da o dağın başında önceden yürüyüş yapan askerler vardı da Vepa onlara rastlamıştır diye inanmadı. ”

-p yör- : Ahav, adamlar, siz pugta biliň, bizem yöne bir görene hakını iydirip yören obanıň adamsı däldiris, Lenin adındakikolhozın adamlarıdırıs. .(MV s,11)

”Hey! İnsanlar siz iyi bilin, biz öylesine her gördüğüne hakkını yediren köyün adamı değiliz, Lenin adındaki kolhozun adamlarıyız. ”

-p yör- : Özüñden yaşı ulı adamları aldap, oynap yörmezler. (PH s,38)

”Kendinden yaşı büyük insanları aldatıp, dalşga geçmezler. ”

-p yör- : Özüniñ hemşire tarıplap yören pıçağına şeyle at dakanlarına Sähet birneme gınandı. (MV s,41)

”Kendinin daima övüp durduğı bıçağına böyle ad verdiklerine Sehet biraz incindi. ”

-p yör- : Hoşlı, biziñ oğlanlarımızıñ içinde bimazalık edip yörenleri yokdur. Beyle gürüñi men halamayan_diyip öz işine gitdi. .(MV s,20)

”Hoşlı, bizim oğlanlarımızın içinde yaramazlık edip gezenleri yoktur. Böyle lafı ben sevmiyorum diye kendi işine gitti. ”

-p yör- : Adamlar çaysız, naharsız galaymasın diyip, mıdama içiñi hümledik yörmeli.(PH s,139)

”Adamlar çaysız, yemeksiz, kalmasın deyip, daima içinden mırıldanıp durmalı.”

SONUÇ

Bu tezde, Türkmen Türkçesinde tasvir fiilleri üzerine örnekli metin çalışması yapılmıştır. İncelediğimiz metinleri yirminci yüzyılda yazılmış eserlerden seçtik. Tezimizde Beki Seytekov'un "Povestler ve Hekayalar", Berdi Kerbabayev'in "Saylanan Eserler" Ata Govşudov'un "Mähri Vepa" kitaplarını taradık. Bu kitaplarda geçen tasvir fiillerini tespit ettik. Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Zarf-fiil eki almış esas (temel) fiille bir yardımcı fiilin bağlanması sonucu oluşan bir yapıdır. Yardımcı fiil, kendisinden önceki asıl fiilin gösterdiği durum veya hareketi tasvir eder, çeşitli bakımlardan onun yapıma şeklini gösterir. Burada zarf-fiilin anlamı esastır. İkinci fiil anlam kayması yoluyla sözlük anlamından uzaklaşarak yeni bir anlam kazanır ve esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini tarzını tasvir eder.

Tezimizde öncelikli olarak tasvir fiillerin Türkmen Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki tanımlarını inceledik. Türkiye ve Türkmen Türkçesi arasında ortak veya ayrı olan tasvir fiillerini tespit ettik. Eski Türkçedeki tasvir fiillerinide yeri geldiğinde konumuzla karşılaştırdık. Gramerlerimizde tasvir fiilleri farklı isimlendirmelerle kullanılmıştır. Yardımcı fiillerden önce gelen ekin zarf-fiil eki mi yoksa ünlü mü olduğu, tasvir fiilleri gruplandırma, tanımı hususu gibi birçok mesele henüz çözüme kavuşturulamamıştır. Karmaşık fiil ve yarı tasvir fiili meselesi de tam olarak çözüme kavuşturulmuş değildir. Karmaşık fiiller ve yarı tasvir fiilleri yeniden tanımlanmaya ve tasnife muhtaçtır. Tasvir fiilleriyle ilgili çok az çalışmanın yapılması dikkat çekicidir. Bu konuda bir mutabakatın olmadığını gördük. Türkmenler Rus gramercilerinin etkisiyle "analitik işlik" terimini kullanmışlardır.

Türkiye’de farklı isimlendirmeler yapılamakla birlikte çoğunlukla tasvir fiil terimi kullanılmıştır.

Türkmen Türkçesindeki tasvir fiilleri tespit ederken Türkmen gramercilerinin konuya birbirlerinden çok farklı yaklaştıklarını gördük. Türkmenler tasvir fiillerinin tespiti ve sınıflandırılması husunda farklı farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Tasvir fiiller üzerine yeterli çalışma yapılmamış, genellikle Orhun Yazıtlarında geçen tasvir fiilleri tespit edilmiştir. Günümüz Türkmen Türkçesinde geçen tasvir fiilleriyle ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Tezimizde yalnızca zarf-fiil eklerine gelen tasvir fiillerini tespit ettik. Toplam yirmi tane tasvir fiil tespit ettik ve bunları ifade ettikleri anlamlara göre tasnif ettik. Türkmen gramercilerinin tespit etmediği ancak bizim tespit ettiğimiz tasvir fiillerini de tezimize ekledik. Bu çalışmayla birlikte daha sonra yapılacak olan çalışmaların tasvir fiiller konusunu aydınlatmaya yardımcı olacağını umuyorum.

Anahtar Sözcükler

1. Tasvir
2. Fiil
3. Gramer
4. Türkmen Türkçesi
5. Zarf

KAYNAKLAR

A- TARANAN ESERLER

Kerbabeyev, Berdi, **Saylanan Eserler**, Aşgabat "Magarif", 1992.

Seytekov, Beki, **Povestler ve Hekayalar-Beşinci Tom**, Aşgabat, 1990.

Govşudov, Ata, **Mehri Vepa**, Aşgabat" Magarif" 1990.

B-YARARLANILAN ESERLER

Akalın, Mehmet, **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara, 1998.

Akbaba, Ergönenç, Dilek, **Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim- Fiil Bulunan Birleşik Fiiller**, s.83–95, DİL Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, Ankara, 2007.

Annanurov, Ata, **Türkmen Dilinin Yazuv Yadigerliklerinde İşliğin Analitik Formaları**, İlimNeşriyet, Aşgabat, 1977.

.....**Türkmen Dilinin Yazuv Yadigarlıklarında Sostavlı İşlikler**, Aşgabat, 1984.

Annamarive, Von Gabain, **Türkçede Fiil Birleşmeleri**, TDAY, s. 16–28, TDAY, 1953.

Arat, Reşit, Rahmeti, **Die Hilfsverben und Verbal-Adverbien im Altaischen 1–2, s. 1–24, 8/2–4**, s. 309–343 Berlin, 1928.

.....**Kutadgu Bilig İndeks** , TDK Yayınları, ankara, 1999.

.....**Makaleler 1** (Hazırlayan : O. Fikri Sertkaya), TKAE Yayınları, Ankara, 1987.

Atalay, Besim, **Divan-ı Lügat'it Türk Dizini**, 4. cilt TDK Yayınları, 5. baskı, Ankara.

Banguoğlu Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara, 2007.

Bayraktar, Nesrin, **Türkçede Fiilimsiler**, TDK Yayınları, Ankara, 2004.

Berdiyev, Durdı, **Häzirki Zaman Türkmen Dilinde İşlik Görüşleri**, Çerçev, 1956.

Bilgegil, Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Dergâh Yayınları, s. 280- 282, Ankara, 1984.

Clauson, Sir, Gerard, **An Etimological Dictionary of Pre Thirteenth-Century Turkish**, Londra, 1972.

Clarck, Larry, **Turkmen Reference Grammar**, Harrasowitz, Verlag, 1999.

Çağatay, Saadet, **Pekiştirilen Fiiler**, TDAY Belleten, s. 39 -50, Ankara, 1966.

Çağdaş Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

Çağiran, Önder, **Türkmen Türkçesinde Tasviri Fiiller**, Kastamonu Eğitim Dergisi, s. 3–17, Mart, 1998.

Demir, Nurettin, **Birleşik Filer ve Vurgu(-İver Şeklinin Görevleri, Tespitte Vurgunun Rolü)** TDAY- Belleten, Ankara, s.225 -235,2000.

Demir, Necati, **Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri**, Zeynep Korkmaz Armağanı, s, 103–116, TDK Yayınları, Ankara, 2004.

Deny, Jean, **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (çeviri Ali Ulvi Elöve) , İstanbul, v1941.

Ediskun, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, s. 226- 244, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Ercilasun, Ahmet B. , **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (1–2)**, Kültür Bakanlığı yayınlar, Ankara, 1991.

.....**Kutadgu Bilig Grameri- Fiil**, Ankara, TDK Yayınları, Ankara, 194.

Erdem, Melek, **Türkmen Türkçesi Ağzlarında Olumlu Şimdiki Zaman Kullanımı**, Bilig, s, 57, Sayı 14, 2000.

Ergin, Muhamrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2002.

.....,Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2003.

Gabain, A. Von, **Verbalkompositionen im Türkischen 1988, Türkçede Fiil Birleşmeleri**, TDAY Belleten, s 16 -28, TDK Yayınları, Ankara, 1953.

.....**Eski Türkçenin Grameri**, (çev. Mehmet Akalın) , TDK Yayınları, 1995.

Gencan, Nejat, Tahir, **Dilbilgisi**, Ayraç Yayınları, Ankara, 2001.

Hacıeminoğlu, Necmettin, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları, s,256–276, İstanbul,1991.

Hamzayev, M. **Türkmen Dilinin Sözlüğü**, Aşgabat, 1962.

Hatiboğlu, Vecihe, **Dilbilgisi Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara,1969.

.....**Kelime Grupları ve Kurallar**, TDAY Belleten, s.212, 203-204,Ankara,1963.

Hudayguluyev M. **Hâzirki Zaman Türkmen Dilinde Analitik İşlikler**, Aşgabat, 1979.

İlhan, Nadir, **Birleşik Fiil Kuruluşlarında A-I-U Ünlüleri**, Türk Dili, Sayı:596, s.177–182, Ankara, 2001.

Kara, Mehmet, **Türkmen Türkçesi- Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü**, Çağlar Yayınları, Ankara,2004.

..... **Türkmen Türkçesi Grameri, Gazi kitabevi**, Ankara, 2005.

Karahan, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, Genişletilmiş 7.baskı, Ankara,2004.

Koç, Nurettin, **Yeni Dil Bilgisi**, İnkılâp Kitabevi, s,275- 283, İstanbul,1990.

Kononov, A.N, **Grammatika Sovremmenogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka**, s. 118- 120, Akademiya Nauk SSSR, **Moskova-** Leningrad.

- Korkmaz, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 1992
- **Türkiye Türkçesi Grameri(Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları Ankara,2003.
-**Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Filler ve Gelişmeleri**, s,107-124,Belleten,TDK Yayınları, Ankara,1959.
- **Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları**, s, 3-14, Ankara, 1988.
- Menges, K.H, **Türk Dillerinde Fiil Terkibi**,(ÇEVİREN Eyüp Bacanlı) Türk Kültürü, sayı 474, s. 615–626, 2002.
- Şahin, Hatice, **Gel ve Git Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar**, Türk Dili, Sayı:595, Ankara, 2001.
- Turkmen Diliniñ Grammatikası**, Morfologiya, Ruh, Aşgabat, 1999.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 1999.
- Yüce, Nuri, **Gerundien im Turkischen**, Mainz, 1973.